

ZAKLJUČNI ZBORNIK PROJEKTA PREHOD MLADIH

Prehod mladih na trg dela

ZAKLJUČNI ZBORNIK PROJEKTA PREHOD MLADIH

Prehod mladih na trg dela

ZAKLJUČNI ZBORNİK PROJEKTA PREHOD MLADIH

Urednik:	Karl Destovnik
Avtorji besedila:	mag. Maja Zovko Stele, Mojca Arh, Karl Destovnik in mag. Tatjana Dolinšek
Avtorji primerov dobre prakse:	Branka Babič, Meta Bevk Vončina, Maja Car, Darja Dovečar, Albina Grošelj, Anja Horvat, Ingrid Kamnik, dr. Darja Potočnik Kodrun, Simona Korez, Denis Mencigar, Darija Orion, Eva Rogina, Barbara Škrubej, Damjana Teodorović, Liljana Toplak, Katja Verbovšek Zabukovec, Karolina Vidmar, Barbara Zupančič in Rebeka Župevc.
Izdalo:	Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji
Za izdajatelja:	Karl Destovnik
Lektorica:	Andreja Tasič
Oblikovanje in prelom:	i 2, d. o. o.
Fotografije na naslovnici:	Adobe Stock
Tisk:	Abografika
Naklada:	150

Ljubljana, september 2022

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Zbornik je nastal znotraj projekta Prehod mladih, ki ga skupaj izvajajo Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji kot koordinator in vsi izvajalci zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji kot projektni partnerji,

Projekt Prehod mladih sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

376-053.6
331.5-056-053.6

ZAKLJUČNI zbornik projekta prehod mladih / [avtorji besedila Maja Zovko Stele ... [et al.] ; urednik Karl destovnik ; avtorji primerov dobre prakse Branka Babič ... et al.] . - Ljubljana : Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji, 2022

ISBN 978-961-94992-4-5
COBISS.SI-ID 129760259

KAZALO

UVOD	5
1 O PROJEKTU PREHOD MLADIH	5
1.1 Ozadje in izhodišča za nastanek projekta	5
1.2 Namen in cilji projekta	7
1.3 Ciljna skupina projekta	8
1.4 Strokovni delavci pri projektu	9
1.5 Organizacija dela pri projektu	9
2 VSEBINE PROJEKTA PREHOD MLADIH	10
2.1 Storitve, ki smo jih izvajali v projektu	10
2.2 Vsebine projekta	10
3 SODELOVANJE S KLJUČNIMI DELEŽNIKI	12
3.1 Sodelovanje s strokovnimi delavci strokovnih timov za zaposlitveno rehabilitacijo	12
3.2 Sodelovanje s svetovalnimi in strokovnimi delavci ter sodelavci v šolah in drugih organizacijah, ki jih obiskujejo mladi s posebnimi potrebami	12
3.3 Sodelovanje s starši oziroma skrbniki	13
3.4 Sodelovanje z delodajalci	13
3.5 Sodelovanje z drugimi strokovnimi organizacijami	13
3.6 Sodelovanje z državnimi organi	13
3.7 Sodelovanje z mediji	14
4 DODATNE VSEBINE PROJEKTA	14
4.1 Gradivo, ki je nastalo znotraj projekta	14
4.1.1 Spletna stran projekta Prehod mladih, Facebook in YouTube profil	14
4.1.2 Aplikacija ZMOREMO – PREHOD MLADIH	15
4.1.3 Video projekta	15
4.1.4 Radijski oglas projekta	16
4.1.5 Drugo informativno gradivo	16
4.1.6 Vodnik po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami	18
4.2 Izobraževanja za strokovne delavce	18
4.3 Aktivna udeležba na konferencah, sejnih in drugih dogodkih	19
4.4 Strokovni prispevki na temo projekta	20
4.5 Zaključna konferenca projekta	21

5.	REZULTATI PROJEKTA IN NJEGOVA EVALVACIJA	22
5.1	Delo pri projektu	23
5.1.1	Izvajanje projekta	23
5.1.2	Demografski podatki	26
5.1.3	Vsebine/storitve projekta	27
5.1.4	Izhodi iz projekta	31
5.2	Evalvacija zadovoljstva pomembnih deležnikov	32
5.2.1	Evalvacija vprašalnikov za uporabnike, starše oziroma skrbnike, vzgojno-izobraževalne ustanove in delodajalce	32
5.2.2	Evalvacija vprašalnikov za strokovne delavce projekta	34
6.	ZAKLJUČNE UGOTOVITVE PROJEKTA	35
6.1	Prednosti projekta	35
6.2	Težave, ki smo jih imeli pri implementaciji projekta	37
7.	SKLEP	40
8.	PRILOGA 1: PRIMERI IZ PRAKSE	41
8.1	Prehodi v nižje poklicne in srednješolske programe	41
8.1.1	Prehod iz osnovne šole v srednješolske programe	41
8.1.2	Prehod iz osnovne šole s prilagojenim programom v nižje oziroma v srednje poklicno izobraževanje	50
8.1.3	Prehod iz nižjega poklicnega izobraževanja v srednje poklicno izobraževanje in zaposlitev	55
8.2	Prehodi na višje stopnje izobraževanja	58
8.2.1	Prehodi iz srednje šole na fakulteto	59
8.2.2	Prehod izven sistema na fakulteto	65
8.3	Prehodi na Zavod RS za zaposlovanje	67
8.3.1	Prehod iz srednje šole na ZRSZ	68
8.3.2	Prehod izven sistema na ZRSZ	70
8.4	Prehodi v zaposlitev	76
9.	LITERATURA IN VIRI	84

UVOD

Projekt Prehod mladih je potekal od januarja 2018 do avgusta 2022. Koordiniralo ga je Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju ZIZRS), opravljali pa vsi izvajalci zaposlitvene rehabilitacije, ki so podrobneje predstavljeni v nadaljevanju. V tem času so izvajalci projekta pri prehodu na trg dela pomagali skoraj 2100 mladim s posebnimi potrebami. Znotraj projekta so potekale še številne druge aktivnosti, namenjene ozaveščanju širše družbe o pomenu zaposlovanja mladih s posebnimi potrebami. V zborniku projekta so opisani celotna zgodovina projekta, od prvih idej pa vse do realizacije, pa tudi ključne vsebine projekta, dodatne aktivnosti, ki so potekale znotraj projekta, in njegovi rezultati. V zadnjem poglavju so predstavljeni še izzivi, ki se odpirajo ob koncu projekta. Dodana vrednost zbornika je priloga, v kateri so zbrani nekateri primeri dobre prakse, ki zelo konkretno ponazarjajo opravljeno delo.

1 O PROJEKTU PREHOD MLADIH

1.1 Ozadje in izhodišča za nastanek projekta

Prehod iz šole na trg dela je eden ključnih prehodov v življenju vsake mlade osebe. Prav zaposlitev zagotavlja mladim socialno in ekonomsko neodvisnost, poleg tega ima pomembno vlogo pri avtonomiji in socialni integraciji. Delo danes velja za enega središčnih vidikov človekovega življenja (Kanjuro Mrčela, 2002), predstavlja temelj socialne varnosti in je glavna pot za vključevanje v družbeno življenje ter najboljše varovalo pred socialno izključenostjo (Rapuš Pavel, 2005; Zorc-Maver, 2007).

Položaj mladih na trgu dela ni idealen, saj imajo številni mladi pri iskanju zaposlitve precejšnje težave. Po končanem izobraževanju jih je namreč veliko brezposelnih ali neredno zaposlenih. Brezposelnost mladih je tako v Evropski uniji kar dva- do trikrat višja od splošne stopnje brezposelnosti, odvisno od države (Evropska komisija, 2017). Tudi ena glavnih ugotovitev raziskave *Slovenska mladina 2018/2019* (Naterer idr., 2019) poudarja je, da je strah pred nezaposlenostjo med mladimi v Sloveniji v stalnem porastu – ta se je od leta 2000 skoraj podvojil. Čeprav uradni podatki za Slovenijo kažejo na upad brezposelnosti med mladimi, samoporočana stopnja brezposelnosti ostaja tako rekoč nespremenjena od leta 2013 in je hkrati za več kot 200 odstotkov višja od stopnje, ki jo navaja Labor Force Survey (Naterer, 2019).

Uspešen prehod na trg dela je po navadi za večino mladostnikov težaven in je odvisen od številnih dejavnikov, in sicer od kulturnega kapitala, podpore družine, možnosti in omejitev v procesu izobraževanja, spolne, socialne in etnične pripadnosti (Rapuš Pavel, 2010). Mladi s posebnimi potrebami¹ imajo pri tem še več težav, saj na njihovo zaposljivost poleg vseh omenjenih dejavnikov močno vplivajo tudi zdravstvene in druge težave, ki jim to pot dodatno otežujejo.

Posledično je stanje na področju zaposlovanja mladih s posebnimi potrebami še bolj skrb vzbujajoče. Podatki kažejo, da se zelo majhno število mladih s posebnimi potrebami zaposli takoj po koncu šolanja, nekateri se prijavijo na Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (v nadaljevanju ZRSZ), večina pa jih vsaj nekaj časa ostane doma in pri tem z vsakim dnem bolj izgublja temeljne

1 Po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 54/00, 5.člen) so to: otroci z motnjami v duševnem razvoju, gluhi in naglušni otroci, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, dolgotrajno bolni otroci, otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami ter otroci z avtiističnimi motnjami.

sposobnosti zaposljivosti, kot so znanje, delovne navade, samozavest idr. Praksa kaže, da tudi tisti mladi s posebnimi potrebami, ki se prijavijo na ZRSZ, večinoma nimajo hitrega prehoda v zaposlitev. Izvajalci zaposlitvene rehabilitacije² namreč ugotavljajo, da če mladi s posebnimi potrebami, ki nimajo vidnih oblik posebnih potreb, kot so senzorna ali gibalna oviranost, na ZRSZ ne povedo, da imajo posebne potrebe, zelo pogosto ostanejo spregledani in se izgubijo med drugimi brezposelnimi osebami. Prav tako ugotavljajo, da včasih mine tudi več let, preden so usmerjeni v ustrezne strokovne institucije, ki jim omogočijo primerno vključitev na trg dela glede na njihove omejitve. Zgornje ugotovitve potrjujejo tudi številne raziskave. Tako raziskava Disability statistics - access to education and training (Eurostat, 2018) navaja, da je za invalide značilno:

- invalidi zapustijo šolanje in usposabljanje bolj zgodaj kot osebe brez invalidnosti,
- med mladimi iz skupine NEET (mladi, ki niso ne v sistemu šolanja ne v sistemu zaposlovanja) je dvakrat več invalidov,
- prvo in drugo stopnjo terciarne izobrazbe doseže le 15 % invalidov v primerjavi z 25 % oseb brez invalidnosti ter
- manj kot 10 % invalidov je udeleženih v različnih oblikah izobraževanj in usposabljanj v primerjavi z 21 % oseb brez invalidnosti.

Med daljšo brezposelnostjo pa se pogosto že obstoječim težavam, zaradi katerih imajo status mladostnika s posebnimi potrebami, pridružijo še dodatne težave, kot so izguba pridobljenih znanj, izguba delovnega potenciala in delovnih navad, težave na področju samopodobe in duševnega zdravja. Posledično postanejo še težje zaposljivi.

Področje prehoda mladih iz šole na trg dela je stičišče različnih sistemov, zakonodaj in različnih institucij (šolstva, zaposlovanja, socialnega varstva, zdravstva idr.), ki med seboj pogosto pomanjkljivo sodelujejo. Med temi različnimi sistemi in institucijami se celo strokovni delavci težko znajdejo, kaj šele otroci oziroma mladi s posebnimi potrebami in njihovi starši oziroma skrbniki. Največja ovira pri zaposlovanju mladih s posebnimi potrebami je pogosto **slaba povezava med dvema ključnima sistemoma**, med sistemom šolstva in sistemom zaposlovanja. Oba sistema sta precej dobro urejena, kot je na kratko predstavljeno v nadaljevanju:

- a. V Sloveniji imamo razmeroma dober **sistem šolanja**, ki otrokom s posebnimi potrebami omogoča vključitev v program, ki je prilagojen njihovim zmožnostim. Zakonodaja otrokom s posebnimi potrebami omogoča vključitev v različne programe in dopušča različne oblike šolanja glede na posebne potrebe posameznega otroka. Posledično večina mladih s posebnimi potrebami ob dani pomoči bolj ali manj uspešno zaključi šolanje.
- b. **Sistem zaposlovanja** oseb s posebnimi potrebami oziroma invalidov (v odraslosti se uporablja splošno veljavno besedo invalid) je prav tako dobro zastavljen in omogoča različne oblike zaposlovanja (poleg običajne tudi podporne in zaščitne), ki so odvisne predvsem od delovne učinkovitosti in potreb posamezne osebe. Na ravni države obstajajo tudi številni ukrepi, ki so namenjeni spodbujanju zaposlovanja invalidov.

Čeprav sta, kot lahko vidimo, oba sistema relativno dobro urejena, pa še vedno ni sistemsko ustrezno poskrbljeno za prehod mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela. Manjka povezovalni člen, ki bi mladim s posebnimi potrebami olajšal prehod iz šolanja v zaposlovanje, na kar smo izvajalci zaposlitvene rehabilitacije opozarjali že vrsto let.

² Zaposlitvena rehabilitacija je pravica invalida do posameznih storitev zaposlitvene rehabilitacije v obsegu, na način in v trajanju, opredeljenem v rehabilitacijskem načrtu (13. člen Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov – ZZRI). Izvajalci zaposlitvene rehabilitacije so en javni zavod in 12 koncesionarjev, ki v obdobju 2021–2027 izvajajo storitve zaposlitvene rehabilitacije.

V poglobljeni analizi, ki smo jo na ZIZRS opravili pred začetkom projekta Prehod mladih (Destovnik, Dolinšek Pernovšek in Tabaj, 2016), smo ugotavljali, da za uspešen prehod mladih s posebnimi potrebami na trg dela manjka povezovalni člen med sistemom šolstva in sistemom zaposlovanja, in če tega vmesnega povezovalnega člena ni, marsikdaj pride do tega, da se mlada oseba po koncu šolanja izgubi med različnimi institucijami in sistemi. Zato je nujno treba aktivnosti glede zaposlitve začeti že med vključenostjo v izobraževalno ustanovo. To priporoča tudi Evropska agencija za razvoj izobraževanja oseb s posebnimi potrebami.

Podrobno smo analizirali tudi primere dobre prakse prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela v različnih evropskih državah. Nekaj primerov je bilo tudi v Sloveniji, saj je bilo v preteklosti že izvedenih nekaj projektov, namenjenih lažjemu prehodu mladih s posebnimi potrebami na trg dela. V enem od njih, projektu Prehod, ki sta ga sofinancirala Republika Slovenija in Evropski socialni sklad, se je v obdobju 2010–2013 za strokovno delo na področju prehoda mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela v Sloveniji usposobilo 15 svetovalcev. Pridobljeno znanje so imeli priložnost tudi praktično preizkusiti. V preteklih projektih je bilo tako v sodelujočih regijah razvito odlično sodelovanje z izobraževalnimi institucijami, delodajalci in njihovimi asociacijami, lokalnimi skupnostmi, ZRSZ, invalidskimi in humanitarnimi organizacijami, starši idr. Spodbudili so nastajanje »pravega gibanja« na področju razreševanja težav prehoda mladih na trg dela, saj se je na »svetovalce za prehod« obračalo vse več mladih in njihovih staršev, izobraževalnih organizacij, podjetij idr.

Izkušnje, pridobljene iz preteklih projektov, in izkušnje iz drugih evropskih držav so bile podlaga za pripravo osnov pilotnega projekta PREHOD MLADIH, ki je reševanje te problematike sistematiziral in razširil na celotno območje Slovenije.

Na naša opozorila in potrebe se je odzvalo tudi Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju MDDZS), ki je leta 2017 objavilo javni razpis za projekt RAZVOJ IN IZVAJANJE PREHODA MLADIH S POSEBNIMI POTREBAMI NA TRG DELA, na katerega so se uspešno prijavili ZIZRS kot koordinator projekta in vsi izvajalci zaposlitvene rehabilitacije kot projektni partnerji.

Projekt Prehod mladih, ki ga sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, se je tako izvajal od januarja 2018 do avgusta 2022. Projekt se je uveljavil kot povezovalni člen med sistemom šolanja in sistemom zaposlovanja, znotraj katerega so mladi s posebnimi potrebami dobili potrebni podporo in pomoč. Projekt je s celostnim pristopom in sistematičnimi projektnimi vsebinami vplival na doseganje večje socialne vključenosti in opolnomočenosti mladih s posebnimi potrebami ter na oblikovanje enotnega podpornega okolja za njihov lažji prehod na trg dela na nacionalnem nivoju, kot bo prikazano v nadaljevanju.

1.2 Namen in cilji projekta

Projekt Prehod mladih je nastal kot odziv MDDZS na težave, s katerimi smo se srečevali pri zaposlovanju mladih s posebnimi potrebami. Potekal je na celotnem območju Republike Slovenije, med letoma 2018 in 2022 pa se je vanj vključilo skoraj 2100 mladih s posebnimi potrebami.

Namen projekta je bil vplivati na večjo socialno vključenost mladih s posebnimi potrebami in prispevati k oblikovanju enotnega podpornega okolja kot vmesnika med šolo in trgom dela za njihov opolnomočeni vstop na trg dela in s tem zapolniti vrzel med šolskim sistemom in sistemom zaposlovanja.

Projektne aktivnosti so sledile naslednjim **ciljem**:

- pridobivanje ustreznih kompetenc mladih s posebnimi potrebami, ki jih bodo približale trgu dela,
- spodbujanje socialne vključenosti mladih s posebnimi potrebami,
- spodbujanje strokovnih delavcev v izobraževalnih in drugih institucijah, staršev oziroma skrbnikov za čimprejšnjo aktivacijo mladih s posebnimi potrebami,
- vzpostavljanje enotne zaposlitvene mreže za prehod iz šole na trg dela in
- ozaveščanje in motiviranje delodajalcev za zaposlovanje mladih s posebnimi potrebami.

1.3 Ciljna skupina projekta

Ciljna skupina so bili mladi s posebnimi potrebami, stari do 29 let, ki so po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011) opredeljeni kot:

- mladi z motnjami v duševnem razvoju,
- slepi in slabovidni,
- gluhi in naglušni,
- mladi z govorno-jezikovnimi motnjami,
- gibalno ovirani,
- dolgotrajno bolni,
- mladi z avtističnimi motnjami in/ali
- mladi s čustvenimi in vedenjskimi motnjami,

za katere se je ugotavljalo, da bodo imeli večje težave in ovire pri prehodu na trg dela in zaposlovanju. Posledično je bilo pri njih tveganje za dolgotrajno brezposelnost in tudi pojav številnih sekundarnih težav bistveno večje kot pri drugih mladih. Prednost pri vključevanju so imeli mladi s posebnimi potrebami, ki bi jih delodajalci v skladu z obrazcem *Navodilo za izpolnjevanje obrazca prijave v zavarovanje za invalide*³ (2005, 3. člen) lahko takoj zaposlili kot invalide in s tem izpolnili kvoto. Pri tem je treba poudariti, da pri otrocih in mladih uporabljamo izraz »posebne potrebe«, saj se ta uporablja v zakonodaji, ki je vezana na šolanje otrok s posebnimi potrebami. Pri zaposlovanju pa uporabljamo izraz »invalid«, ki izhaja iz zakonodaje, vezane na zaposlovanje oseb s posebnimi potrebami.

3 Kot invalida se v prijavi na s tem navodilom predpisan način označi: zavarovanca, ki je pridobil status invalida po 10. členu Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (Uradni list RS, št. 63/04), zavarovanca, ki mu je bila priznana lastnost invalidne osebe po 6. členu Zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidov (Uradni list SRS, št. 18/76), zavarovanca, ki je pridobil status delovnega invalida II. oziroma III. kategorije po 34. členu Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 12/92, 56/92, 43/93, 67/93, 5/94, 67/94, 7/96, 29/97, 7/98 in 54/98, v nadaljevanju: ZPIZ-92) oziroma po predpisih, ki so veljali pred uveljavitvijo tega zakona, zavarovanca, ki je pridobil status delovnega invalida II. oziroma III. kategorije po 60. členu Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 20/04 – uradno prečiščeno besedilo, nadaljevanju: ZPIZ-1-UPB2), zavarovanca iz 4. člena tega navodila, ki mu je ugotovljena telesna okvara po prvem in tretjem odstavku 143. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 20/04 – uradno prečiščeno besedilo) oziroma po predpisih, ki so veljali pred uveljavitvijo zadnje spremembe tega zakona, zavarovanca, ki je pridobil status vojaškega vojnega invalida po 2. členu, status vojaškega mirnodobnega invalida po 3. členu oziroma status civilnega invalida vojne po 4. členu Zakona o vojnih invalidih (Uradni list RS, št. 63/95, 62/96 – sklep USRS, 2/97 – odl. USRS, 19/97, 21/97 in 75/97), zavarovanca, ki je pridobil pravice po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83), zavarovanca iz 5. člena tega navodila, ki je bil razvrščen na podlagi izvida in mnenja strokovne komisije za razvrščanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju po 11. členu Zakona o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Uradni list SRS, št. 19/76), zavarovanca iz 6. člena tega navodila, ki je bil usmerjen v program vzgoje in izobraževanja po 21. členu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 54/00) in zavarovanca, ki je pridobil status invalida po predpisih drugih držav članic Evropske unije.

1.4 Strokovni delavci pri projektu

Ves čas trajanja projekta je bilo pri njem zaposlenih od 30 do 40 strokovnih delavcev, nekateri za polni delovni čas, drugi za manjši obseg. Večinoma so bili to psihologi, delovni terapevti, socialni delavci in tudi drugi strokovnjaki sorodnih poklicev. Vsi strokovni delavci so imeli potrebna znanja za delo z mladimi s posebnimi potrebami. Poleg tega so dobro poznali trg dela, posebne potrebe mladih in njihove možnosti. Njihove prednosti so bile tudi dobro poznavanje različnih oblik zaposlovanja, ukrepov, ki spodbujajo zaposlovanje invalidov, in potreb trga dela. Prav tako imajo izvajalci zaposlitvene rehabilitacije široke mreže delodajalcev, ki so naklonjeni usposabljanju in zaposlovanju invalidov in so z njimi sodelovali tudi pri projektu Prehod mladih. Velika prednost je bila tudi regijska pokritost in multidisciplinarni pristop, ki smo ga omogočali z vključevanjem članov timov zaposlitvene rehabilitacije v storitve prehoda.

1.5 Organizacija dela pri projektu

Koordinator projekta je bil ZIZRS, projekt pa so izvajali strokovno usposobljeni strokovni delavci, zaposleni pri koncesionarjih, izvajalcih zaposlitvene rehabilitacije in zaposlovanja invalidov. Timi zaposlitvene rehabilitacije in strokovni delavci projekta delujejo na območju celotne države, zato je bila vključitev v projekt mogoča v vseh krajih v Sloveniji.

Izvajalci projekta so bili od začetka izvajanja projekta poleg koordinatorja še naslednji projektni partnerji:

- Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije Soča,
- Centerkontura, družba za svetovanje, socialni razvoj, usposabljanje in založništvo, d. o. o.,
- CRI Celje rehabilitacija, proizvodnja, storitve, d. o. o.,
- Invalidsko podjetje Posočje, d. o. o.,
- Ozara storitveno in invalidsko podjetje, d. o. o.,
- Papilot. Zavod za vzpodbujanje in razvijanje kvalitete življenja,
- Racio, družba za razvoj človeškega kapitala, d. o. o.,
- SIJ ZIP center podjetje za proizvodnjo, storitve, usposabljanje in zaposlovanje invalidov, d. o. o.,
- Šentprima – Zavod za rehabilitacijo in izobraževanje,
- Zavod Jelša, Center za izobraževanje, usposabljanje in rehabilitacijo,
- Zavod Ruj, Center za izobraževanje, usposabljanje in rehabilitacijo, Velenje,
- Zavod Vitis, Center za izobraževanje, usposabljanje in rehabilitacijo invalidov Ptuj,
- Želva, d. o. o.

Od januarja 2021 projektni partner Integra Inštitut ni bil več izvajalec zaposlitvene rehabilitacije in posledično tudi ne izvajalec projekta.

Projektni partnerji so že pred začetkom dela opredelili način sodelovanja pri projektu. Koordinator projekta je prevzel usklajevalno vlogo in je ves čas skrbel za koordinirano delo in nemoten potek vseh aktivnosti. Glede na podatke o številu mladih s posebnimi potrebami, ki se šolajo v posameznih vzgojno-izobraževalnih ustanovah, pridobljene od Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju MIZŠ), je koordinator projekta pripravil razdelitev vzgojno-izobraževalnih ustanov med partnerji. Ta je veljala med celotnim izvajanjem projekta in je tako strokovnim delavcem projekta kot tudi predstavnikom vzgojno-izobraževalnih ustanov omogočala lažje usklajevanje aktivnosti. Ministrstvo je vsako leto posodobilo podatke o številu mladih s posebnimi potrebami v posameznih vzgojno-izobraževalnih ustanovah, zato so izvajalci projekta lažje organizirali in izvajali svoje delo.

2 VSEBINE PROJEKTA PREHOD MLADIH

2.1 Storitve, ki smo jih izvajali v projektu

Projektni partnerji so za mlade iz ciljne skupine projekta zagotavljali in izvajali naslednje storitve, ki so bile predvidene tudi v javnem razpisu:

1. Sodelovanje pri naboru in izboru uporabnikov.
2. Izdelava individualnega načrta za vključitev uporabnika.
3. Motiviranje, opolnomočenje in spremljanje uporabnikov pri aktivnem prehodu iz šole na trg dela na podlagi individualnega načrta.
4. Sodelovanje s strokovnimi delavci strokovnih timov za zaposlitveno rehabilitacijo.
5. Sodelovanje s svetovalnimi in strokovnimi delavci ter sodelavci na šolah ali v drugih organizacijah, ki jih obiskujejo mladi s posebnimi potrebami.
6. Motiviranje in ozaveščanje staršev oziroma skrbnikov uporabnikov za njihovo sodelovanje pri prehodu.
7. Sodelovanje z delodajalci z namenom delovnega preizkusa, usposabljanja in možnosti zaposlitve uporabnika skladno z individualnim načrtom ter z namenom izoblikovanja mreže delodajalcev.
8. Sodelovanje projektnih partnerjev pri strokovnih izhodiščih in strokovnih vprašanjih pri prehodu mladih s posebnimi potrebami na trg dela.
9. Medsebojna komunikacija vseh projektnih partnerjev.
10. Administrativna dela, povezana s projekti prehoda in poročanjem ministrstvu.

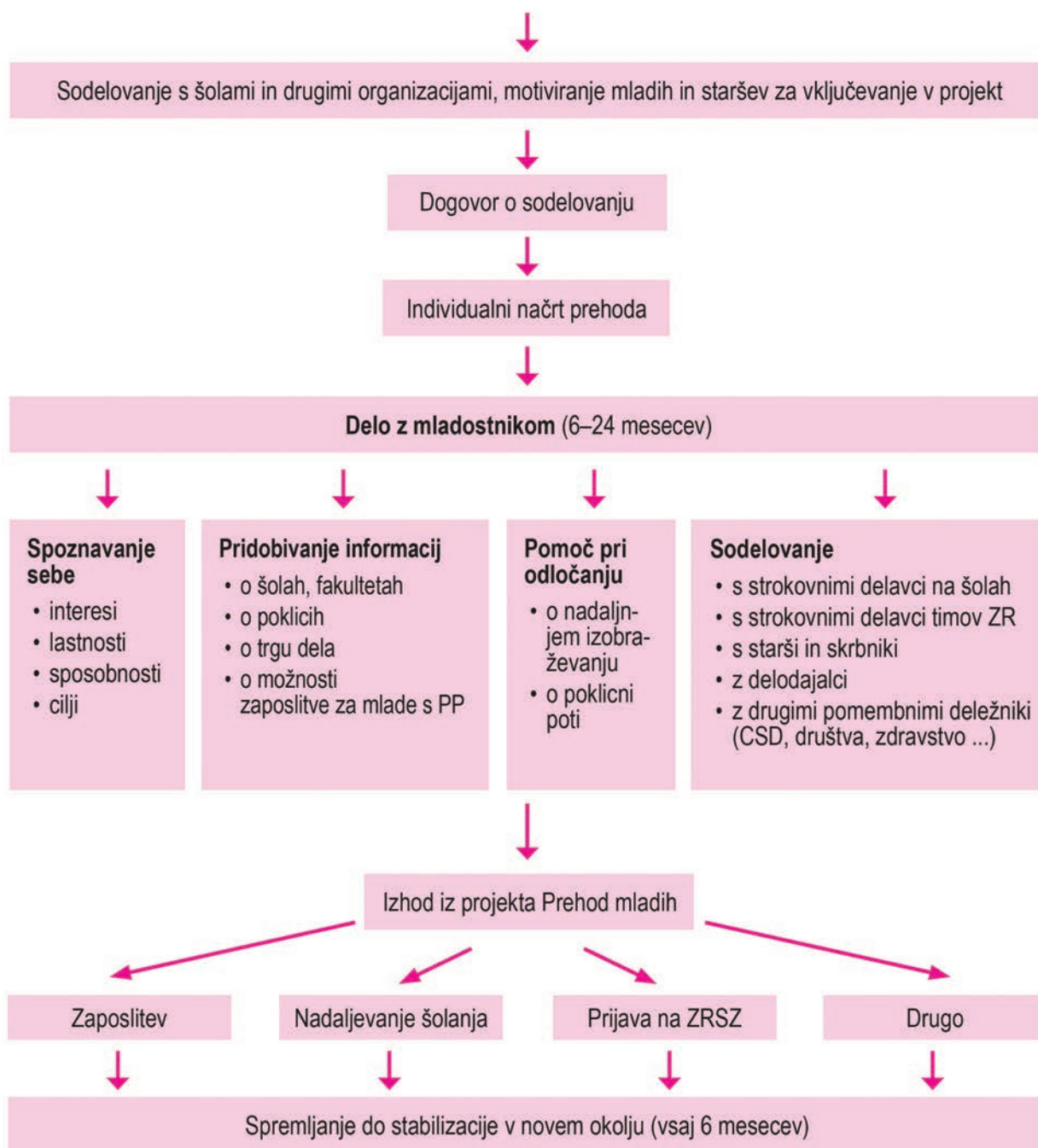
2.2 Vsebine projekta

Eno vodilnih načel projekta je bila prostovoljna odločitev mladih za vključitev v projekt in njihovo čim bolj aktivno sodelovanje. Storitve projekta Prehod mladih sestavljajo različne aktivnosti, s katerimi se mladim s posebnimi potrebami sistematično omogoča čim bolj enake možnosti za vključevanje na trg dela in s tem socialna vključenost. Projekt je omogočal usklajevanje in sodelovanje mladih s posebnimi potrebami, njihovih družin in vseh sodelujočih strokovnjakov – od šol do delodajalcev in drugih podpornih ustanov.

S slike 1 je razvidno, da je bilo delo z mladimi zelo individualno zastavljeno, skladno z njihovimi dolgoročnimi in kratkoročnimi cilji, na podlagi katerih so se mladi v projektu vključevali v različne aktivnosti in vsebine. V prvi fazi izvedbe projekta je bilo izjemno pomembno povezovanje z različnimi institucijami, tako vzgojno-izobraževalnimi kot tudi s področja zdravstva in socialnega varstva ter z nevladnimi organizacijami in društvi. Vse te organizacije so zelo pomembne pri prepoznavanju mladih s posebnimi potrebami, ki za uspešen prehod na trg dela potrebujejo strokovno pomoč. Po vključitvi v projekt se je za vsako vključeno osebo oblikoval individualni načrt prehoda. Gre za ključni dokument za izvajanje prehoda, njegov namen pa je načrtovanje in upravljanje procesa prehoda na ravni posameznika. Individualni načrt prehoda poleg osnovnih podatkov o mladostniku in celostne ocene mladostnikovega delovanja vključuje tudi zastavljene cilje, ki si jih želi mladostnik med projektom doseči. Ti so praviloma vezani na nadaljnje izobraževanje oziroma zaposlovanje.

Na podlagi individualnega načrta in v njem opredeljenih ciljev se je mlade motiviralo, opolnomočilo in spremljalo pri aktivnem prehodu. Strokovni delavci so jim pomagali pri spoznavanju sebe, lastnih

PROJEKT PREHOD MLADIH

Slika 1. Aktivnosti znotraj projekta Prehod mladih

interesov, lastnosti, sposobnosti in postavljanju ciljev. Prav tako so jim podajali številne informacije o šolah in fakultetah ter trgu dela. Pri tem je bil poseben poudarek na možnostih, ki jih imajo na trgu dela. Tako so jim pomagali pri odločitvah glede nadaljnjega šolanja oziroma zaposlitve.

Strokovni delavci projekta so ves čas sodelovali tako s strokovnimi delavci timov za zaposlitveno rehabilitacijo kot tudi s svetovalnimi in strokovnimi delavci ter sodelavci v šolah in drugih organizacijah, ki jih obiskujejo mladi s posebnimi potrebami. V svoje delo so vključevali tudi starše oziroma skrbnike, ki igrajo pomembno vlogo pri odločanju mladih za poklicno pot. Sodelovali so tudi z delodajalci, ki so jih vključevali z namenom ogleda delovnega mesta, delovnega preizkusa, opravljanja šolske oziroma študijske prakse, usposabljanja in razvijanja možnosti za zaposlitev mladega. Ko se delodajalci seznaniijo z mlado osebo, hkrati dobijo priložnost razvijati njene

kompetence za svoje potrebe še pred zaposlitvijo. Strokovni delavci so sodelovali tudi z drugimi pomembnimi deležniki s področja zdravstva, sociale, invalidskih, nevladnih in drugih organizacij.

Opisano multidisciplinarno delovanje in redno sodelovanje z različnimi deležniki je bilo ključno pri delu pri projektu in mladim s posebnimi potrebami omogoča najboljše možnosti za optimalno karierno odločanje in nadaljnji karierni razvoj.

V projektu smo mladim pomagali do zaposlitve, uspešnega vpisa v nadaljnjo stopnjo šolanja ali pa do prijave na ZRSZ z namenom vključitve v ustrezne programe vključevanja na trg dela (zaposlitvena rehabilitacija, programi aktivne politike zaposlovanja). Izhod iz projekta je bil predvsem odvisen od mlade osebe in njenih zastavljenih ciljev. Pri delu pri projektu se je izkazalo, da je ključnega pomena spremljanje po izhodu iz projekta oziroma po zaposlitvi, vpisu na višjo stopnjo šolanja ali prijavi na ZRSZ, saj se pri velikem številu mladih s posebnimi potrebami večje težave pojavijo prav v novem okolju. Strokovni delavci jih zato po izhodu iz projekta spremljajo vsaj še šest mesecev oziroma do stabilizacije v novem okolju in jih pri tem podpirajo in jim pomagajo.

3 SODELOVANJE S KLJUČNIMI DELEŽNIKI

Za čimprejšnje vključevanje na trg dela, ozaveščanje in motiviranje delodajalcev za vključevanje in pomoč mladim s posebnimi potrebami pri pridobitvi ustreznih kompetenc za uspešen prehod na trg dela je potrebno povezovanje in sodelovanje vseh deležnikov, ki lahko različno pripomoremo k njihovem hitrejšemu in ustrežnejšemu prehodu na trg dela. Sodelovali smo s številnimi deležniki, kar podrobneje predstavljamo v nadaljevanju. Prav multidisciplinarnost in medresorsko sodelovanje sta ključna pogoja za uspešen prehod mladih s posebnimi potrebami na trg dela.

3.1 Sodelovanje s strokovnimi delavci strokovnih timov za zaposlitveno rehabilitacijo

Strokovni delavci projekta so ves čas sodelovali s strokovnimi delavci timov zaposlitvene rehabilitacije. Različni člani tima so se namreč glede na potrebe mladih vključevali v posamezne faze projekta. Največkrat smo sodelovanje s strokovnimi delavci timov zaposlitvene rehabilitacije beležili v začetni fazi vključevanja mladih, pri izdelavi individualnega načrta prehoda. Prav tako so se posamezni člani, predvsem delovni terapevt in zdravnik, specialist medicine dela, prometa in športa, vključevali tudi v fazi, ko se je za mlado osebo iskalo ustreznega delodajalca.

3.2 Sodelovanje s svetovalnimi in strokovnimi delavci ter sodelavci v šolah in drugih organizacijah, ki jih obiskujejo mladi s posebnimi potrebami

Strokovni delavci projekta so redno sodelovali s svetovalnimi delavci oziroma strokovnimi delavci in sodelavci v šolah, ki jih obiskujejo mladi s posebnimi potrebami. Ravno šolski svetovalni delavci so bili navadno tisti, ki so nas povezovali z mladimi ter njim in njihovim staršem podali prve informacije o projektu. Prav tako so nam pomagali pri naboru mladih s posebnimi potrebami, ki so primerni za vključitev v projekt, posredovali so nam ključne podatke in dokumentacijo o mladem, večkrat so tudi sodelovali pri izdelavi individualnega načrta prehoda in njegovi končni evalvaciji. Sodelovanje s šolami je bilo iz teh razlogov ključnega pomena.

3.3 Sodelovanje s starši oziroma skrbniki

Glede na to, da so bili mladi, ki so se vključevali v projekt, večinoma mladoletni, je bila ena ključnih nalog izvajalca storitve prehoda vzpostavitev sodelovanja s starši. To se je navadno začelo že pred vključitvijo njihovega otroka v projekt in potekalo ves čas njenega trajanja. Pri procesu prehoda je bila aktivna vloga staršev ključnega pomena za uspešen izid. Pomembno je bilo prepoznati pogled staršev na šolanje, saj lahko ta odločilno vpliva na mladostnikovo nadaljnjo uspešnost in funkcioniranje.

Ugotavljali smo, da morajo biti staršem za lažje razumevanje mladostnika na voljo vse potrebne informacije o njegovem razvoju, potrebah in pričakovanjih, ki jim jih je treba ustrezno predstaviti.

Pri mladoletnih so bili starši sopodpisniki vseh pomembnih dokumentov in je bilo njihovo sodelovanje nujno potrebno, pri polnoletnih mladih pa smo še posebej spodbujali njihovo vključevanje v proces dela.

3.4 Sodelovanje z delodajalci

Zelo pomembna vsebina našega dela je bilo tudi sodelovanje z delodajalci. Mladim so bili pri kariernem odločanju v veliko pomoč ogledi delovnih mest pri različnih delodajalcih, ki jih zanje v projektu organizirajo strokovni delavci. Prav tako so imeli mladi možnost delovnega preizkusa ali pa krajšega usposabljanja na delovnem mestu. Strokovni delavci so mladim pomagali tudi pri iskanju delodajalca za izvajanje šolske oziroma študijske prakse, pri izvedbi prakse pa so ponujali strokovno podporo tako delodajalcu oziroma mentorju na delovnem mestu kot tudi mlademu. Glavni namen sodelovanja z zelo različnimi delodajalci, kot so običajna podjetja, invalidska podjetja in zaposlitveni centri idr., je bilo iskanje možnosti za zaposlitev mladih.

Ves čas trajanja projekta so projektni partnerji ustvarjali mrežo delodajalcev, ki so motivirani za usposabljanje in zaposlovanje mladih s posebnimi potrebami. Tako njim kot tudi mladim so ponujali ustrezno strokovno podporo in pomoč pri vzpostavljanju primernih delovnih razmer in morebitnih prilagoditev delovnega mesta.

3.5 Sodelovanje z drugimi strokovnimi organizacijami

Ves čas smo sodelovali tudi s strokovnimi institucijami, ki so pomembne za uspešen prehod posameznega mladega na trg dela. Tako smo v projektu sodelovali s številnimi invalidskimi in humanitarnimi organizacijami in društvi, v katera se vključujejo mladi in njihovi straši oziroma skrbniki, z osebnimi zdravniki naših mladih in različnimi specialisti. Zelo dobro smo sodelovali tudi s številnimi nevladnimi organizacijami, ki pokrivajo številna različna področja življenja in dela mladih s posebnimi potrebami.

3.6 Sodelovanje z državnimi organi

Ves čas izvajanja projekta smo sodelovali z državnimi organi, pomembnimi za razvoj področja prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela, predvsem z Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju MDDSZ), Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje (v nadaljevanju ZRSZ), Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju MIZŠ), Zavodom Republike Slovenije za šolstvo (v nadaljevanju ZRSŠ) ter tudi drugimi pomembnimi akterji. Skupaj smo iskali rešitve za čim boljšo umestitev projekta v obstoječi sistem in pripravljali teren za umestitev nove storitve prehoda med že obstoječe storitve zaposlitvene rehabilitacije.

Posebej pomembno je bilo sodelovanje z MIZŠ in ZRSŠ pri pridobivanju podatkov o vzgojno-izobraževalnih ustanovah, ki vključujejo otroke iz ciljne skupine projekta, ki so bili podlaga za delitev ustanov med projektnimi partnerji in tudi za lažji dostop do potencialnih uporabnikov projekta.

MDDSZ je ves čas aktivno podpiral izvajanje projekta in bil s svojimi strokovnimi sodelavci velika pomoč pri njegovi izvedbi. Posebej je bilo pomembno sodelovanje s skrbnicami projekta (od začetka je bila to ga. Helena Porenta, v nadaljevanju projekta pa ga. Ana Poročnik) in tudi s predstavniki Urada za izvajanje kohezijske politike.

3.7 Sodelovanje z mediji

Med projektom je bil dan velik poudarek sodelovanju z različnimi mediji, kar nam je omogočilo večjo prepoznavnost in širjenje informacij o pomembni družbeni problematiki prehoda.

O projektu so članke objavljali različni časopisi in revije na nacionalni (Delo, Dnevnik, Nedeljski dnevnik, Žurnal 24) in tudi na lokalni ravni (Goriški portal, Dolenjski list, Gorenjski glas). Večkrat smo sodelovali v različnih oddajah tako na televiziji kot tudi radiu, kjer smo predstavljali projekt: npr. oddaja Dobro jutro (RTV SLO), oddaja 24 ur Fokus (Pop TV), Poslovne krivulje (Val 202), Svetovalni servis (Radio Prvi).

Medijsko prepoznavnost so projektu omogočile tudi številne televizijske in radijske hiše z omogočanjem brezplačnega predvajanja video oglasa in radijskega oglasa projekta.

4 DODATNE VSEBINE PROJEKTA

4.1 Gradivo, ki je nastalo znotraj projekta

V projektu je nastalo gradivo, ki bo dostopno tudi po koncu projekta. V nadaljevanju sledi njegova kratka predstavitev.

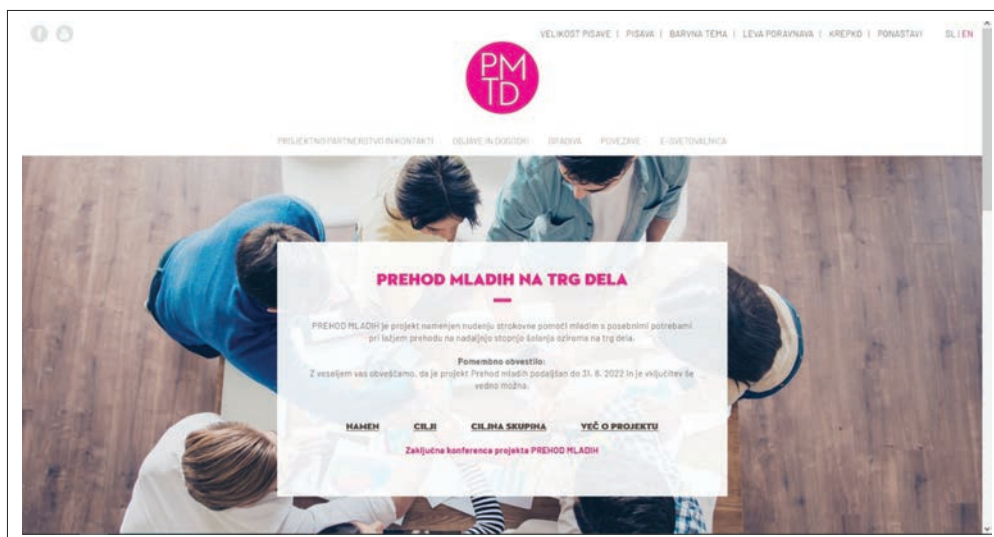
4.1.1 Spletna stran projekta Prehod mladih, Facebook in YouTube profil

Že v začetku izvajanja projekta je bila oblikovana in postavljena spletna stran projekta. Ta poleg temeljnih informacij (namen, cilji, ciljna skupina) o projektu vsebuje tudi kontakte vseh strokovnih delavcev, zaposlenih pri projektu, in tudi pomembne objave in dogodke ter v projektu nastalo gradivo. Spletna stran vsebuje tudi e-svetovalnico, preko katere zainteresirani lahko neposredno stopijo v stik z izvajalci projekta. Spletno stran smo naknadno opremili še z menijem, prilagojenim osebam s posebnimi potrebami. Zaradi pogostega sodelovanja s tujimi organizacijami smo spletno stran opremili tudi s prevodom v angleški jezik.

Spletna stran je dosegljiva na naslovu www.prehodmladi.si.

Zaradi lažje komunikacije z udeleženci in tudi zaradi potrebe po diseminaciji aktivnosti, ki smo jih izvajali znotraj projekta, smo odprli tudi uradni Facebook profil-projekta. Na njem smo objavljali pomembne novice, povezane s projektom, in druge sorodne vsebine, za katere smo ocenili, da so pomembne z vidika projekta.

Zaradi objavljanja videov projekta smo ustanovili tudi YouTube profil, na katerem so dostopni vsi videi projekta.

Slika 2. Spletna stran projekta

4.1.2 Aplikacija ZMOREMO – PREHOD MLADIH

V skladu z razpisnimi pogoji smo že v prvem letu izvajanja projekta ponovno vzpostavili aplikacijo Zmoremo, ki je nastala znotraj istoimenskega projekta, in jo tudi nadgradili z informacijami, pomembnimi za naš projekt. Poleg kontaktov vseh pri projektu zaposlenih izvajalcev in strokovnih delavcev nadgrajena aplikacija vsebuje tudi najpogostejša vprašanja in odgovore, povezane s področjem prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela.

Slika 3. Aplikacija Zmoremo – Prehod mladih

4.1.3 Video projekta

Da bi čim bolj širili informacije o projektu, smo v prvem letu njegovega izvajanja pripravili oglasni video projekta, v drugem letu pa še en video, ki je bolj informativne narave. Oba videa so predvajale različne televizijske hiše in sta pomembno prispevala k prepoznavnosti našega dela.

Dostopna sta na povezavi: <https://youtu.be/Nj3aiCoajo8> in <https://youtu.be/794MJKh698o>.

Slika 4. Prvi video projekta

Slika 5. Drugi video projekta

4.1.4 Radijski oglas projekta

Da bi bil naš projekt promoviran tudi v različnih radijskih hišah, smo posneli tudi kratek radijski oglas. Tega so predvajale različne radijske postaje po vsej Sloveniji. Dostopen je na naslovu: https://prehodmladih.si/wp-content/uploads/2020/09/PREHOD-MLADIH_mixdown2_140820-online-audio-converter.com_.mp3.

4.1.5 Drugo informativno gradivo

Pripravili smo tudi različno tiskano gradivo, namenjene promociji projekta in širjenju informacij o njem. Predvsem pomembna sta bila zloženka in letak projekta, ki vsebujeta glavne informacije o projektu in tudi kontakte projektnih partnerjev. Zaradi pogostega udeleževanja na mednarodnih dogodkih smo tako zloženko kot letak pripravili tudi v angleškem jeziku.

Poleg tega smo pripravili tudi plakate projekta v dimenziji A5 in A4, kaširane plakate za potrebe različnih sejmov ter roll on plakate, ki smo jih uporabljali na različnih dogodkih in jih imamo vsi partnerji prav tako v svojih prostorih. Pripravili smo tudi namizne zastavice projekta, svinčnike, mape in zvezke. V času epidemije covida-19 smo pripravili tudi zaščitne maske z logom projekta za strokovne delavce projekta.

Slika 6. Zloženska projekta

Ali menite, da boste imeli težave pri prehodu iz šole na trg dela?
Ali imate odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami?
Ali ste stari do 29 let?

Če ste na zgornja vprašanja odgovorili pritrdilno, imamo rešitev za vas – projekt PREHOD MLADIH

RAZVOJ IN IZVAJANJE PREHODA MLADIH S POSEBNIMI POTREBAMI NA TRG DELA

Vabimo vas, da se pridružite projektu PREHOD MLADIH, kjer vam bodo usposobljeni strokovni delavci partnerjev v projektu pomagali pri lažjem prehodu iz šole na trg dela.

Projekt se izvaja na območju cele Slovenije in bo vključeval do 2100 mladih s posebnimi potrebami.

REPUBLIKA SLOVENIJA
 MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
 SOCIALNE ZADATKE IN ENAKOST MOŽNOSTI

PM TD
 Prehod mladim na trg dela

EVROPSKA UNIJA
 EVROPSKI SKLAD
 SKLADSKA POMOČ V OBLASTI NEPOSREDOVANEGA

Projekt PREHOD MLADIH sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada

Strojna informacija in kontakti:

Mag. Tatjana Dolinšek: tatjana.dolinsek@prehodmladih.si, tel: 064 262 501
Mag. Maja Zoriko Stale: maja.zoriko-stale@prehodmladih.si, tel: 064 262 502
Mojca Arh: mojca.arh@prehodmladih.si, tel: 040 348 502
 Spletna stran: www.prehodmladih.si

Koordinator projekta:
 Združene izvajalce zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji, Ljubljana 51, 1000 Ljubljana, tel.: 01 280 34 53, www.naha-eto.org

Partnerji projekta:
 Za več informacij in za vključitev v projekt kontaktirajte projektne partnerje, ki deluje na vašem območju.

Območje	Projektni partner	Kontakt
Ljubljana	URJ – Sola	040 573 541
	Centekontura, d. o. o.	064 262 503
	Papkei, Zavod, Ljubljana	031 713 213
	Šentpina	064 260 474
	Želva, d. o. o.	041 569 923
Maribor	URJ – Sola	030 512 773
	Ozara, d. o. o.	041 692 774
Celje	ORI Celje, d. o. o.	070 561 324
	Raco, d. o. o.	030 692 902
Koper	Papkei, Zavod, Ljubljana	031 776 506
	Šentpina	064 260 761
Pruthpe	Šentpina	064 260 761
Korč	Centekontura, d. o. o.	064 262 504
Jasenica	Zavod Jella	04 563 56 11
Murška Sobotna	URJ – Sola	040 573 542
	Ozara, d. o. o.	041 692 774
Novo Gorica	IP Poročilo, d. o. o.	040 573 260
	Želva, d. o. o.	040 570 967
Novo mesto	Papkei, Zavod, Ljubljana	041 695 881
	Želva, d. o. o.	051 672 084
Plaj	URJ – Sola	030 512 773
	Zavod Vito Paj	041 253 378
Slovenica	ORI Celje, d. o. o.	070 561 324
	Papkei, Zavod, Ljubljana	041 695 881
Tolovje	Želva, d. o. o.	040 651 680
Velenje	Integra Institut	059 037 103
Razume na Koroškem	SU ZIP Center, d. o. o.	040 456 122
Slovenski Gradec, Naceje	Zavod Raj, Velenje	051 254 432

Slika 7. Letak projekta

Slika 8. Kemični svinčnik projekta

Slika 9. Zaščitna maska projekta

4.1.6 Vodnik po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami

Ker smo pri delu z mladimi s posebnimi potrebami in njihovimi družinami zaznavali, da imajo pogosto težave pri razumevanju zakonodaje in pravic, ki jim pripadajo na podlagi Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, smo v sodelovanju z Zavodom Risa pripravili Vodnik po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP) v lažjem branju. Izdajo priročnika sta poleg MDDZS podprla tako MIZŠ kot tudi ZRSŠ kot pomembna deležnika pri nadaljnjem razvoju projekta in našem dostopanju do vzgojno-izobraževalnih institucij. Vodnik je naletel na izjemno dober odziv vzgojno-izobraževalnih in drugih strokovnih institucij, ki smo jim ga brezplačno posredovali. Zaradi lažje dostopnosti smo pripravili tudi PDF-različico vodnika, ki je dostopna na naši spletni strani in pripravljena za uporabo vseh zainteresiranih.

Slika 10. Vodnik po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami

4.2 Izobraževanja za strokovne delavce

Za potrebe strokovnega razvoja smo ves čas trajanja projekta organizirali interna izobraževanja za zaposlene strokovne delavce. Že v začetku izvajanja projekta, januarja 2018, smo organizirali petdnevno poglobljeno izobraževanje, na katerem so bile predstavljene naslednje teme:

- posebne potrebe in zakonodaja,
- mladi s posebnimi potrebami in karierno usmerjanje,
- posamezne skupine mladih s posebnimi potrebami,
- delo s starši, svetovalno službo in delodajalci,
- upravljanje procesa prehoda in standardizirane storitve za prehod mladih invalidov na trg dela.

Pri izobraževanju je sodelovalo veliko strokovnjakov z različnih področij in je bilo zelo obiskano in tudi uporabno.

Tudi v poznejšem izvajanju projekta smo za zaposlene organizirali krajša izobraževanja na teme, ki so jih sami izpostavili kot potrebne. Tako smo organizirali izobraževanje na temo avtizma, ADHD in tudi nekemičnih odvisnosti.

Ves čas trajanja projekta smo tesno sodelovali tudi z zaposlenimi na točki NKT VKO ZRSZ, kjer so našim strokovnim delavcem omogočili udeležbo na številnih izobraževanjih, prilagojenih potrebam pri strokovnem delu.

Ker smo po prvih dveh letih izvajanja projekta ugotavljali, da bi bila za zaposlene strokovne delavce zaradi izjemno zahtevnega vsakodnevnega dela zelo dobrodošla možnost redne strokovne supervizije, smo se povezali s strokovnjaki, ki so za to usposobljeni. Tako smo že od januarja 2020 vsem zaposlenim omogočili brezplačno udeležbo na supervizijskih skupinah, kar jim je močno pomagalo pri soočanju s številnimi izzivi, s katerimi so se srečavali pri strokovnem delu. Supervizija je potekala enkrat mesečno, s prekinitvijo v juliju in avgustu. Zaradi strokovnejše izvedbe smo zaposlene razdelili v tri manjše skupine in za vsako posebej organizirali srečanja. V začetku je bilo mišljeno, da bodo potekala v živo, vendar so od marca 2020 nekatera srečanja zaradi epidemije covid-19 potekala na daljavo.

4.3 Aktivna udeležba na konferencah, sejmih in drugih dogodkih

Koordinator projekta je ves čas skrbel za prepoznavnost projekta na nacionalnem in tudi mednarodnem področju. K temu je veliko pripomogla tudi aktivna udeležba na številnih konferencah, okroglih mizah, sejmih in drugih dogodkih.

Že v začetku izvajanja projekta je ZIZRS organiziral informativne sestanke, na katere je povabil predstavnike vseh vzgojno-izobraževalnih institucij ter jim predstavil projekt in možnosti sodelovanja. Prav tako je ZIZRS organiziral številne predstavitve projekta za posamezne ustanove, društva in druge organizacije.

ZRSS nam je omogočil predstavitev projekta na študijskih skupinah, ki jih organizirajo vsako leto, MIZŠ pa na delovnih srečanjih svetovalnih delavcev. Poleg tega je ZIZRS projekt predstavljajal na številnih nacionalnih konferencah, kot so *Dnevi poklicne in zaposlitvene rehabilitacije* in *Izobraževalni dnevi specialnih in rehabilitacijskih pedagogov*, ki smo se jih udeleževali vsako leto (2018, 2019, 2020, 2021 in 2022), *Kongres socialnega dela*, konferenca *Avtizem v Sloveniji*, *Izzivi prihodnosti* ter številni drugi dogodki. Sodelovali smo tudi na različnih mednarodnih konferencah, ki so potekale na področju Slovenije (npr. *Mednarodni sejem sodobnega zdravstva*, *IRDO International Conference*, *Mednarodna konferenca: 10 let konvencije o pravicah invalidov v Sloveniji*, *Alpe Adria Donava mreža za dezinstitutionalizacijo*, *Za človeka gre 2021 Alma Mater*, *Konferenca MDJ Sodobni izzivi dela z mladimi iz ranljivih skupin*) ter tudi v tujini (*EUSE konferenca*, Amsterdam, *2nd World Congress on Humanities and Social Sciences*, Valencia, konferenca, namenjena izmenjavi dobrih praks v Tel Avivu, konferenca *Special education and rehabilitation today*, Beograd).

Kot aktivni govorci smo sodelovali tudi na različnih okroglih mizah (*Izzivi zaposlovanja mladih z avtizmom*, *Izzivi zaposlovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju*, *Mladostniki s PP na trgu dela*, *Ranljive skupine med mladimi na trgu dela*), v sklopu kampanje EU projekt, moj projekt pa smo na različnih lokacijah organizirali tudi štiri okrogle mize o projektu.

Redno smo sodelovali tudi na vseh večjih sejmih, povezanih z izobraževanjem in zaposlovanjem, kot so *Informativa*, *Karierni sejem*, *sejem Moje delo* in podobno. Vsako leto smo s stojnico sodelovali tudi na *Festivalu nevladnih organizacij Lupa*.

4.4 Strokovni prispevki na temo projekta

Koordinatorji projekta smo pripravili strokovne članke na temo prehoda mladih s posebnimi potrebami za različne strokovne časopise in revije. Strokovni članki, ki smo jih objavili med projektom, so:

- Arh, M., Dolinšek, T., Zovko Stele, M., Destovnik, K. (2019). Učinkovito vstopanje na trg dela povečuje kakovost življenja mladih s posebnimi potrebami, *Specialna in rehabilitacijska pedagogika : revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije*, 27(1/2), 26–38.
- Arh, M., Dolinšek, T., Zovko Stele, M., Destovnik, K. (2020). Multidisciplinarni pristop pri nudenju pomoči pri prehodu na trg dela skozi projekt Prehod mladih, *Specialna in rehabilitacijska pedagogika : revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije*, 28(1/2), 26–37.
- Destovnik, K., Dolinšek, T., Zovko Stele, M. (2018). Razvoj in izvajanje prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela, *Specialna in rehabilitacijska pedagogika : revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije*, 26(1/2), 98–103.
- Mulej, M., Mulej, N., Hrast, A., Kunc, P., ... Destovnik, K., Dolinšek, A. (2020). *Odgovornost do družbe v vzgoji in izobraževanju. 2. knjiga. Praktični primeri.* Kulturni center Maribor.
- Potočnik, D., Rogina, E., Šantelj, M., Zovko Stele, M. Arh, M. (2021). Delo z mladimi s posebnimi potrebami pri njihovem vstopanju na trg dela v času epidemije COVID-19 znotraj projekta Prehod mladih – študija primera, 9. *znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: digitalna transformacija v znanosti, izobraževanju in umetnosti.* Maribor: AMEU - ECM, Alma Mater Press.
- Zovko Stele, M., Destovnik, K., Dolinšek, T., Arh, M. (2019). Mladi s posebnimi potrebami na prehodu v zaposlitev. Šolsko svetovalno delo : revija za svetovalne delavce v vrtcih, šolah in domovih, 23(2/3), 57–67.
- Zupančič, B., Bratuš Albreht, K., Arh, M. Zovko Stele, M. (2021). Karierni razvoj mladih s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (v luči projekta Prehod mladih), *Specialna in rehabilitacijska pedagogika : revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije*, 29(1/2), 104–112.

Poleg naštetih izdanih člankov smo članke objavljali tudi v različnih zbornikih, ki so nastali znotraj konferenc:

- Tabaj, A., Destovnik, K., Dolinšek, T. (2019). Young people making transition from school to the labour market, *Konferenca inštituta IRDO 2019. Družbena odgovornost, razvoj, uporaba in merjenje vpliva.*
- Zovko Stele, M., Dolinšek, T., Arh, M., Destovnik, K. (2020). The Youth Transition project – A case study, *Konferenca inštituta IRDO 2020, Osebna in družbena odgovornost za trajnostno prihodnost.*
- Zovko Stele, M., Dolinšek, T., Arh, M., Destovnik, K. (2021). The Youth Transition project in light of the COVID-19 epidemic, *Konferenca inštituta IRDO 2021, Družbena odgovornost in izzivi časa.*
- Kodrun Potočnik, D., Rogina, E., Šantelj, M., Zovko Stele, M. (2021). Delo z mladimi s čustvenimi in vedenjskimi težavami na prehodu v zaposlitev – študija primera, *Mednarodna konferenca Mladinskega doma Jarše Sodobni izzivi dela z mladimi iz ranljivih skupin.*
- Destovnik, K., Dolinšek, T., Zovko Stele, M. (2018). Razvoj in izvajanje prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela. *Konferenca Avtizem v Sloveniji. Kje smo leta 2018?*

Krajše članke in prispevke smo pripravljali tudi za različne spletne novice in spletne revije.

4.5 Zaključna konferenca projekta

Ob zaključku projekta smo organizirali tudi zaključno konferenco z nazivom PREHOD MLADIH – stičišče sistemov in zakonodaje. Potekala je v sredo, 25. maja, od 9.00 do 12.30 v prostorih Hiše Evropske unije, Dunajska cesta 20, Ljubljana, in za zainteresirane udeležence tudi po spletu.

Izjemno smo bili veseli zelo visoke udeležbe. V živo se je naše konference udeležilo skoraj 70 udeležencev, preko spleta pa več kot 80. Izpolnjeni ocenjevalni vprašalniki kažejo, da je konferenca v celoti izpolnila pričakovanja udeležencev in da so bili z njeno izvedbo, organizacijo in vsebino več kot zadovoljni.

Zelo smo bili počaščeni, da sta uvodni nagovor poleg vodje projekta, Karla Destovnika, prispevali še generalna direktorica Direktorata za invalide Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, mag. Andrejka Znoj, ter ministrica za izobraževanje, znanost in šport, dr. Simona Kustec.

Udeleženci konference so prihajali iz različnih okolij. Tako se lahko pohvalimo z visoko udeležbo različnih vzgojno-izobraževalnih organizacij, predstavnikov MDDZS, ZRSZ, ZRSS in centrov za socialno delo. Prav tako so bili prisotni tudi predstavniki različnih invalidskih, nevladnih in drugih organizacij, kar kaže na veliko zanimanje za tovrstno tematiko v različnih strokovnih krogih.

Prvo uvodno predavanje je imela dr. Aleksandra Tabaj, vodja Razvojnega centra za zaposlitveno rehabilitacijo na URI Soča. Predstavila je področje prehoda mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela v Evropski uniji in tudi začetke razvoja tega področja v Sloveniji. Drugo uvodno predavanje je imela mag. Maja Zovko Stele, ena od koordinatoric projekta, ki je predstavila pot, ki so jo izvajalci projekta prehodili od januarja 2018, in rezultate, ki so jih dosegli.

Drugi del zaključne konference je bil namenjen prikazom primerov iz praks. Predstavile so jih štiri strokovne delavke, zaposlene pri projektu pri različnih projektnih partnerjih: Katja Verbovšek Zabuvec, Barbara Zupančič, Simona Korez in Rebeka Župevc. S primeri so prikazale konkreten potek dela, njegovo kompleksnost in izjemno pomembnost za mlade in njihove družine. Med primeri iz praks so bili prikazani tudi krajši videi, v katerih so v kratkih izjavah svoja videnja projekta Prehod mladih prispevali mladi s posebnimi potrebami, njihovi starši oziroma skrbniki in sodelujoči strokovnjaki.

Ob zaključku konference so sledile še sklepne besede vodje projekta Karla Destovnika, ki je povzel glavne ugotovitve projekta in pričakovanja glede njegovega nadaljevanja. Kot glavne ugotovitve smo na konferenci izpostavili naslednje sklepe, ki so objavljeni tudi na spletni strani projekta:

1. »Pri izvajanju projekta Prehod mladih smo ugotavljali, da so storitve prehoda, ki smo jih razvili v okviru projekta, nujno potrebne, kar kažejo tudi rezultati sprotne evalvacije. Gre za storitve, ki zelo dobro dopolnjujejo, povezujejo in nadgrajujejo obstoječe vrste pomoči, ki so jih deležni otroci in mladostniki s posebnimi potrebami. To ugotavljajo tako rezultati evalvacij kot tudi številni deležniki, s katerimi sodelujemo. Kot ugotavljamo in na kar opozarja tudi Evropska agencija za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, je nujno te storitve začeti že med šolanjem, saj je velika možnost, da se bo mlada oseba, ko gre enkrat iz šolskega sistema, »izgubila« v sistemu, česar ne smemo dovoliti. Storitve, ki jih razvijamo, so zato izjemno pomembne in, kot smo dokazali, tudi učinkovite.
2. Nadaljevanje projekta Prehod mladih je glede na to, da učinkovito povezuje sistem izobraževanja s sistemom zaposlovanja, predlagano in načrtovano tudi v novi finančni perspektivi. Žal nas skrbi, da se bo ta zaradi različnih razlogov, na katere sami ne moremo vplivati, zamaknila. To bi pomenilo, da nas čaka obdobje, ko storitev za mlade s posebnimi potre-

bami ne bi mogli izvajati. Ker pa je zaradi vseh omenjenih razlogov nujno treba zagotavljati kontinuiteto projekta, je na tej točki nujno pridobiti aktivno podporo in pomoč pristojnih ministrstev in drugih odločevalcev, da bo vmesni čas čim krajši.

3. Prekinitev projekta Prehod mladih bi pomenila zastoj in nezmožnost ponujanja kontinuirane podpore in pomoči mladim s posebnimi potrebami, ki tovrstno pomoč nujno potrebujejo. Istočasno je treba izpostaviti, da bi bilo, tudi vsaj začasno, prekinjeno izvrstno vzpostavljeno sodelovanje s številnimi pomembnimi deležniki – vzgojno-izobraževalnimi institucijami, centri za socialno delo, zdravstvenimi ustanovami, društvi, delodajalci in ne nazadnje mladimi in njihovimi starši. Z velikim trudom izgrajene in pridobljene mreže bomo, če bo prišlo do prekinitve, težko ponovno spodbudili k sodelovanju.
4. Še posebej pa nas skrbi morebitna izguba strokovno usposobljenega kadra, ki je uspešno izvajal projekt Prehod mladih. Prav strokovni kader, ki smo ga pridobili in nato s številnimi izobraževanji, supervizijami in posvetovanji razvijali znotraj projekta Prehod mladih, je velika dodana vrednost našega projekta. Brez tako visoko usposobljenih strokovnih delavk in delavcev pri projektu, ki požrtvovalno opravljajo svoje poslanstvo velikokrat tudi zunaj delovnih ur, toliko uspešnih zgodb nikakor ne bi imeli.«

Zato smo že takrat v sklepnih besedah pozivali vse, od MDDSZ in MIZŠ do drugih odločevalcev, da podprejo čim hitrejšo nadaljevanje projekta Prehod mladih v okviru nove finančne perspektive oziroma njegovo umestitev v sistem ter s tem omogočijo mladim in njihovim družinam pomoč in podporo pri tako pomembnih odločitvah, kot sta poklic in zaposlitev, v kateri vsi preživimo vsaj tretjino življenja in ne nazadnje prispevamo k družbi.

5 REZULTATI PROJEKTA IN NJEGOVA EVALVACIJA

V nadaljevanju navajamo glavne rezultate projekta. Ti so povzeti na podlagi koordinatorjevega spremljanja dela pri projektu in tudi na podlagi evalvacij, ki jih je od začetka izvajanja projekta pripravljala Razvojni center pri URI Soča. Podlaga za evalvacijo in spremljanje dela je bil obrazec za spremljanje ur strokovnega dela, ki smo ga leta 2018 pripravili v sodelovanju z evalvatorjem ter ga sproti nadgrajevali in prilagajali glede na potrebe dela. Obrazec je bil namenjen spremljanju vsebine in obsega strokovnega dela. V pripravljeni program so strokovni delavci za vse vključene uporabnike vpisovali opravljene storitve in druge pomembne podatke: spol, starost, izobraževalni program, vrsto in stopnjo primanjkljaja, regijo ter datume podpisa pomembnih dokumentov in vrsto izhoda.

The screenshot shows a Microsoft Excel spreadsheet titled 'Vsebine projekta PREHOD MLADIH'. The main table tracks various activities across months from January 2018 to January 2021. The activities listed in the first column are:

- 1. Nabor mladih s posebnimi potrebami
- 2. Uveljavljanje individualnega načrta prehode
- 3. Motiviranje, usposabljanje in uspešnost
- 4. Sodelovanje s strokovnim delom
- 5. Sodelovanje s kolektivom
- 6. Sodelovanje s strokovnimi delavci
- 7. Sodelovanje z deželno
- 8. Sodelovanje pri strokovnih stroških
- 9. Komunikacija projektnih partnerov
- 10. Administrativna dela
- 11. Spremljanje uporabnikov po izhodu iz projekta

The table has columns for each month from JAN 2018 to JAN 2021. Below the table, there are fields for:

- Datum podpisa Dogovora: 06.02.2019
- Datum podpisa individualnega načrta prehode: 2018
- Datum izhoda iz projekta: 0
- Št. ur od prve obravnave do podpisa Dogovora: 0
- Št. mesecev vključevanja v projekt: 1

The bottom of the spreadsheet shows a list of users (Uporabniki 3 through 15) and a status bar at the bottom.

Slika 11. Obrazec za spremljanje ur strokovnega dela v pripravljenem računalniškem programu

Prav tako smo v sodelovanju z evalvatorjem v prvem letu izvajanja projekta pripravili vse potrebne evalvacijske vprašalnike (za uporabnike, starše, delodajalce, šolske strokovne delavce, strokovne delavce pri projektu) in druge potrebne obrazce projekta.

Vsi omenjeni obrazci in vprašalniki so bili podlaga za opravljanje vsakoletnih evalvacij dela pri projektu in tudi za evalvacijo zadovoljstva različnih deležnikov. V nadaljevanju navajamo v točki 5.1 najprej glavne rezultate projekta in ugotovitve zaključne evalvacije, v točki 5.2 pa ugotovitve analize evalvacijskih vprašalnikov za različne deležnike.

5.1 Delo pri projektu

5.1.1 Izvajanje projekta

Vključevanje uporabnikov

Evalvator je vsako leto trajanja projekta spremljal dinamiko vključevanja vanj. Izkazalo se je, da se je ta spreminjala glede na specifiko posameznega leta. V prvem letu izvajanja projektnih aktivnosti je bilo tako vanje vključenih manj uporabnikov, saj je bil dobesedno del leta namenjen vzpostavljanju stikov s šolami in potencialnimi uporabniki, ki so se večinoma začeli vključevati v drugi polovici leta. Do stabilizacije je prišlo v drugem, tretjem in četrtem letu izvajanja projekta. V zadnjem letu pa je upad pričakovan zaradi zaključevanja projektnih aktivnosti.

Na vključevanje mladih s posebnimi potrebami je močno vplivala epidemiološka situacija covida-19, ki je v bistveni meri onemogočila vključevanje uporabnikov v letih 2020 in 2021, nekoliko pa tudi v letu 2022, zato so bile številke na novo vključenih v projekt nekoliko nižje, kot je bilo pričakovano.

Graf 1. Število uporabnikov po letih, obdobje 2018–2022⁴

Strokovni delavci projekta

Pri projektu je v povprečju vsako leto sodelovalo 38 strokovnih delavcev. Nekateri so bili zaposleni le za krajši delovni čas, drugi pa za polnega. Prav tako niso vsi strokovni delavci istočasno sodelovali pri projektu in se obdobja trajanja njihove zaposlitve razlikujejo med sabo in tudi prepletajo. Večina zaposlenih strokovnih delavcev je po poklicu psihologov, socialnih delavcev in delovnih terapevtov, v manjšini so še sociologi, (specialni) pedagogi in drugi sorodni profili.

4 Graf 1 kaže dinamiko vključevanja, s tem da so zabeleženi le primeri, ki so jih strokovni delavci vpisali v pripravljeni obrazec v določenem letu, zato ti minimalno odstopajo od podatkov, zbranih v letnih poročilih.

Sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi ustanovami

Število vzgojno-izobraževalnih zavodov (v nadaljevanju VIZ), ki so sodelovali v projektnih aktivnostih, je od začetka projekta močno naraščalo. Tako je leta 2018 pri projektu sodelovalo 438 VIZ, leta 2019 565, leta 2020 607, leta 2021 603 in leta 2022 619 VIZ. Skupno število VIZ, ki so vključevali mlade iz ciljne skupine projekta, je, glede na podatke, ki smo jih vsako leto dobivali od MIZŠ in so nam bili v veliko pomoč pri organizaciji dela, tudi nekoliko variiralo: od 765 leta 2018 do 799 leta 2022. Od VIZ, ki niso sodelovali pri projektu, je bilo 14 takšnih, ki so sodelovanje odklonili, drugi pa se na vabilo niso odzvali.

Delež VIZ, ki so z nami sodelovali, se je tako povečeval od 57,3 % leta 2018 do 77,5 % leta 2022, kar kaže na vse večjo prepoznavnost projekta.

VIZ	Št. VIZ 2018*	Sodel. 2018**	Delež sodel. 2018***	Št. VIZ 2019*	Sodel. 2019**	Delež sodel. 2019***	Št. VIZ 2020*	Sodel. 2020**	Delež sodel. 2020***	Št. VIZ 2021*	Sodel. 2021**	Delež sodel. 2021***	Št. VIZ 2022*	Sodel. 2022**	Delež sodel. 2022***
OŠ	428	261	61,0 %	434	338	77,9 %	442	364	82,4 %	445	362	81,3 %	452	376	83,2 %
OŠPP	46	39	84,8 %	48	44	91,7 %	48	42	87,5 %	48	45	93,8 %	48	45	93,8 %
Zavodi	15	7	46,7 %	16	12	75,0 %	15	13	86,7 %	15	13	86,7 %	15	13	86,7 %
SŠ	118	83	70,3 %	115	96	83,5 %	121	109	90,1 %	120	112	93,3 %	119	113	95,0 %
Viš/ visšole/ fakul- tete	159	48	30,2 %	164	75	45,7 %	165	79	47,9 %	165	71	43,0 %	165	72	43,6 %
Skupaj	765	438	57,3 %	777	565	72,7 %	791	607	76,7 %	793	603	76,0 %	799	619	77,5 %

Tabela 1. Delež vzgojno-izobraževalnih ustanov, sodelujočih v obdobju 2018–2022⁵

Opombe: * število VIZ, ki po podatkih MŠ vključujejo mlade iz ciljne skupine projekta; ** število predstavlja vsoto: VIZ, kjer že poteka ustrezno sodelovanje, vendar še ni vključen, in VIZ, kjer že potekajo vključitve oziroma dogovori glede vključitev; *** delež predstavlja delež posameznih VIZ, s katerimi izvajalci projekta že sodelujejo, v primerjavi s številom VIZ, ki po podatkih MIZŠ vključujejo mlade iz ciljne skupine

V vseh letih izvajanja projekta so se na povabilo k sodelovanju v največjem deležu odzvale srednje šole, osnovne šole s prilagojenim programom, zavodi in osnovne šole, nekoliko manj pa višje in visoke šole ter fakultete, kar je glede na populacijo, ki se vključuje v projekt, tudi pričakovano. Intenzivno obveščanje o projektu, ozaveščanje in primeri dobrih praks so pripomogli k temu, da je k projektu začelo pristopati vedno več srednjih šol – delež je naraščal v primerjavi z osnovnimi šolami s prilagojenim programom, ki so bile v prvih dveh letih izvajanja projekta odstotkovno najštevilčnejše. Precejšen porast je opazen pri vključevanju zavodov – leta 2020 in 2021 le trije zavodi niso sodelovali, leta 2022 pa le še dva ne.

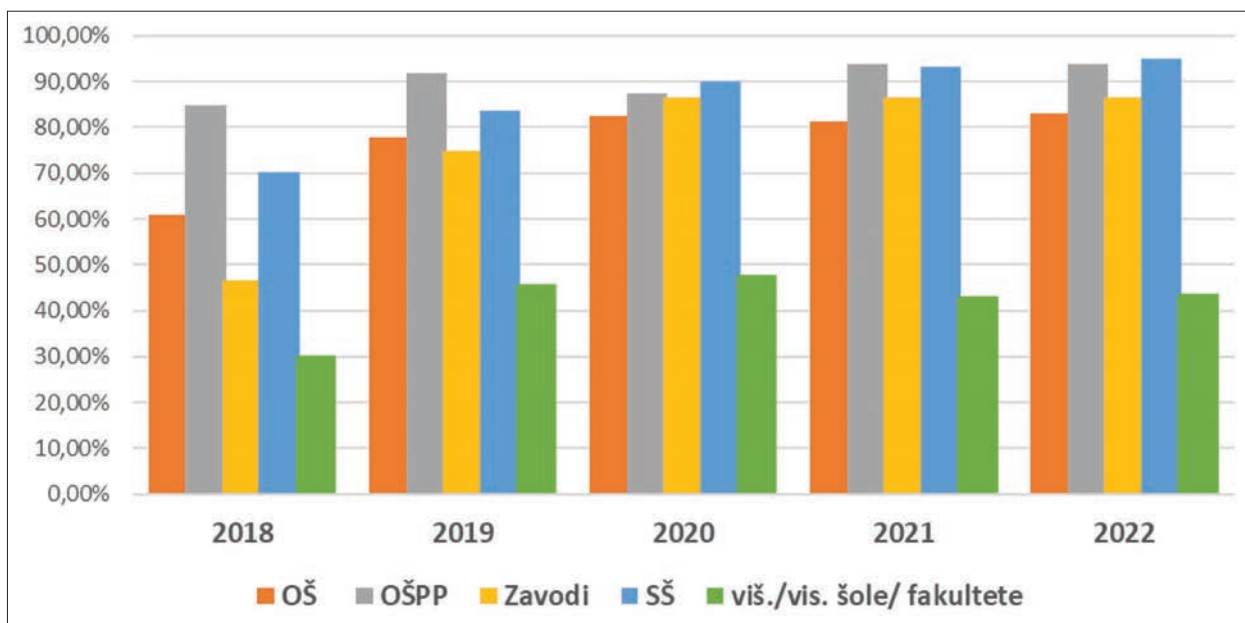
5 OŠ – osnovna šola

OŠPP – osnovna šola s prilagojenim programom

ZAVODI – zavodi za otroke s posebnimi potrebami

SŠ – vsi srednješolski programi skupaj (nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje, poklicno-tehniško izobraževanje, gimnazija)

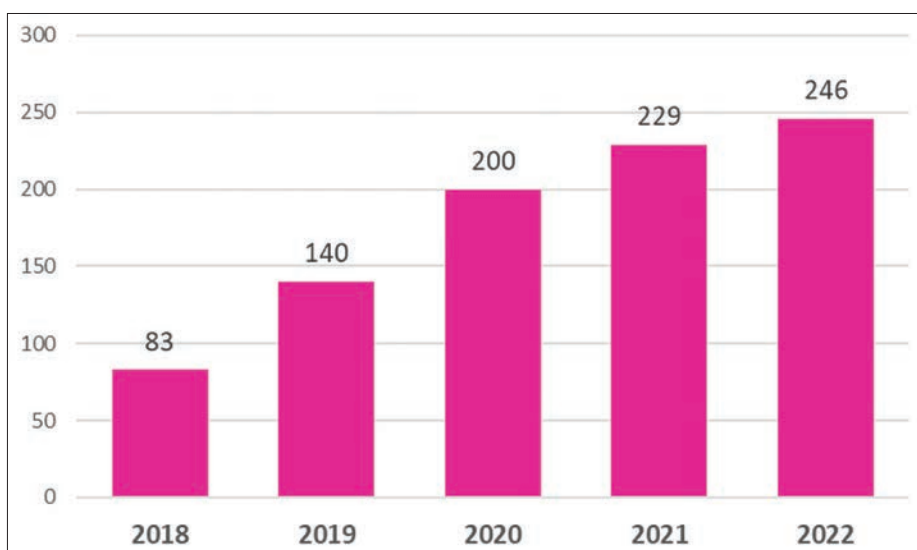
VIŠ/VIS ŠOLE/FAKULTETE – vse ustanove terciarnega izobraževanja

Graf 2. Delež sodelujočih VIZ – primerjava med leti 2018, 2019, 2020, 2021 in 2022⁶

Sodelovanje z delodajalci

Od začetka projekta je pri projektnih aktivnostih sodelovalo 246 delodajalcev. Število delodajalcev je od začetka projekta postopoma naraščalo, v primerjavi z letom 2018 se je do leta 2022 povečalo za 196 %. Širjenje mreže delodajalcev je pomembno predvsem zaradi več možnosti za čimprejšnje usposabljanje in zaposlovanje mladih.

Graf 3. Število sodelujočih delodajalcev v obdobju 2018–2022

Spremljali smo tudi oblike sodelovanja z delodajalci: v vseh letih izvajanja projekta je bila najpogostejša oblika sodelovanja z delodajalci ogled delovnega mesta, ki se je pogosto pojavljal v

6 OŠ – osnovna šola

OŠPP – osnovna šola s prilagojenim programom

ZAVODI – zavodi za otroke s posebnimi potrebami

SŠ – vsi srednješolski programi skupaj (nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje, poklicno-tehniško izobraževanje, gimnazija)

VIŠ/VIS ŠOLE/FAKULTETE – vse ustanove terciarnega izobraževanja

kombinaciji z delovnim preizkusom in šolsko/študijsko prakso. Sledi delovni preizkus in šolska oziroma študijska praksa. Precej manj je bilo počitniškega oziroma študentskega dela in usposabljanja. Redkeje se je pojavljalo še kadrovske štipendiranje, vajeništvo, pripravništvo in prostovoljno delo.

5.1.2 Demografski podatki

Spol in starost uporabnikov

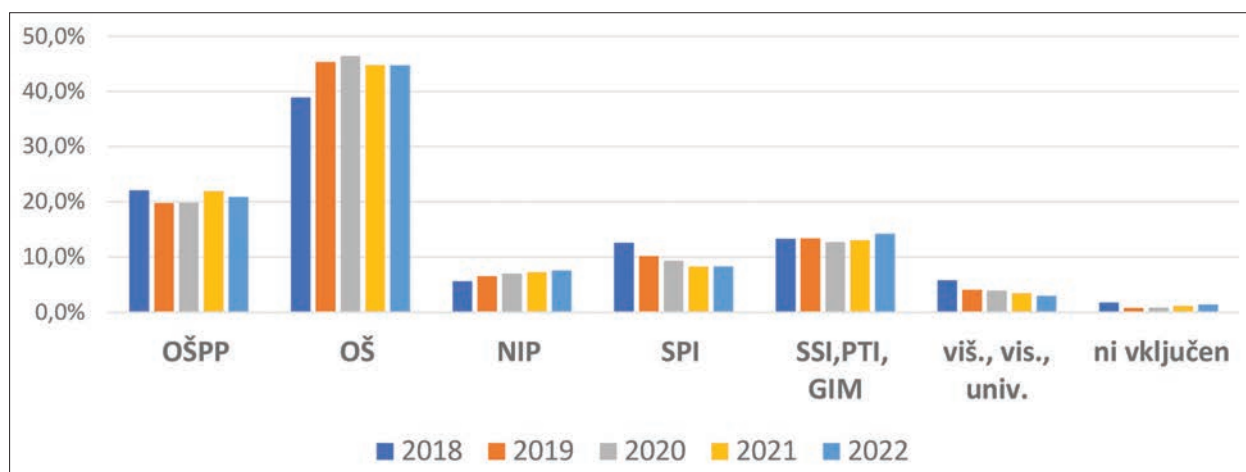
V projekt je bilo skupno vključenih nekoliko več moških (60,7 %) kot žensk (39,6 %). Povprečna starost uporabnikov ob vključitvi je bila 15,5 leta. Najmlajši uporabniki so imeli 12 let, najstarejši pa 28.

Kohezijska regija

Odzivnost vabljenih vzgojno-izobraževalnih ustanov ter uporabnikov in njihovih staršev je boljša v vzhodni regiji. Podatki kažejo, da 56 % uporabnikov prihaja iz vzhodne regije, 44 % pa iz zahodne, kar ustreza razpisnim določilom.

Izobraževalni program

V projekt so se lahko vključevali vsi mladi iz ciljne skupine projekta, ki so obiskovali programe formalnega izobraževanja, pa tudi mladi, ki med vključitvijo v projekt niso bili vključeni v formalno izobraževanje in so bili posledično izključeni tako iz šolskega sistema kot iz sistema zaposlovanja. Gre za še posebej ranljivo skupino, do katere strokovni delavci najtežje dostopajo, saj ni podatkov o tem, kdo so in koliko je takšnih mladih, niti kako in kje priti v stik z njimi. V času vključitve v projekt je največ uporabnikov obiskovalo osnovno šolo (43,7 %), sledijo uporabniki, ki so obiskovali osnovno šolo s prilagojenim programom (20,8 %). Precej manj je uporabnikov, ki so obiskovali programe strokovnega, poklicno-tehniškega izobraževanja in gimnazijo (13,2 %), programe srednjega poklicnega (10,0 %) in nižjega poklicnega izobraževanja (7,3 %). Najmanjši delež predstavljajo uporabniki, ki so obiskovali višje, visokošolske ali univerzitetne programe (3,5 %). Delež uporabnikov, ki niso bili vključeni v formalno izobraževanje, znaša 1,4 %.

Graf 4. Primerjava deleža uporabnikov glede na izobraževalni program⁷ v obdobju 2018–2022*

⁷ OŠ – osnovna šola

OŠPP – osnovna šola s prilagojenim programom

NPI – nižje poklicno izobraževanje

SPI – srednje poklicno izobraževanje

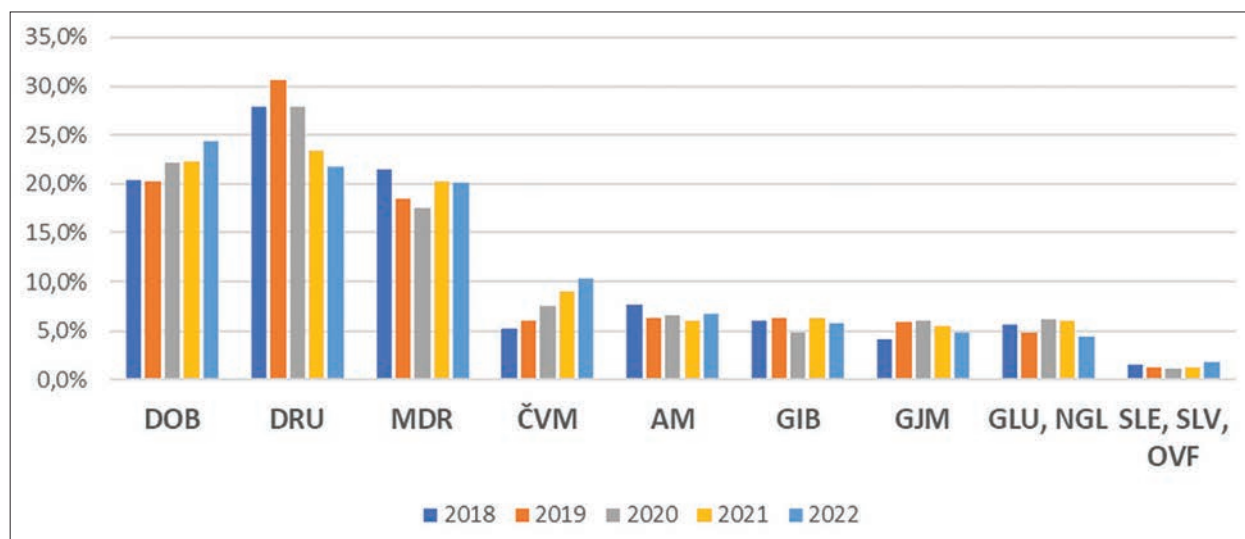
SSI, PTI, GIM – srednje strokovno izobraževanje, poklicno-tehniško izobraževanje, gimnazija

VIŠ., VIS., UNIV. – višja, visoka in univerzitetna stopnja izobraževanje

NI VKLJUČEN – uporabnik ni vključen v formalno izobraževanje

Primanjkljaji glede na odločbo o usmeritvi

Največ uporabnikov (26,3 %) spada v kategorijo otrok, ki imajo kombinacijo dveh ali več motenj, med njimi se po oceni strokovnih delavcev največkrat pojavljajo različne kombinacije štirih motenj: lažje motnje v duševnem razvoju, dolgotrajna bolezen, avtistične motnje in gibalna oviranost. Sledijo dolgotrajno bolni otroci (21,4 %), približno enak delež predstavljajo uporabniki z motnjami v duševnem razvoju (20,4 %). Precej manj uporabnikov ima primanjkljaje na področjih, kot si sledijo: čustvene in vedenjske motnje (7,4 %), avtistične motnje (6,4 %), gibalna oviranost (5,6 %), gluhost in naglušnost (5,6 %), govorno-jezikovne motnje (5,5 %) ter slepota in slabovidnost oziroma okvara vidne funkcije (1,4 %).

Graf 5. Primerjava deleža uporabnikov glede na primanjkljaje letih 2018, 2019, 2020, 2021 in 2022⁸

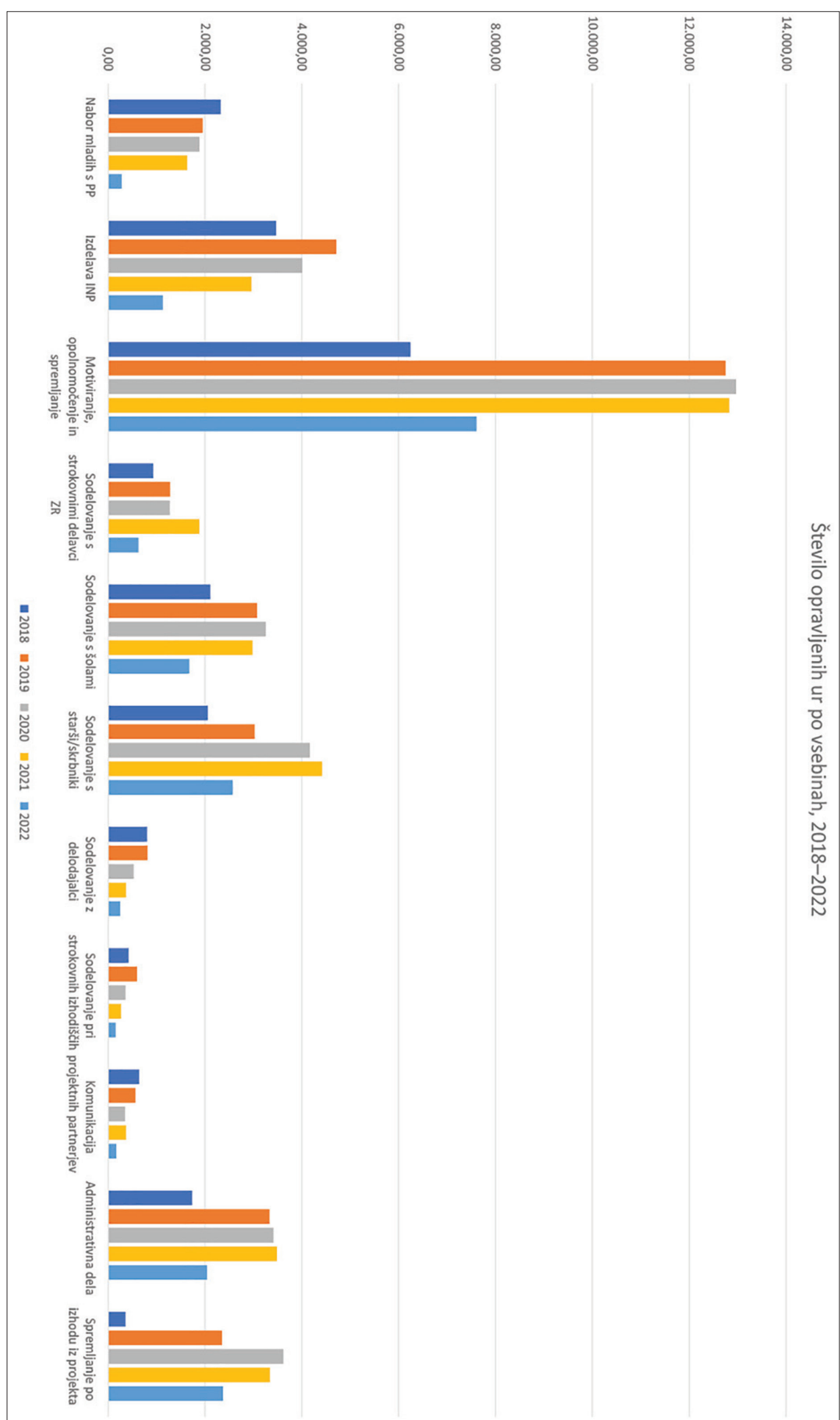
5.1.3 Vsebine/storitve projekta

Storitve projekta PREHOD MLADIH predstavljajo različne aktivnosti, s katerimi se mladim s posebnimi potrebami bolj sistematično omogočajo čim bolj enake možnosti za integracijo iz šole na trg dela in s tem delovno in socialno vključenost in so že predstavljene v poglavju 2.1.

Na podlagi podatkov skoraj petletnega obdobja lahko sklepamo, da je število ur, ki jih strokovni delavci porabijo za izvedbo vseh storitev projekta, v običajnih razmerah, z ustaljeno prakso dela in enakomernim vključevanjem uporabnikov v projekt, okrog 35.000 ur na leto (upoštevana so vmesna tri leta).

Povprečno število ur se med leti ne spreminja, nekoliko večje je leta 2021, kar lahko pripišemo epidemiji covida-19. Med epidemijo so se stiske uporabnikov namreč precej povečale, zato so strokovni delavci več časa namenili individualni podpori. V celotnem trajanju projekta (januar 2018–avgust 2022) je povprečno število ur, namenjenih delu s posameznim uporabnikom, 70.

8 DRU – otroci z več motnjami
DOB – dolgotrajno bolni otroci
MDR – otroci z motnjami v duševnem razvoju
AM – otroci z avtističnimi motnjami
GIB – gibalno ovirani otroci
GJM – otroci z govorno-jezikovnimi motnjami
ČVM – otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami
GLU, NGL – gluhi in naglušni otroci
SLE, SLV, OVF – slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vida

Graf 6. Število opravljenih ur po vsebinah projekta v obdobju 2018–2022

Evalvator pri tem poudarja, da gre pri tem le za v aplikacijo vpisane ure in da je skupno število ur še nekoliko višje, saj strokovni delavci niso vpisovali vseh ur, namenjenih vožnji, ki lahko traja prav toliko kot obravnava sama, krajšim telefonskim pogovorom in drugim usklajevanjem. Poleg neposrednega dela z uporabniki strokovni delavci veliko ur namenjajo tudi dodatnim aktivnostmi, ki so nujne za kakovostno delo: udeležba na internih in zunanjih izobraževanjih ter mesečnih supervizijskih skupinah, sodelovanje na številnih konferencah ipd.

Število ur s posameznim uporabnikom je kljub temu zelo blizu in ob upoštevanju zgoraj naštetih ur, ki pa jih strokovni delavci večinoma niso beležili, celo nekoliko presega v strokovnih izhodiščih, ki smo jih izvajalci projekta pripravili pred začetkom projekta, zadani cilj, 78,26 ure na posameznega uporabnika. Iz tega lahko sklepamo, da so bila izhodišča realno zastavljena in da tudi potrebe sledijo našim prvotnim ugotovitvam.

V povprečju so bili uporabniki vključeni 14,7 meseca, če pri tem štejemo obdobje od podpisa dogovora pa do izhoda iz projekta, kot je bil nastavljen računalniški program. Če upoštevamo, da se je z večino uporabnikov delalo vsaj en mesec do podpisa dogovora (delo pri naboru) in vsaj še šest mesecev po izhodu iz projekta (spremljanje po izhodu), je to obdobje še bistveno daljše. Sicer je bilo najkrajše vključevanje 3 mesece, najdaljše pa kar 49 mesecev.

Če pogledamo število ur posameznih storitev, lahko vidimo, da je bilo v vseh letih največ ur (36,2 %) namenjenih motiviranju, opolnomočenju in spremljanju. S precej manjšim deležem (11,2 %) sledita vsebini izdelava individualnega načrta podpore in sodelovanje s starši/skrbniki. Druge vsebine pa so zastopane v manj kot 10-odstotnem deležu in manj, navajamo jih po padajočem vrstnem redu: administrativna dela, sodelovanje s šolami, spremljanje uporabnikov po izhodu, nabor mladih s posebnimi potrebami, sodelovanje s strokovnimi delavci ZR. Najmanjši delež (manj kot 2 %) predstavljajo vsebine sodelovanje z delodajalci, komunikacija projektnih partnerjev in sodelovanje pri strokovnih izhodiščih.

	2018	2019	2020	2021	2022	Povprečje	Delež – povprečje
Nabor mladih s PP	2.327,0	1.951,5	1.885,5	1.629	278,5	1.614,30	5,6 %
Izdelava INP	3.468,0	4.711,0	4.008	2.961	1129	3.255,40	11,2 %
Motiviranje, opolnomočenje in spremljanje	6.244,5	12.750,5	12.967,5	12.829	7.609,5	10.480,20	36,2 %
Sodelovanje s strokovnimi delavci ZR	928,8	1.276,5	1.273	1.883	625	1.197,26	4,1 %
Sodelovanje s šolami	2.112,5	3.073,1	3.257,5	2.985,5	1.675,5	2.620,82	9,1 %
Sodelovanje s starši/skrbniki	2.055,5	3.028,8	4.162,5	4.420,5	2.572,5	3.247,96	11,2 %
Sodelovanje z delodajalci	803,5	812,5	530,5	370	250	553,30	1,9 %
Sodelovanje pri strokovnih izhodiščih	419,5	595	356,5	265,5	155,5	358,40	1,2 %
Komunikacija projektnih partnerjev	642,5	565,5	349	370	168	419,00	1,4 %
Administrativna dela	1.736,3	3.333,5	3.414	3.485,5	2.044,5	2.802,76	9,7 %
Spremljanje po izhodu iz projekta	359,0	2.353,9	3.618	3.342	2.373,3	2.409,24	8,3 %
Skupaj	21.097	34.452	35.822	34.541	18.881,3	28.958,66	100,0 %

Tabela 2. Število opravljenih ur po vsebinah projekta v obdobju 2018–avgust 2022

V opazovanih letih ugotavljamo trend zmanjševanja ur tako za nabor mladih s posebnimi potrebami oziroma obojestransko podpisan dogovor o vključitvi uporabnika v projekt kot tudi za izdelavo individualnega načrta podpore (z 9 ur leta 2018 na 5 ur). Razlog je manj porabljenih ur za nabor, saj že poteka sodelovanje s šolami, projekt je že prepoznan, poleg tega so strokovni delavci

pridobili veščine za izdelavo individualnega načrta. V zadnjem letu je bilo teh aktivnosti zaradi manjšega vključevanja novih uporabnikov in zaključevanja obravnav teh ur najmanj. Sodelovanje s strokovnimi delavci ZR se je povečalo predvsem v letu 2021, to lahko pripišemo epidemiološki situaciji, ki je povzročila več stisk in tesnobe pri uporabnikih ter s tem povečano potrebo po sodelovanju drugih članov strokovnih timov ZR. Strokovni delavci ZR se še nadalje vključujejo predvsem pri izdelavi individualnega načrta podpore in načrtovanju delovnega preizkusa in usposabljanja ter pri poklicni orientaciji v delu, kjer svetovanje vključuje psihodiagnostična sredstva.

Število ur za spremljanje po izhodu iz projekta je zaradi naraščanja števila izhodov naraščalo v prvih letih, v zadnjem pa je kot posledica veliko izhodov avgusta 2022, ko smo končali spremljanje ur, upadlo. Podatki kljub temu kažejo, da postaja spremljanje po izhodu del rednega dela oziroma storitev, zato je smiselno, da se to upošteva pri nadaljnjem načrtovanju storitev oziroma pri umestitvi storitev na sistemsko raven. Glede na to, da bo spremljanje v skladu z razpisnimi pogoji potekalo še do konca februarja 2023 (6 mesecev po izhodu iz projekta), bi bili realnejši podatki po zaključenem obdobju spremljanja oziroma februarja 2023.

	Število ur v 2018	Povprečje ur na uporabnika v 2018	Število ur v 2019	Povprečje ur na uporabnika v 2019	Število ur v 2020	Povprečje ur na uporabnika v 2020	Število ur v 2021	Povprečje ur na uporabnika v 2021	Število ur v 2022	Povprečje ur na uporabnika v 2022
Nabor mladih s posebnimi potrebami	2.327,0	3,5	1.951,5	1,9	1885,5	1,8	1629	1,8	278,5	0,5
Izdelava individualnega načrta prehoda	3.468,0	5,2	4.711,0	4,7	4008	3,8	2961	3,2	1129	2,0
Motiviranje, opolnomočenje in spremljanje	6.244,5	9,3	12.750,5	12,6	12967,5	12,1	12828,95	13,9	7609,5	13,4
Sodelovanje s strokovnimi delavci ZR	928,8	1,4	1.276,5	1,3	1273	1,2	1883	2,0	625	1,1
Sodelovanje s šolami	2.112,5	3,1	3.073,1	3,0	3257,5	3,1	2985,5	3,2	1675,5	3,0
Sodelovanje s starši/skrbniki	2.055,5	3,1	3.028,8	3,0	4162,5	3,9	4420,5	4,8	2572,5	4,5
Sodelovanje z delodajalci	803,5	1,2	812,5	0,8	530,5	0,5	370	0,4	250	0,4
Sodelovanje pri strokovnih izhodiščih	419,5	0,6	595	0,6	356,5	0,3	265,5	0,3	155,5	0,3
Komunikacija projektnih partnerjev	642,5	1,0	565,5	0,6	349	0,3	370	0,4	168	0,3

Administrativna dela	1.736,3	2,6	3.333,5	3,3	3414	3,2	3485,5	3,8	2044,5	3,6
Spremljanje uporabnika po izhodu iz projekta	359,0	0,5	2.353,9	2,3	3618	3,4	3342	3,6	2373,3	4,2
Skupaj	21.097	31,4	34.452	34,1	35822	33,5	34540,95	37,4	18881,3	33,4

Tabela 3: Absolutno in povprečno število ur po posameznih vsebinah za obdobje 2018–avgust 2022

5.1.4 Izhodi iz projekta

V projektu so opredeljene tri vrste izhodov: zaposlitev, nadaljevanje šolanja in prijava na ZRSZ. V celotnem obdobju se delež izhodov po kategorijah ne spreminja bistveno – največ uporabnikov je nadaljevalo šolanje (63,6 %), najmanj pa se jih je zaposlilo (1,1 %). Glede na to, da je večina uporabnikov med vključitvijo obiskovala osnovno šolo, je takšen rezultat pričakovan in razumljiv. Drugi izhodi so zastopani precej manj: prijava na ZRSZ (9,8 %) in drugi izhodi (25,2 %).

Ob tem izpostavljamo, da je dejansko število zaposlitev nekoliko večje, vendar se »skriva« v deležu prijav na ZRSZ. Strokovni delavci projekta namreč poročajo o več primerih, ko uporabniki ob sodelovanju in podpori strokovnih delavcev že med vključevanjem v projekt najdejo delodajalca, vendar pa do zaposlitve ne pride, saj delodajalec zahteva status invalida po ZZRZI, ki pa ga uporabnik še nima. Zato se uporabnik najprej prijavi na ZRSZ in preko zaposlitvene rehabilitacije pridobi status invalida. Šele nato se realizira zaposlitev.

Izhodi	2018	2019	2020	2021	2022
Uporabnik se je zaposlil	1,6 %	1,9 %	0,7 %	1,5 %	0,4 %
Uporabnik je nadaljeval šolanje	62,2 %	66,0 %	69,2 %	69,7 %	52,1 %
Uporabnik se je prijavil na ZRSZ	24,9 %	13,3 %	9,3 %	6,6 %	4,9 %
Drugi izhodi	11,4 %	18,7 %	20,7 %	22,1 %	42,6 %

Tabela 4. Izhodi iz projekta

Drugi izhodi niso predvideni v razpisu in se jih označuje kot predčasne oziroma neuspešne. Glavni razlogi za nastanek teh izhodov so:

- V določenem številu primerov strokovni delavec zaradi nesodelovanja uporabnika po izhodu ni uspel pridobiti ustreznega dokazila, da se je uporabnik zaposlil, nadaljeval šolanje ali pa se prijavil na ZRSZ.
- V velikem številu primerov se oceni, da je za uporabnika najprimernejše nadaljevanje šolanja na isti stopnji izobraževanja (sprememba smeri šolanja v skladu z uporabnikovimi zmognostmi in interesi) ali pa celo na nižji stopnji izobraževanja (ko se znotraj projekta oceni, da je smer šolanja, ki jo obiskuje uporabnik, zanj prezahtevna in da bo uspešnejši in posledično tudi bolj zaposljiv, če se preusmeri na nižjo stopnjo izobraževanja). Žal pa se znotraj projekta tovrstne izhode v isto oziroma nižjo stopnjo izobraževanja upošteva kot neuspešne.
- Večkrat se znotraj projekta oceni, da je uporabnik zaradi večje zdravstvene oviranosti nezaposljiv, da potrebuje več podpore in socialne/finančne varnosti in ga strokovni delavec usmeri k ureditvi statusa po Zakonu o socialnem vključevanju. Nekateri mladi nadaljujejo svojo pot bodisi v programu varstveno-delovnega centra ali pa v programu socialne vključenosti.
- Redko prihaja do prekinitev zaradi pomanjkanja motivacije ali drugih podobnih razlogov.

Zelo veliko povečanje drugih izhodov v zadnjem letu izvajanja projekta je predvsem posledica tega, da se projekt končuje 31. 8. 2022, ko veliko uporabnikov še ni prejelo potrdila o šolanju oziroma so ob vključitvi obiskovali predzadnji razred oziroma letnik šolanja in so napredovali v zadnjega. Nekateri uporabniki so tudi ponavljali zaključni letnik in zato niso dosegli enega predvidenih izhodov.

5.2 Evalvacija zadovoljstva pomembnih deležnikov

Znotraj evalvacije projekta smo pripravili 5 različnih evalvacijskih vprašalnikov, s katerimi smo želeli izvedeti, kako so bili z vključitvijo v projekt zadovoljni ključni deležniki: uporabniki sami, njihovi starši in skrbniki, vzgojno-izobraževalne ustanove in delodajalci, ki so se vključevali v projekt. Prav tako nas je zanimalo, kako so bili z izvedbo projekta zadovoljni strokovni delavci, ki so pri njem delali.

Vprašalnike je torej reševalo 5 ciljnih skupin, evalvacija je pripravljena na podlagi: 276 vprašalnikov za uporabnike, 175 vprašalnikov za starše oziroma skrbnike, 82 za vzgojno-izobraževalne ustanove, 12 za delodajalce in 28 za strokovne delavce, zaposlene pri projektu. V nadaljevanju bomo podali glavne ugotovitve, ločeno za prve 4 skupine (uporabnike, starše oziroma skrbnike, vzgojno-izobraževalne ustanove in delodajalce) in za strokovne delavce projekta.

5.2.1 Evalvacija vprašalnikov za uporabnike, starše oziroma skrbnike, vzgojno-izobraževalne ustanove in delodajalce

Pri uporabnikih, starših, šolskih svetovalnih delavcih in delodajalcih nas je zanimalo, **preko katerega vira so pridobili informacijo o projektu**. Za večino je bil glavni vir strokovni delavec projekta, sledijo šolski svetovalni delavci (za uporabnike in starše), vrstniki in znanci (za uporabnike in starše), drugi delodajalci (za delodajalce) in javni mediji (za vse skupine).

Eno od vprašanj se je nanašalo na to, **ali bi projekt priporočali tudi drugim mladim s posebnimi potrebami**. Vse skupine sodelujočih so odgovorile pritrdilno, v nadaljevanju navajamo najpogostejše razloge.

Uporabniki kot najpogostejši razlog navajajo, da prejmejo pomoč, ko jo potrebujejo – predvsem so izpostavljali informiranje, pomoč in podporo pri izbiri ustrezne šole in poklica oziroma zaposlitve ter pri prehodu ali z nižje na višjo stopnjo šolanja ali pa iz šole na trg dela. Navajajo tudi pomoč in podporo, ki so ju dobili v času šolanja pri učenju, spoznavanju samega sebe, pridobivanju kompetenc in tudi pomoč in podporo pri reševanju osebnih težav in stisk – predvsem izpostavljajo možnost pogovora in podpore. Izpostavljali so še informacije o različnih ukrepih in spodbudah na sistemski ravni, do katerih so kot osebe s posebnimi potrebami upravičeni.

Tako kot uporabniki so tudi njihovi starši priporočilo v glavnem utemeljevali z dodatno podporo, ki jo družina pridobi s sodelovanjem pri projektu, in strokovno pomočjo usposobljenih strokovnih delavcev otroku in družini pri sprejemanju odločitev. Izpostavili so dostopnost strokovnih delavcev in njihovo zavzetost. Poudarjali so tudi pomen prejetih informacij glede izobraževalnih programov, poklicev in trga dela, ki otrokom omogočajo ustrezno usmeritev. Izpostavili so še pomoč in svetovanje pri odkrivanju otrokovih zmožnosti, sposobnosti in interesov. Naslednje področje, ki ga izpostavljajo, je socialno vključevanje otrok skozi projekt z namenom večje neodvisnosti in boljše socializacije.

Vzgojno-izobraževalne ustanove so izpostavljale individualno delo in kontinuiran proces. Bolj poglobljeno poklicno svetovanje in podpora za uspešen prehod iz šole na trg dela je za osebe s

posebnimi potrebami še posebno pomembno – prehod temelji na dopolnjujočem se sodelovanju vseh deležnikov v procesu prehoda: mladega s posebnimi potrebami, staršev, šole, delodajalcev, ZRSZ, strokovnih delavcev projekta in izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije ter obsega podporo, svetovanje pri poklicni orientaciji/kariernem svetovanju in možnostih nadaljnega šolanja in zaposlovanja oseb s posebnimi potrebami (invalidi) oziroma pri vključevanju na trg dela. Kadrovska podhranjenost VIZ onemogoča zadostno zagotavljanje svetovanja in podpore pri procesu prehoda, poleg tega šolski svetovalni delavci na šolah ne poznajo delovanja/dinamike trga dela tako dobro, da bi lahko kompetentno svetovali ustrezne rešitve osebam s posebnimi potrebami, da se ti ob prehodu ne izgubijo in postanejo neaktivni.

Tudi delodajalci podpirajo projekt, saj pomaga pri vključevanju mladih s posebnimi potrebami na trg dela kot ranljivi skupini, ki to še posebej potrebuje. Izpostavljali so predvsem podporo strokovnih delavcev projekta. Nekateri delodajalci poudarjajo tudi, da takšen model omogoča zaposlovanje primernih kadrov in da se s tem deluje proti diskriminaciji.

Splošna ocena zadovoljstva s projektom je visoka pri vseh sodelujočih ciljnih skupinah projekta. Te so ocenjevale tudi različne vidike projekta. Povprečne ocene pri posameznih trditvah so visoke, na lestvici od 1 – zelo nezadovoljen do 5 – zelo zadovoljen so pri vseh sodelujočih skupinah večinoma nad 4.

Posebej smo analizirali pozitivne vidike projekta ter tudi njegove pomanjkljivosti in predloge za izboljšave. Vse skupine vprašanih so izpostavljale veliko različnih **pozitivnih vidikov projekta**, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

Posebej pozitivne vidike projekta, ki so jih izpostavili uporabniki, lahko delimo na tiste, ki se nanašajo na psihosocialno pomoč in podporo, in tiste, ki se nanašajo na informiranje in svetovanje glede izbire ustreznega izobraževalnega programa in poklica oziroma zaposlitve. Pri obeh izbirah so izpostavljali praktični prikaz šole ali dela/delodajalca (ogled šole/delovnega mesta). Veliko komentarjev je bilo namenjenih strokovnosti, prijaznosti in razpoložljivosti strokovnih delavcev, informiranju in pripravljenosti na pogovor in podporo.

Starši so izpostavljali predvsem spodbujanje aktivnega delovanja v smeri podpore za samoaktivnost otrok, njihovo motiviranje, opolnomočenje in izboljšanje samozavesti. Pozitivno vrednotijo vzpostavljanje pozitivnega odnosa do dela oziroma do bodočega poklica, ki se je oblikoval predvsem preko stikov z delodajalci oziroma ogledi delovnih mest; pomemben vidik pa je tudi predstavitev, kako biti uspešen na zaposlitvenem razgovoru. Poudarjajo mobilnost, dostopnost in pozitiven odnos strokovnih delavcev – ti so jim bili na voljo, ko so jih potrebovali. Ravno tako vrednotijo individualno in kontinuirano delo z otrokom, ki so se mu res posvetili. Izpostavljajo še podporo in podajanje številnih informacij ter vodenje otrok, da so se znašli med številnimi institucijami. Veščine, ki so jih pridobili otroci med procesom, pa so se širile še na vsakodnevno življenje.

Zaposleni v vzgojno-izobraževalnih ustanovah so najbolj poudarili osebni in topel odnos, ki so ga imeli strokovni delavci projekta, in njihov individualni način dela in komunikacijo, hitro odzivnost, timski pristop, fleksibilnost, bodisi z otroki s posebnimi potrebami, drugimi strokovnimi delavci ali njihovimi starši. Mladi so radi prihajali, saj so bili deležni individualne obravnave, strokovni delavci so bili sodelovalni, odprti, mladi so bili deležni sproščenega in odkritega pogovora, skozi katerega so lahko razvili realna pričakovanja. Že sam namen projekta – podpora tudi po izstopu iz šolskega sistema oziroma ob prehodu – se jim je zdel izrednega pomena za delo z dijaki s posebnimi potrebami. Posebnega pomena je bila tudi povezava s trgom dela, ki presega proces izobraževanja in o katerem imajo osebe s posebnimi potrebami le malo izkušenj in informacij.

Delodajalci so največkrat navedli sodelovalnost vključenih, izpostavili so motiviranost mladih in njihovo razumevanje, da imajo priložnost za vključitev, pomen podpore, ki so jo ponujali strokovni delavci, izpostavljajo tudi možnost prilagajanja pri delu z mladimi in izvajanje programa v času epidemije, ki je koristilo mladi osebi in njenemu razvoju.

Kot **pomanjkljivosti in predloge za izboljšave** so vsi sodelujoči izpostavljali, da kljub koncu projekta avgusta 2022 model prehoda iz šole na trg dela ni urejen na sistemski ravni, niti ni jasnih informacij o njegovi nadaljnji usodi, kar jih pušča v negotovosti in kar bistveno vpliva na prekinjenost procesov šolanja in zaposlovanja. Slednje bi morale pristojne avtoritete še posebej upoštevati, saj gre za ciljno skupino, ki potrebuje več časa za vzpostavljanje zaupanja, zato lahko prekinitev sodelovanja negativno vpliva na njihovo psihično stanje. Neumeščenost v sistem je razlog tudi za fluktuacijo strokovnih delavcev – na menjavo službe je močno vplivala zaposlitev samo za čas trajanja projekta, posledično so si strokovni delavci vmes iskali boljše zaposlitvene možnosti. Fluktuacija moteče vpliva na izvajanje procesa in vzpostavljanje zaupnega odnosa z mladimi in njihovimi starši.

Zaposleni v VIZ so predlagali povečanje mreže strokovnih delavcev prehoda, saj bo vse več oseb s posebnimi potrebami, ki bodo potrebovale te aktivnosti. Uporabniki, starši in tudi zaposleni v VIZ so predlagali, da bi morala biti vključitev v projektne aktivnosti omogočena vsem mladim, ne samo tistim z ustrezno odločbo.

5.2.2 Evalvacija vprašalnikov za strokovne delavce projekta

Dodatno smo evalvirali še zadovoljstvo strokovnih delavcev, ki so bili zaposleni pri projektu. Pri evalvaciji je sodelovalo skoraj 80 % vseh strokovnih delavcev.

Ti so na 5-stopenjski lestvici **ocenjevali različne vidike projekta**. Največje strinjanje so izražali glede smiselnosti projekta (ocena 4,6) in glede tega, da vodja projekta in koordinatorice upoštevajo njihovo mnenje (ocena 4,6). Poleg tega se večinoma tudi strinjajo s tem, da imajo pri opravljanju strokovnega dela dovolj avtonomije in podpore vodje in koordinatoric projekta.

Strokovni delavci so se z uporabniki srečevali v veliki večini večkrat mesečno (12) ali pa vsaj enkrat mesečno (10). Srečanja so po večini trajala 1 do 2 uri, delo pa je potekalo večinoma individualno. Dve tretjini strokovnih delavcev sta svoje delo opravljali tudi v popoldanskem času (po 16. uri), in sicer vsaj 1- do 2-krat na teden. Nekaterim strokovnim delavcem je delovni čas predstavljal precejšnje težave, predvsem pri usklajevanju službenega in prostega časa.

Kot **pozitivne vidike projekta** so navajali predvsem možnost individualnega dela z mladimi, ki zagotavlja kontinuirano in poglobljeno obravnavo za njihovo motiviranje in opolnomočenje, ter vzpostavljanje mreže strokovnih delavcev iz različnih institucij (multidisciplinarni pristop) v povezavi z delodajalci za kreativno iskanje rešitev, ki se je izražalo v veliko pozitivnih izkušnjah pri delu z uporabniki in njihovimi starši.

Največje težave (na vprašanje je odgovorilo 15 od 28 strokovnih delavcev) je za strokovne delavce predstavljalo usklajevanje srečanj z mladimi, sledi (12) delo na terenu, še v nekoliko manj primerih (8) pomanjkanje sodelovanja delodajalcev in šol, v podobnem obsegu (7) pa tudi usklajevanje s strokovnimi delavci v šoli.

Strokovni delavci so navedli naslednje **predloge za izboljšave**, ki se večinoma nanašajo na organizacijo dela pri projektu:

- menijo, da bi bilo treba imeti napotovanje – šolski svetovalni delavci bi morali napotovati mlade (napotnica),

- glede normativa oziroma števila uporabnikov bi bilo treba po njihovem postaviti številčne okvirje,
- glede obravnave bi bilo treba določiti možnost obravnave le v dopoldanskem času,
- v storitve prehoda bi bilo treba vključiti širšo populacijo, ki to potrebuje (ne glede na odločbo),
- nujno bi bilo treba umestiti storitve prehoda med druge storitve zaposlitvene rehabilitacije,
- treba bi bilo uvesti spodbude za sodelovanje delodajalcev.

Kot vidimo, so vse skupine s projektom izredno zadovoljne in prav vse navajajo nujnost sistemske ureditve tega problema. Strokovni delavci, zaposleni pri projektu, pa poleg tega podajajo tudi konkretne predloge pri sistemski ureditvi.

6 ZAKLJUČNE UGOTOVITVE PROJEKTA

6.1 Prednosti projekta

Tako evalvacija projekta kot številni primeri iz prakse in tudi izjave različnih deležnikov, ki smo jih pridobili med projektom, kažejo, da gre za izjemno pomemben projekt, ki je močno prispeval k oblikovanju enotnega okolja za prehod mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela.

V nadaljevanju navajamo le nekaj glavnih prednosti projekta po mnenju strokovnih delavk in delavcev izvajalcev projekta:

- a. Omogočanje storitve prehoda v času šolanja **prepreči možnost, da bi se mlada oseba s posebnimi potrebami »izgubila med sistemi«**, kar pomeni preprečitev dolgotrajne brezposelnosti. Novejše raziskave kažejo, da lahko že trimesečna brezposelnost vodi v dolgotrajno brezposelnost, ki ne pomeni samo izgube delovne kondicije in kompetenc, temveč tudi pridruženost raznih sekundarnih težav (depresija, anksioznost ...), ki predstavljajo dodatne omejitve pri vstopanju na trg dela. Karierna pot mladega s posebnimi potrebami v izobraževanju je uspešnejša, če se po končanem šolanju čim prej zaposli, in to čim bližje usmeritvi, v kateri se je izobraževal. S tem dobi temelj za socialno in ekonomsko osamosvojitve, reševanje stanovanjskega problema in ustvarjanje družine (Win in Hay, 2009). Projekt Prehod mladih je s svojimi vsebinami prispeval ravno k temu, da se mladi na prehodu iz sistema v sistem niso izgubili, saj so strokovni delavci povezovali različne sisteme in s tem mladi osebi pomagali k varnemu prehodu iz enega v drugi sistem.
- b. **Zgodnja poklicna orientacija**, ki upošteva sposobnosti in tudi omejitve mlade osebe s posebnimi potrebami, je izredno pomembna. Le mlada oseba, ki ima realno sliko o lastnih zmožnostih in o tem, kakšne so možnosti trga dela, se lahko pravilno odloča o karieri. Poleg tega prava odločitev glede področja dela, ki sloni na preverjanju lastnih sposobnosti, preprečuje oziroma minimizira t. i. »drop out«, zaradi katerega mnoge mlade osebe s posebnimi potrebami klonejo sredi šolanja in nato obtičijo doma dolgotrajno brezposelne. Pri karierni orientaciji so strokovni delavci ob najrazličnejših preizkusih pogosto uporabljali tudi ogledе šol in programov, za katere so se mladi odločali.
- c. Pri delu z mladimi je bilo izjemno pomembno tudi **sodelovanje z delodajalci**, ki so preko ogledov delovnih mest in delovnih preizkusov mladim olajšali izbiro in tudi preprečili napačne odločitve glede poklica. Tako so se lahko pravočasno določile smiselne prilagoditve delovnega mesta in se je lahko mlada oseba s posebnimi potrebami zaposlila čim prej po kon-

čanem šolanju. Izbira poklica, ki ga mlada oseba s posebnimi potrebami zmore opravljati, ga rada opravlja in je pri tem uspešna, pomeni tudi manj bolniških odsotnosti po zaposlitvi.

- d. Izjemno pomembna je bila tudi **pravočasna seznanitev mladih in njihovih družin z možnostmi, ki jih imajo na trgu dela** kot osebe s posebnimi potrebami. Vključitev v projekt v času šolanja je tako omogočila mladim, da se po potrebi takoj po koncu šolanja prijavijo na ZRSZ in pridobijo pravico do vključitve v zaposlitveno rehabilitacijo.
- e. Izjemno pomembna je bila tudi **multidisciplinarnost** oziroma povezovanje z drugimi strokovnimi službami, ki so bile pomembne za napredek mlade osebe. S pravočasnim napotovanjem k drugim službam (zdravstvo, sociala) smo preprečevali, da bi se akutne težave sprevrgle v kronične, ki posledično terjajo več časa, energije in sredstev za odpravo. Pomen multidisciplinarnosti pri zaposlovanju oseb s posebnimi potrebami je izpostavljen tudi v poročilu Eurostat (2021) kot eden ključnih dejavnikov uspeha za prehod oseb s posebnimi potrebami na trg dela.
- f. Čimprejšnje vključevanje na trg dela ne vpliva samo na mlado osebo in njeno družino, ampak tudi na **ekonomski vidik družbe**. Stroški za brezposelnost so namreč izredno visoki. Podatki Eurofoundove raziskave (2015) kažejo, da so z mladimi, ki so izven vseh sistemov, povezane velike izgube za evropska gospodarstva v višini približno 142 milijard evrov na leto zaradi izplačanih socialnih prejemkov ter izpada dohodkov in davkov. To pa seveda znatno vpliva na gospodarski in družbeni razvoj EU. Zato je v interesu vsake države, da se vsi mladi, tudi tisti s posebnimi potrebami, čim prej vključijo na trg dela. Podatki za Slovenijo kažejo, da so bili stroški v letu 2008 za mladega, ki ni vključen v izobraževanje, zaposlitev ali usposabljanje, 9.937 evrov, z dodanimi stroški institucij, ki se ukvarjajo z mladimi brezposelnimi, pa narastejo na 0,92 BDP. Stroški za leto 2011 pa so bili celo višji – 10.766 evrov po osebi in 1,31 BDP (Eurofound, 2012).
- g. V Sloveniji in tudi v Evropi smo zadnja leta priča **pomanjkanju delovne sile**, kar je predvsem posledica demografskih sprememb in dejstva, da se je število potencialnih delavcev med 15. in 29. letom bistveno zmanjšalo. Glede na anketo, ki jo je med delodajalci, ki imajo vsaj deset zaposlenih, izvedel Zavod RS za zaposlovanje, bodo delodajalci zaposlovanje letos povečali še za 3,2 odstotka, kar pomeni, da bodo iskali še 42.900 novih delavcev (ZRSZ, 2022). Določen delež teh delovnih mest bi vsekakor lahko zasedali tudi mladi s posebnimi potrebami, če bi ob tem dobili potrebno podporo in prilagoditve.

V nadaljevanju navajamo le nekaj glavnih prednosti projekta, ki so podkrepljene z izjavami uporabnikov oziroma njihovih staršev in skrbnikov:

»Več let sem se spraševala, ali je odločitev, da gre moja hči v varstveno-delovni center, prava. V projektu sem videla možnost, da izvem, ali obstaja kakšna možnost za njeno trajno zaposljivost in ali je dovolj opremljena za samostojno življenje. Zdaj sem dobila informacijo in sem pomirjena. Prav tako hči. Hvala vam, ker ste mi pomagali pri tako zahtevni odločitvi.« Mama mladostnice

»Za mojo 19-letno hčerko avtistko je ta projekt zelo dober in dobrodošel. Z vključitvijo v PREHOD MLADIH je ponovno vključena v zunanji svet, aktivnosti in dnevno rutino. Dela z ljudmi, ki njeno stanje in situacijo razumejo. V času vključitve smo hčerki uredili stalno bivališče in njen socialni status.« Mama mladostnice

»Zelo prav so mi prišle informacije o poklicu in programu, za katerega sem se zanimal. Najbolj koristen pa se mi je zdel ogled šole in same poti ter avtobusnega prevoza tik pred začetkom šolskega leta, zaradi česar sem se lažje in bolje znašel.« Učenec 9. razreda

»Ker nisem vedel, za katero šolo bi se odločil, ste mi pomagali spoznati šole in sem se tako lažje odločil, da bom računalnikar.« Učenec 9. razreda

»Projekt prehod mladih s posebnimi potrebami na trg dela mi je res pomagal pri izbiri študija, ker zaradi mojih omejitev določeni študiji niso primerni. Ker kot dijakinja nimam veliko časa, da bi se lahko pozanimala glede pogojev in glede možnih prilagoditev na bodoči fakulteti, je bilo res super, da je to lahko naredila moja svetovalka. Vesela sem, ker imam sedaj na voljo strokovno pomoč in podporo tako med študijem kot tudi po njem.« Dijakinja 4. letnika

»Pred vključitvijo v projekt sem mislila, da zaradi mojih težav nimam enakih možnosti za vpis v srednjo šolo. Zaposlena mi ponuja vso potrebno pomoč ob premagovanju težav, iskanju poklica, ki me veseli, in kam se vpisati v srednjo šolo. S projektom sem največ pridobila na samozavesti.« Učenka 9. razreda

»Vključitev v projekt se mi zdi smiselna zato, ker če si zdravstveno oziroma gibalno oviran, kot sem jaz, ti s projektom omogočijo, da prideš lažje do zaposlitve, povežejo te z delodajalci. Jaz sem z vključitvijo dobila nova znanja in poznanstva.« Dijakinja 4. letnika

»Veliko mi je pomenilo, da sem kljub svojim ucnim in drugim težavam lahko dobila prakso izven šole in bila v delovnem okolju tako dobro sprejeta. Vsak dan sem z veseljem prihajala na prakso v zaposlitveni center. Spoznala sem tudi nove sodelavce, z eno od sodelavk sva ohranili stik. Mogoče se bom enkrat v prihodnosti lahko tam zaposlila.« Dijakinja 3. letnika

»Brez pomoči strokovnih delavk iz projekta Prehod mladih bi se počutila izgubljeno, saj so nam pomagali pri karierni orientaciji in pri mnogih korakih, ki so potrebni pri vpisu v srednjo šolo, ter nam svetovali tudi pri drugih postopkih in pravicah, ki jih imamo.« Mama devetošolca

6.2 Težave, ki smo jih imeli pri implementaciji projekta

Pri implementaciji projektnih aktivnosti so se projektni partnerji srečevali s številnimi težavami, ki smo jih reševali z različnimi deležniki.

Delo pri naboru mladih s posebnimi potrebami

Projektni partnerji so od začetka izvajanja projekta videli največjo težavo in obenem izziv v tem, da znotraj projekta nimamo neposrednega napotitelja in delo nabora opravljajo strokovni delavci sami. To je precej zahtevna naloga, ki strokovnim delavcem vzame veliko ur strokovnega dela. Od tretjega leta izvajanja projekta smo ugotavljali, da postajamo izvajalci projekta vse bolj prepoznavni in se različne vzgojno-izobraževalne organizacije ali pa mladostniki in starši sami večkrat obrnejo na nas po pomoč. Kljub temu da zadnji dve leti ni bilo več toliko ur namenjenih za nabor mladih, nabor in prepričevanje šolskih strokovnih delavcev v prednosti sodelovanja pri projektu številnim strokovnim delavcem še vedno jemljeta preveč časa in energije, ki bi jo, če bi imeli napotitelja v storitve, lahko namenili kvalitetnemu delu z mladimi.

Organizacija srečanj z uporabniki

Projektni partnerji so ugotavljali, da je večina obravnav z mladimi s posebnimi potrebami zaradi narave dela v šolah potekala v popoldanskih urah, kar je bilo včasih težko izvedljivo in je zahtevalo veliko fleksibilnost strokovnega delavca in tudi njegovo pripravljenost na fleksibilen/nestalen urnik dela. Prav tako večina sestankov s starši poteka v popoldanskem času. Dodatna težava so bili tudi prevozi do lokacij, kjer so potekale obravnave. To je veljalo predvsem za tiste projektne partnerje, ki pokrivajo večja območja in tudi bolj vaška okolja, kjer so šole med seboj precej odda-

ljene. Poleg dodatnega časa, ki ga projektni partnerji porabijo na prevoz, so pomemben dejavnik tudi stroški, ki pri tem nastanejo. Leta 2020, 2021 in 2022 so sicer zaradi epidemije in dela, ki je potekalo večinoma na daljavo, imeli s prevozi nekoliko manj težav kot prejšnja leta, je pa bilo ravno zaradi epidemije in pogosto odrejenih karanten potrebnega bistveno več usklajevanja mladimi. Pri načrtovanju nadaljevanja projekta je treba upoštevati posebne razmere dela in tudi dodatne stroške, ki nastanejo zaradi prevozov.

Številne vloge strokovnih delavcev projekta

Delo pri projektu je za posameznega strokovnega delavca lahko zelo obremenjujoče, saj zahteva več delovnih vlog in fleksibilnost pri njihovem izvajanju. Tako mora imeti strokovni delavec poleg poglobljenih znanj o posebnih potrebah in trgu dela tudi veščine za animiranje za vključitev v projekt, organizacijske veščine in znanja s področja administracije. Zelo je pomembna tudi dobra usposobljenost za svetovalno, včasih celo terapevtsko delo ter poznavanje in kombiniranje številnih virov pomoči.

Vključevanje v projekt, izhodi iz projekta in spremljanje po izhodu

V zvezi z vključevanjem v projekt smo največkrat naleteli na težave zaradi ozko zastavljene ciljne skupine projekta. Marsikdaj se je namreč izkazalo, da oseba glede na težave, ki jih ima, spada v ciljno skupino projekta, a se kljub temu ne more vključiti, ker nima ustrezne odločbe ZRSS. Ob nadaljevanju projekta oziroma sistemski rešitvi problema je zato treba nujno razmišljati o razširitvi ciljne skupine. Med učenci, dijaki in študenti namreč večkrat najdemo tudi mlade delovne invalide, osebe s telesno okvaro, skratka tiste mlade, ki bi jih v skladu z navodilom, ki ureja prijavo invalidov v zavarovanje, delodajalci v primeru zaposlitve lahko šteli v kvoto invalidov, pa jih brez ustrezne odločbe ZRSS nismo mogli vključiti v projekt.

Tudi pri izhodih iz projekta smo se srečavali z določenimi težavami. V letih izvajanja projekta smo namreč ugotavljali, da je za določene mlade lahko najbolj uspešen izhod iz projekta tisti, ki ga sam razpis ne opredeljuje kot uspešnega in smo jih zato upravičevali kot predčasne oziroma neuspešne izhode. Takšen primer je, ko mladi šolanje nadaljuje v drugem, zanj primernejšem programu, zaradi katerega bo uspešnejši na trgu dela, vendar je ta program na isti ali celo nižji izobraževalni ravni in se ga, ker ni prehoda na višjo izobraževalno raven, obravnava kot neuspešnega. Prav tako so pogosti primeri, ko znotraj projekta ugotavljamo, da je mladostnik nezaposljiv, in svetujemo ureditev statusa po Zakonu o socialnem vključevanju, ker se ta za določene deleže mladih kaže kot najboljši izhod iz projekta. Rešitev tega problema vidimo v razširitvi možnosti uspešnih izhodov pri nadaljevanju projekta.

Izkušnje iz preteklih let izvajanja projekta kažejo, da je spremljanju mladih s posebnimi potrebami po izhodu namenjeno veliko več dela, kot smo pričakovali. Strokovni delavci poročajo, da se spremljanje le v redkih primerih konča po šestih mesecih, zato večino mladih obravnavajo še naprej. Ravno prilagajanje na novo šolsko okolje je pogosto tisto, ki zahteva najbolj poglobljeno obravnavo, zato se pogosto večji del dela odvija po uradnem izhodu iz projekta. Prav tako so se obremenitve na posameznega strokovnega delavca z leti močno povečale, saj so poleg novih uporabnikov, ki so jih vključevali v projekt, še vedno spremljali večino uporabnikov, ki so uradno že izstopili iz projekta.

Problematika študentov s posebnimi potrebami

V projektne aktivnosti je bilo vključenih zelo malo študentov s posebnimi potrebami. Tukaj vidimo velik izziv, ki ga že od začetka izvedbe projekta rešujemo v sodelovanju s kariernimi centri na

univerzah in fakultetah in s pooblaščenimi osebami za delo s študenti s posebnimi potrebami, ki prav tako motivirajo študente za vključitev v projektne aktivnosti. Glede na izkušnje strokovnjakov, ki delajo s študenti s posebnimi potrebami, se študenti manj odločajo za sodelovanje. Večina bi bila rada čim bolj enakovredno obravnavana in se zato ne želi izpostavljati.

Pri študentih s posebnimi potrebami smo imeli tudi to težavo, da se marsikdaj izkaže, da se ne morejo vključiti v projekt, ker kljub težavam in statusu študenta s posebnimi potrebami niso imeli ustrezne odločbe ZRSŠ, ki je podlaga za vključitev. Gre predvsem za študente, pri katerih je do diagnoze ali poslabšanja zdravstvenega zdravja prišlo med študijem (nesreče, bolezni, težave na področju duševnega zdravja).

Slabše sodelovanje nekaterih deležnikov

Slabše sodelovanje smo predvsem v začetni fazi izvajanja projekta ugotavljali pri določenih vzgojno-izobraževalnih organizacijah. Strokovni delavci so opazili, da so bili sodelovanju pri projektu še najmanj naklonjene specializirane organizacije za vzgojo in izobraževanje mladih s posebnimi potrebami. Vzroke je treba iskati tako v njihovem mnenju, da naše pomoči ne potrebujejo in da lahko sami ustrezno strokovno pomagajo mladim pri prehodu na trg dela, kot tudi v izvajanju na videz podobnih projektov. Težava je na tem področju še bolj izrazita v zahodni regiji, predvsem v Ljubljani, kjer je mogoče tudi zaradi večjega števila projektov, ki potekajo sočasno z našim, pripravljenost šole na sodelovanje manjša.

Projektni partnerji so navajali, da so tudi številni delodajalci še vedno skeptični do zaposlovanja mladih s posebnimi potrebami. Težave se pojavijo že pri urejanju šolskih praks in delovnih preizkusov, saj se pogosto izkaže, da delodajalec nima ustreznega mentorja, ki bi mlado osebo spremljal pri delu. V letu 2021 so imeli projektni partnerji še večje težave pri iskanju delodajalcev, saj jih zaradi epidemioloških ukrepov veliko ni bilo pripravljeno sprejeti mladih.

Epidemija covid-19

Od marca 2020 do konca projekta je bila največja težava v zvezi z implementacijo projekta povezana z epidemijo covid-19 in z njo povezanimi ukrepi. Največ težav je strokovnim delavcem povzročalo zaprtje vzgojno-izobraževalnih organizacij. Strokovni delavci so zato bistveno težje dostopali do potencialnih in tudi že vključenih mladih, posledica pa je bila slabša realizacija kazalnikov v teh mesecih. S ponovnim odprtjem vzgojno-izobraževalnih organizacij se je stanje nekoliko izboljšalo, vendar so na naše delo še naprej močno vplivale pogosto odrejene karantene učencev in dijakov ter pogoj PCT za izvajanje obravnav. Pri delu smo v pretežni meri uporabljali metode dela na daljavo, ob tem pa ugotavljali tudi, da za nekatere mlade nikakor niso ustrezne, saj potrebujejo osebni stik. Pri nekaterih se je posledično celo zmanjšala pogostost obravnav ali pa so od projekta celo odstopili. Po drugi strani pa smo ugotavljali, da so metode dela na daljavo, ki smo jih usvojili med epidemijo, marsikdaj izjemno uporabne in so jih strokovni delavci pri nekaterih uporabnikih uporabljali tudi po koncu epidemije.

7 SKLEP

Pri izvajanju projekta Prehod mladih smo ugotavljali, kar kažejo tudi rezultati sprotnih evalvacij, da so **storitve prehoda, ki smo jih razvili v okviru projekta, nujno potrebne**. Gre za storitve, ki zelo dobro dopolnjujejo, povezujejo in nadgrajujejo obstoječe vrste pomoči, ki so jih deležni otroci in mladostniki s posebnimi potrebami. To ugotavljajo tako rezultati evalvacij kot tudi številni deležniki, s katerimi sodelujemo. Kot ugotavljamo in na kar opozarja tudi Evropska agencija za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, je nujno treba te storitve začeti izvajati že med šolanjem, saj obstaja velika možnost, da se bo mlada oseba, ko gre enkrat iz šolskega sistema, »izgubila« v sistemih, česar ne smemo dovoliti. Storitve, ki jih razvijamo, so zato izjemno pomembne in, kot smo dokazali, tudi učinkovite.

Nadaljevanje projekta Prehod mladih je glede na to, da učinkovito povezuje sistem izobraževanja s sistemom zaposlovanja, predlagano in načrtovano tudi v novi finančni perspektivi. Ostaja pa skrb, da se bo ta zaradi različnih razlogov, na katere sami ne moremo vplivati, zamaknila. Prav tako smo prepričani, da projekt nikakor ni najboljša rešitev za tako obsežen problem in je nujno potrebna čim prejšnja sistemska ureditev, ki pa je žal še ni videti. Kakršnakoli prekinitev ponujanja storitev prehoda bi pomenila zastoj in nezmožnost dajanja kontinuirane podpore in pomoči mladim s posebnimi potrebami, ki tovrstno pomoč nujno potrebujejo. Istočasno bi bilo prekinjeno izvrstno vzpostavljeno sodelovanje s številnimi pomembnimi deležniki – vzgojno-izobraževalnimi institucijami, centri za socialno delo, zdravstvenimi organizacijami, društvi, delodajalci in ne nazadnje mladimi in njihovimi starši. Z velikim trudom izoblikovane in pridobljene mreže bi težko ponovno spodbudili k sodelovanju.

Še posebej je skrb vzbujajoča morebitna izguba strokovno usposobljenega kadra, ki je uspešno izvajal projekt Prehod mladih. Prav strokovni kader, ki smo ga pridobili in nato s številnimi izobraževanji, supervizijami in posvetovanji razvijali v projektu Prehod mladih, je njegova velika dodana vrednost. Brez tako visoko usposobljenih strokovnih delavk in delavcev pri projektu, ki požrtvovalno opravljajo svoje poslanstvo, velikokrat tudi izven delovnih ur, ne bi napisali toliko uspešnih zgodb.

Ker je zaradi vseh omenjenih razlogov nujno treba zagotavljati kontinuiteto projekta, predvsem glede sistemske ureditve, smo po izvedeni zaključni konferenci, na kateri smo predstavili rezultate projekta in smiselnost njegovega nadaljevanja, pridobili **aktivno podporo in pomoč pristojnih ministrstev in drugih odločevalcev, da bo vmesni čas čim krajši**.

Upamo, da bodo odločevalci podprli čim hitrejšo sistemske ureditev projekta Prehod mladih in s tem omogočili mladim s posebnimi potrebami in njihovim družinam pomoč in podporo pri tako pomembnih odločitvah, kot sta poklic in zaposlitev, v kateri preživimo vsaj tretjino življenja in ne nazadnje prispevamo k družbi.

8 PRILOGA 1: PRIMERI IZ PRAKSE

Pri primerih iz prakse predstavljamo primere, ki se med seboj razlikujejo tako po ovirah oziroma posebnih potrebah, ki so pri mladostnikih prisotne, kot tudi po vrsti izhoda iz projekta. Ker je naše temeljno poslanstvo mladim pomagati pri prehodu v nadaljnjo stopnjo šolanja oziroma v zaposlitev, smo primere razdelili v štiri skupine:

- prehodi v nižje poklicne in srednješolske programe,
- prehodi na višje stopnje izobraževanja,
- prehodi na Zavod RS za zaposlovanje,
- prehodi v zaposlitev.

Za vsako skupino smo predstavili nekaj primerov, ki so jih prispevali strokovni delavci, zaposleni pri vseh projektnih partnerjih.

8.1 Prehodi v nižje poklicne in srednješolske programe

Največji delež mladih, ki so se vključili v projekt, je ob vključitvi obiskoval osnovno šolo oziroma osnovno šolo s prilagojenim programom. Tem mladim smo praviloma pomagali pri karierni orientaciji in izbiri najprimernejšega programa za nadaljevanje šolanja glede na omejitve ter pri prehodu v nižjo poklicno šolo oziroma v enega od programov srednje šole. Ker je bil delež teh mladih največji, je tudi največje število predstavljenih primerov ravno iz te skupine. V podpoglavju 8.1.1 predstavljamo štiri mlade osebe, ki so ob vključitvi v projekt zaključevale osnovno šolo in smo jim pomagali pri prehodu v izbrane srednješolske programe, v podpoglavju 8.1.2 predstavljamo dve mladi osebi, ki sta zaključevali program osnovne šole s prilagojenim programom, v podpoglavju 8.1.3 pa mlado osebo, ki smo ji pomagali pri prehodu iz nižjega poklicnega v srednje poklicno izobraževanje.

8.1.1 Prehod iz osnovne šole v srednješolske programe

Primer 1

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt star 15 let in je obiskoval 9. razred OŠ. Opredeljen je bil kot dolgotrajno bolan otrok in otrok z avtističnimi motnjami.

Šolska snov zanj ni bila preveč naporna, saj je bil priden učenec. Navduševali so ga zlasti naravoslovje in logične, miselne uganke in naloge. Imel je visoko razvite nebesedne sposobnosti in izredno razvit analitični pristop do problemov. Poleg tega je bil izrazito ciljno usmerjen. V področja, ki so ga veselila, se je izjemno poglobil in jih raziskal do potankosti, pri čemer je pokazal neverjetno vztrajnost. Bilo je očitno, da bo dosegel vsak cilj, ki si ga bo zastavil. Skladno z opredeljeno avtistično motnjo pa se je soočal s težavami s pozornostjo in koncentracijo, zlasti pri predmetih, ki se mu niso zdeli smiselni. Šibek je bil tudi pri vzpostavljanju in navezovanju stikov ter njihovem vzdrževanju. Težko je razumel perspektivo drugih. Druge ljudi je hitro ocenil in si o njih ustvaril mnenje, od katerega je težko odstopil. Poleg tega je imel težave z impulzivnostjo. Njegovi poklicni cilji in pot do njih so bili z njegovega stališča precej jasno izoblikovani, starši pa so imeli glede na njegove težave in omejitve velike pomisleke glede njegovih odločitev. Njegova goreča želja je, da bo nekoč zaposlen v pomorstvu slovenske vojske, zato je načrtoval vpis v srednjo strokovno izobraževanje, smer plovni tehnik, izven kraja svojega bivanja. Starši so bili glede tega precej zaskrbljeni in prestrašeni. Želeli so si, da se vpiše na srednjo šolo bližje domu, in so si težko predstavljali, da bi bil nekje daleč in sam. Skrbelo jih je, da ne bi zapadel v slabo družbo in da bi se težko znašel pri vsakodnevnih nalogah.

Na podlagi stanja, želja in izpostavljenih skrbi smo si v individualnem načrtu prehoda zastavili dva dolgoročna cilja:

- vpogled v lastno delovno funkcioniranje in
- izbor ustreznega poklica in vpis na ustrezno srednjo šolo.

Kratkoročni cilji so težili k temu, da uporabnik spozna in prepozna lastne interese in zmožnosti ter skozi raziskovanje poklicnih ciljev in izobrazbenih programov pride do zelenega cilja. Pri tem smo mu pomagali z različnimi aktivnostmi in tehnikami, kot so informiranje, svetovanje, reševanje delovnih listov, individualni pogovori, usmerjanje k drugim pomembnim strokovnim službam in povezovanje z delodajalcem.

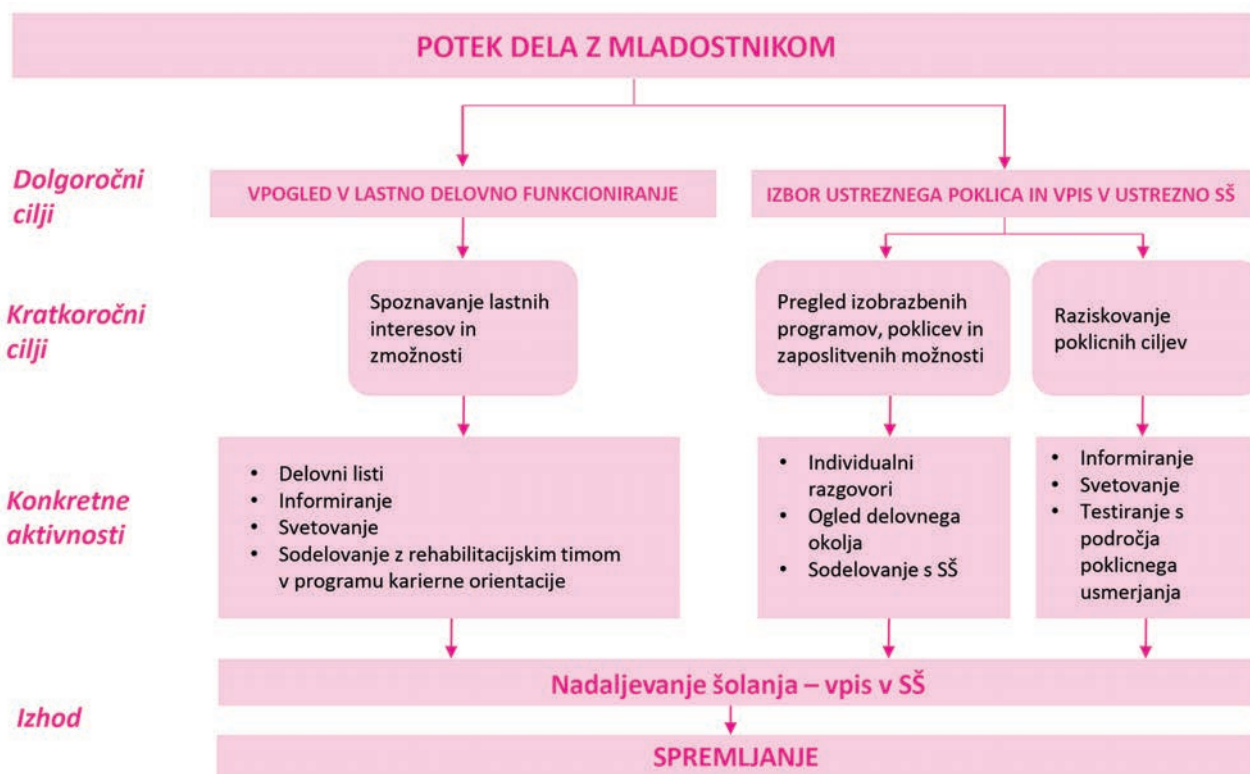
Glede na njegove težave, ki izhajajo iz diagnoze, se je večkrat zastavilo vprašanje, ali bo sploh zaposljiv na področju, ki ga veseli. Za odgovor na to vprašanje smo ga usmerili k osebemu zdravniku, ki je izdal napotnico za celostno obravnavo v rehabilitacijskem timu na centru za poklicno rehabilitacijo v programu karijerne orientacije. Namen tega je bil vpogled v lastno delovno funkcioniranje, saj se je v rehabilitacijskih kabinetih preizkusil pri različnih nalogah in sodeloval z različnimi strokovnjaki. V celotnem procesu je izkazoval interes in motivacijo za sodelovanje.

Na podlagi močne želje po spoznavanju poklica vojak smo se povezali z generalštabom slovenske vojske in si prizadevali, da je bil sprejet na tabor MORS in mladi. To mu je vilo samozavest. Bil je pohvaljen za vse kvalitetno in suvereno opravljene naloge. Z lastno izkušnje biti vojak in s predstavitvijo poklica, ki smo ga pripravili mi, smo mladostniku pomagali pri predstavi, kaj lahko od takšne zaposlitve pričakuje, tj. striktna rutina, natančno upoštevanje navodil, fizična in psihična stabilnost in stalna pripravljenost v vsakem letnem času, nestalen urnik dela, delo v tujini. S pogovori, razreševanjem dilem in pridobivanjem informacij iz različnih virov je tudi staršem postalo lažje in so se odločili slediti sinovi želji, da postane dijak srednjega strokovnega izobraževanja za poklic plovbeni tehnik.

Po izbrani šoli in oddani vlogi za vpis je glede na opažene težave najprej prišla na vrsto razbremenitev in pripravljanje načrta za življenje v dijaškem domu. Strokovna delavka se je povezala z dija-

škimi domom, ki je omogočil, da je mladostnik lahko poleti, med počitnicami, odšel z mamo prespat v dijaški dom in si konkretno ogledal okolico ter si zapomnil pot do šole. Z mladostnikom smo se nato pogovarjali o vsakdanu, ki ga čaka v dijaškem domu, in možnih pasteh pri prehodu v srednjo šolo. Izrazil je željo po pomoči pri vključevanju in prilagajanju na novo okolje in nove sošolce (pomoč na socialnem in čustvenem področju). S pomočjo vizualizacije, igre vlog in razmišljanja o različnih socialnih situacijah in rešitvah zanje smo ga pripravljali na uspešen začetek novega šolskega leta v novem okolju.

Z mladostnikom in njegovo mamo smo še vedno v stiku. Med spremljanjem se je izkazalo, da je v izbrani šoli zacvetel. Vključen je tudi v dodatne dejavnosti, ki ga osrečujejo. Pridobil je samozavest in samostojnost. Učitelji ga pohvalijo, opišejo ga kot natančnega in vestnega učenca, ki ima rad urejeno in strukturirano okolje. Za seboj ima že dva tabora MORS in mladi, prijavil se je tudi na izziv preživetja v naravi.

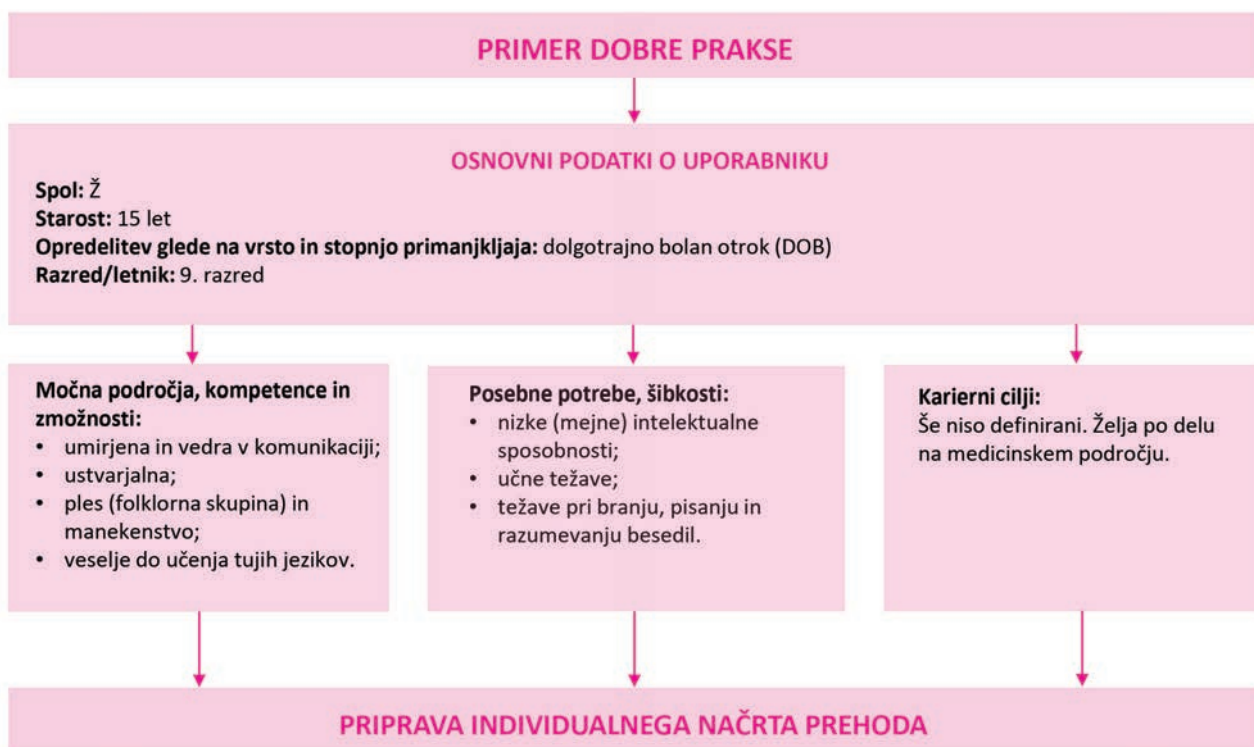
Dani primer je lep prikaz tega, da tudi mladi s posebnimi potrebami, če so primerno motivirani, ob ustrezni strokovni podpori lahko premagajo marsikatero oviro in dosežejo želene cilje, četudi se ti na začetku zdijo nedosegljivi. Ključno vlogo pri tem ima ustrezno strokovno vodenje, s katerim mladostnika opolnomočamo in motiviramo ter mu dajemo realne povratne informacije.

Primer 2

Mladostnica je bila ob vključitvi v projekt stara 15 let in je obiskovala 9. razred osnovne šole. Opredeljena je bila kot dolgotrajno bolan otrok. Zaradi težav v kognitivnem funkcioniranju je bila usmerjena v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo.

Pri kliničnem psihološkem pregledu je bilo ugotovljeno, da ima mladostnica v globalu nizke (mejne) intelektualne sposobnosti. Na neverbalnem področju je bila ocenjena nizko, prav tako pri uporabi vizualno-prostorskih in vizualno-motoričnih veščin. Težave je imela pri branju, pisanju in razumevanju besedil, besednem izražanju in računalniških veščinah. V šoli so ji pomagali pri strategijah učenja, imela je prilagojeno preverjanje in ocenjevanje znanja, možnost podaljšanega časa ter

prilagojen obseg in oblike nalog. Zaradi bolezni je ponavljala 5. razred. Sicer je v komunikaciji umirjena, ima veliko interesov, njeno močno področje je njeno veliko zanimanje za ples, ljubiteljsko se ukvarja tudi z manekenstvom. Rada bere in se uči tujih jezikov, rada tudi oblikuje in izdeluje različne kreativne izdelke za bazarje v šoli. Mladostnica ob vstopu v projekt Prehod mladih še ni imela jasno definiranih poklicnih ciljev. Zanimanje je kazala za medicinski poklic, ki je v njej tlelo že od hospitalizacije in zdravljenja ob dolgotrajni bolezni. Ker bi srednjo zdravstveno šolo obiskovala izven kraja bivanja, se njeni starši niso navduševali nad to izbiro. Razmišljali so o programu administrativni tehnik, ki bi ga lahko obiskovala v kraju svojega bivanja. Njeni izbiri so nasprotovali, ker jih je skrbelo, kako se bo znašla sama izven domačega kraja, kako bo z vožnjo ipd.

Na podlagi stanja, želja in po razgovorih z mladostnico in starši smo si v individualnem načrtu prehoda zastavili dva dolgoročna cilja:

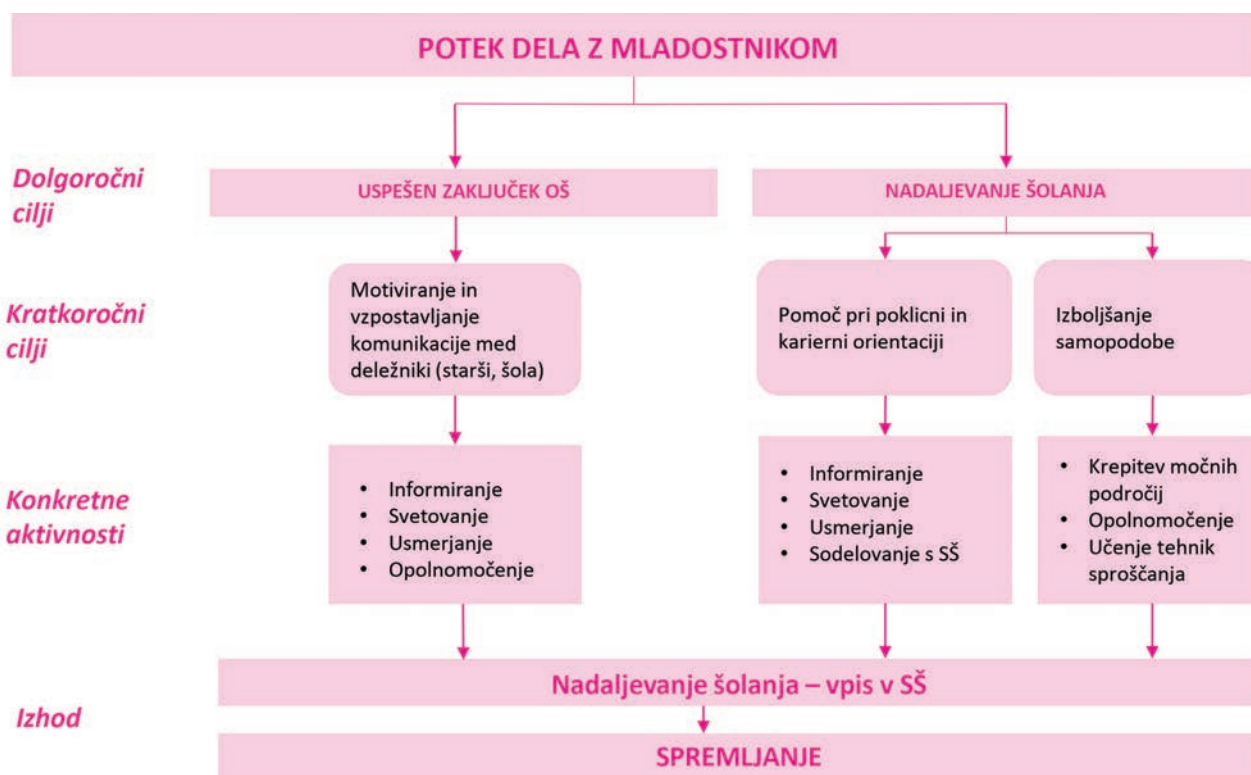
- uspešno končan osnovnošolski program in
- nadaljevanje šolanja.

Kratkoročni cilji so težili k temu, da mladostnica kljub zdravstvenim težavam, odsotnostim in učnim težavam, ki jo pestijo, uspešno konča osnovnošolsko obveznost in hkrati zbere dovolj točk za vpis na želeni program srednješolskega izobraževanja. Prav tako si je želela pomoč pri krepitvi močnih področij, izboljšanju nizke samopodobe in učenju tehnik sproščanja. Pri tem smo ji pomagali z različnimi aktivnostmi in tehnikami, kot so informiranje, svetovanje, reševanje delovnih listov, individualni pogovori in usmerjanje.

Glede na učne težave in izredno nizko samopodobo si je mladostnica ves čas zastavljala vprašanje, ali bo lahko sploh kadarkoli dovolj dobra, da bo lahko pomagala ljudem. To razmišljanje in nizka samopodoba sta vplivala na to, da je podlegla mnenju staršev in se februarja najprej vpisala v administrativno šolo v kraju bivanja. Na naših nadaljnjih srečanjih je bila nesrečna, izražala je obžalovanje, da ni sledila svojim željam, zato smo se z njo veliko pogovarjali o spremembi srednješolskega izobraževanja in v to razpravo vključili tudi starše. V tem času smo z mladostnico intenzivno delali pri samopodobi, jo učili tehnik sproščanja in jo opolnomočili v zvezi s prenosom

vpisnice na drugo šolo. Z različnimi aktivnostmi in vajami smo gradili njeno samopodobo, jo učili, kako izraziti svoje mnenje, kako pomembno je spregovoriti o težavah in se ne zapirati vase ter sproti reševati težave. Postala je samozavestnejša, upala si je naglas spregovoriti o svojih željah in o tem je spregovorila tudi s starši, ki so ji prisluhili. Glede na to, da je bilo v zdravstveni šoli po prvem krogu vpisov na voljo še nekaj prostih mest, je nato ob konsenzu staršev uspešno izvedla prenos prijave na zeleno srednjo šolo. Mladostnica je postala srečnejša in še bolj motivirana za šolsko delo, saj si je želela uspešno zaključiti osnovnošolsko izobraževanje in nadaljevati začrtano pot v zdravstveni šoli. Glede na prvotne pomisleke staršev smo se dogovorili, da mladostnica kljub razdalji živi doma in se vsakodnevno vozi v kraj, kjer obiskuje srednjo šolo. Ker težje vzpostavlja stike z novimi ljudmi, smo se dogovorili, da se lahko v prvih mesecih šolanja v srednji šoli kadarkoli obrne na strokovno delavko pri projektu. Prav tako smo ji obljubili popolno podporo, če bi jo potrebovala.

Med spremljanjem naše pomoči ni potrebovala, lepo se je vklopila v novo družbo, smer šolanja ji je bila všeč in na splošno je bila zelo zadovoljna s svojo odločitvijo.

Tudi ta primer, tako kot prejšnji, pokaže, da opolnomočeni mladostnik ob ustrezni strokovni podpori in razumevanju lahko sledi svojim sanjam in premaga marsikatero oviro na poti do zelenega poklica. Le pri opravljanju zelenega poklica se namreč lahko nadalje razvija kot oseba in s tem prispeva tudi k razvoju družbe.

Primer 3

Mladostnica je bila ob vključitvi stara 15 let in je obiskovala 9. razred osnovne šole. Ima status otroka s posebnimi potrebami in je usmerjena v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo kot zmerno slaboviden otrok in dolgotrajno bolan otrok. Na podlagi slabovidnosti je dobila odločbo, s katero je dobila prilagoditev prostora in opreme v šoli. Vključena je bila tudi v Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, kjer je lahko dobila dodatno podporo.

Že med vključevanjem so nam iz osnovne šole sporočili, da njena šibka področja vplivajo na življenje tako v šoli kot doma. Največ težav ji je povzročala slabovidnost, ostrina vida na blizu je bila okoli 10 % in imela je zoženo vidno polje. Zdravstveno je bila vodena tudi zaradi debelosti in arterijske hipertenzije. Težave so se kazale na področju pozornosti in koncentracije ter fine in grobe motorike. Med našim sodelovanjem so se ugotovljale težave z delovnim spominom in razumevanjem socialnih situacij. Njene šibke prilagoditvene spretnosti, težave na področju samostojnosti, samonadzora, skrbi zase, za svoje zdravje in varnost, težave pri hoji po stopnicah, zlasti navzdol, ter znižana učljivost oziroma zapomnljivost krajših besedil so posledično pomenile težave pri usvajanju šolskih znanj in funkcioniranju v šolskem okolju. Od vsega jo je najbolj navduševalo petje. Njena želja po petju jo je spodbujala za naprej, zato je bila vključena v šolski pevski zbor. Zelo rada je nastopala v javnosti, vendar zaradi slabovidnosti in treme vedno ob spremstvu sošolcev. Zelo rada je hodila v nakupovalne centre in si ogledovala oblačila in ličila. Njeni poklicni cilji in interesi so bili kljub zavedanju, da bo verjetno težko delala kot kozmetičarka, usmerjeni na srednjo zdravstveno in kozmetično šolo.

Vključitev v projekt je potekala na osnovni šoli. Organizirali smo šolski timski sestanek s psihologinjo, socialno delavko in razredničarko mladostnice, kjer smo se pogovorili o zdravstvenih težavah in omejitvah, s katerimi se sooča. Stiske zaposlenih na osnovni šole so bile vidne, skrbelo jih je za njeno prihodnost in nadaljevanje šolanja. Šola ji je ponujala pomoč v okviru svojih zmožnosti, vendar so potrebovali še dodatno pomoč glede izbire poklica. Menili so, da zaradi zdravstvenih težav brez spremljevalca ne bo zmogla končati srednje šole. Po timskem sestanku smo na podlagi individualne obravnave z mladostnico in njeno mamo naredili socialno anamnezo, kjer smo jo lahko bolje spoznali.

Pri uvodni vključitvi smo skupaj na podlagi zdravstvenega stanja in potreb učenke določili dolgoročne cilje projekta, ki so bili:

- pomoč pri poklicni orientaciji,
- pomoč pri prehodu iz OŠ v srednjo šolo,

- razvoj učinkovitih učnih navad in strategij učenja,
- razvoj čustvene stabilnosti, kontrole čustev, trme in impulzivnosti.

Dolgoročne cilje in vsebino za doseg ciljev projekta smo uresničevali tudi s pomočjo rehabilitacijske ocene, za katero je pridobila napotnico osebnega zdravnika. To pomeni, da smo vključili v obravnavo celoten tim na URI Soča v Mariboru. Tim so sestavljali zdravnik medicine dela, psiholog, delovni terapevt, rehabilitacijski tehnolog in socialni delavec. Na podlagi opažanj znotraj projekta in tudi rehabilitacijske ocene smo ugotavljali, da bi bil glede na zdravstvene omejitve zanj najprimernejši program nadaljnjega izobraževanja pomožni administrator. Izobraževalni program izvajajo na Centru IRIS, vendar ga v času kontaktiranja zaradi premajhnega vpisa niso izvajali. Priporočili smo, da se v program pomožni administrator vpiše na Centru za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Kamnik (CIRIUS). To bi ji omogočilo razvoj večje samostojnosti in širitev socialne mreže, saj bi med tednom bivala v dijaškem domu. Glede na prikazano funkcioniranje smo jo usmerili v vključitev na Nacionalni center celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih v Očesni kliniki Ljubljana, v smislu doseganja samostojnejšega življenja ter pridobitve potrebnih in ustreznih pripomočkov. Prav tako smo jo usmerili v nadaljnje prilagoditve učnega procesa in učno pomoč ter v dodelitev spremljevalca.

Delo smo nadaljevali v smeri pomoči pri urejanju nove odločbe o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, povezovanju z dijaškim domom in srednjo šolo. Redne obravnave so bile povezane tudi s pripravami na vključevanje in prilagajanje na novo šolsko okolje. Uporabljali smo različne pristope in metode: informiranje, svetovalno delo, podporo, usmerjanje, vizualizacijo, igro vlog, kognitivno-vedenjsko terapijo, pomoč pri organizaciji in načrtovanju učenja, učne tehnike z mladostnico in redno sodelovali s starši in šolsko svetovalno delavko na osnovni ter srednji šoli. Z mladostnico in njeno mamo smo bili v stiku še šest mesecev po izhodu iz projekta. Na podlagi rehabilitacijske ocene, sprotne soočanja in odprtja programa pomožni administrator na Centru IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne, Ljubljana, je bil vpis v prvi letnik srednje šole uspešno izveden.

Primer kaže na izjemno velik pomen pravočasne karijerne orientacije pri mladih s posebnimi potrebami, pri kateri je treba upoštevati tako mladostnikove sposobnosti in interese kot tudi posebne potrebe in omejitve, ki iz njih izhajajo. Le ob upoštevanju vseh teh dejavnikov je mlada oseba lahko uspešna pri nadaljnjem izobraževanju in poznejšem delu.

Primer 4

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt star 15 let in je obiskoval 9. razred OŠ. Opredeljen je bil kot dolgotrajno bolan otrok, otrok z avtizmom in otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Zdravstvene težave so izvirale iz rojstva (nedonošenček) in že v vrtcu se je začel postopek usmerjanja, na podlagi katerega je bil opredeljen kot otrok s posebnimi potrebami (lažja govorno-jezikovna motnja in dolgotrajno bolan otrok) in je pridobil odločbo za 5 ur dodatne strokovne pomoči. S šolanjem so se pojavile dodatne težave. Glede na vse bolj očitne znake avtizma je bil na pobudo oddelka za pedopsihiatrijo in mnenja šole sprožen postopek spremembe odločbe in od oktobra 2016 je mladostnik opredeljen kot otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in otrok z avtizmom. Šola je ob vključitvi v projekt dobro sodelovala s Strokovnim centrom za avtizem, ki je strokovnim delavcem pomagal pri prilagoditvah, staršem pa pomagal in svetoval pri vzgojnih težavah. Pomagali so jim tudi pri poklicni orientaciji mladostnika, a ob vstopu v projekt mladostnik še ni imel definiranih poklicnih ciljev.

Mladostnik v komunikaciji ni imel težav, s sošolci je imel dobre odnose. Rad je imel matematiko in se odlikoval predvsem pri logičnem sklepanju. Kazal je veselje do učenja jezikov. Sporazumeval se je v nemščini (ki jo je usvojil preko gledanja filmov) in angleščini. Pri naravoslovju je užival v poskusih. Test kognitivnih sposobnosti je pokazal dobro vizualno percepcijo in abstraktno mišljenje. Njegove kvalitete pa velikokrat niso prišle do izraza zaradi izrazitega strahu pred neuspehom. Tudi težnja po perfekcionizmu je upočasnjevala njegovo delovanje. Novih situacij se je loteval z veliko mero previdnosti (vloga opazovalca) in se jih je lotil le, če je presodil, da bo dejavnost zmoget. Ob neuspehu je hitro resigniral. Zaznana je bila uporaba ponavljajočih se vedenj za sproščanje napetosti – pozibavanje na stolu, ki jo je marsikdo lahko narobe razumel kot dolgočasje ali izzivanje. Imel je tudi težave z branjem in pisanjem (grafomotorika), odkrenljivo pozornostjo in

nizko koncentracijo. Poleg tega je imel težave pri orientaciji. Potreboval je temeljite priprave na nove situacije, zato je starše vstop v novo šolsko okolje zelo skrbel.

Na podlagi zaznanega stanja smo opredelili dva glavna dolgoročna cilja:

- uspešen zaključek osnovne šole, ki je vključeval motiviranje in vzpostavljanje komunikacije med starši, šolo in drugimi deležniki (Strokovni center za avtizem, ambulanta za pedopsihiatrijo) in
- nadaljevanje šolanja, kjer je potreboval poklicno orientacijo in opolnomočenje za nov korak oziroma vstop v novo socialno okolje.

Glede opolnomočenja smo v povezavi s starši, Strokovnim centrom za avtizem in ambulanto za pedopsihiatrijo med celotno vključitvijo v projekt na individualnih in skupinskih srečanjih izvajali aktivnosti urjenja socialnih veščin in spretnosti premagovanja komunikacijskih težav. Z urjenjem vsakodnevnih veščin smo ga spodbujali k samostojnosti ter vključevanju in delovanju v novih situacijah, pri čemer je pridobil fleksibilnost v razmišljanju. Glede na prekomerno težo, ki je bila posledica zdravstvenega stanja in je dodatno nižala njegovo samopodobo, smo ga usmerjali h krepitvi gibalnih aktivnosti in zdravemu načinu življenja. Pomagali smo mu pri izvajanju vaj za usklajevanje leve in desne hemisfere, za utrjevanje spomina, pozornosti in koncentracije ter krepitev in razširjanje besednega zaklada. Seznanili smo ga z uspešnimi metodami in tehnikami učenja.

Pomoč pri poklicni orientaciji smo izvedli s pomočjo strokovnih delavcev ZR, ki so se po potrebi vključevali v obravnave in e-svetovanja na podlagi programa Kam in kako. Ko se je mladostnik profiliral, smo mu pomagali pri spoznavanju različnih šol in programov in se po vpisu povezali z izbrano šolo. Ker je glede na opaženo in zaznano obstajala velika verjetnost, da bo imel težave pri vključevanju v šolski proces, je v nadaljevanju potreboval dodatno spremljanje in vodenje, predvsem za odgovornejše in dosledno izvajanje šolskih obveznosti. Skupaj s starši in svetovalno delavko smo izdelali načrt za nadaljnje spremljanje, kjer smo ga tudi po vpisu v srednjo šolo še naprej učili reševanja konfliktov in krepili njegovo samozavest za uspešno zoperstavljanje nepravi družbi v šoli in izven nje.

Z mladostnikom smo še v stikih. Spremljanje kaže, da bo na podlagi vseh dodeljenih pomoči uspel uspešno končati šolanje. Prav tako se redno povezujemo s starši in skupaj iščemo primerne rešitve in možnosti za mladostnika.

Primer kaže, da lahko opolnomočeni mladostnik z več težavami ob ustrezni kontinuirani strokovni pomoči najde svoje področje delovanja, na katerem bo ob smiselnih prilagoditvah uspeval pri šolanju in pozneje tudi v zaposlitvi.

8.1.2 Prehod iz osnovne šole s prilagojenim programom v nižje oziroma v srednje poklicno izobraževanje

Primer 1

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt star 16 let in je obiskoval 9. razred osnovne šole s prilagojenim programom. Opredeljen je bil kot dolgotrajno bolan otrok z lažjo motnjo v duševnem razvoju in gibalno oviranostjo. Zaradi težav v kognitivnem funkcioniranju je bil usmerjen v prilagojeni program z nižjim izobrazbenim standardom.

Mladostnik je bil zaradi gibalne oviranosti pri vseh dnevnih aktivnostih odvisen od tuje pomoči, razen pri hranjenju. Trpel je za mišično distrofijo, ki je v zadnjih letih zelo napredovala, tako da je bil že dve leti odvisen od vozička. V šoli je uporabljal električni voziček. Pri presedanju je potreboval izdatno pomoč dveh oseb, doma so uporabljali tudi sobno dvigalo. V prostem času zaradi gibalne oviranosti ni mogel daleč od doma, čeprav je bil rad zunaj. Veliko časa je preživel pred hišo.

Čeprav je zaradi nižjih kognitivnih sposobnosti za učenje potreboval več časa in je imel šibek delovni spomin, je bil pri šolskih obveznostih uspešen, saj je bil vztrajen in motiviran za šolsko delo, pri delu pa natančen in dobro organiziran. Bil je komunikativen in zato od sošolcev lepo sprejet ter v njihovi družbi zaželen in priljubljen. Imel je zelo dobro razvite finomotorične spretnosti in bil dober pripovedovalec. Zelo rad je risal.

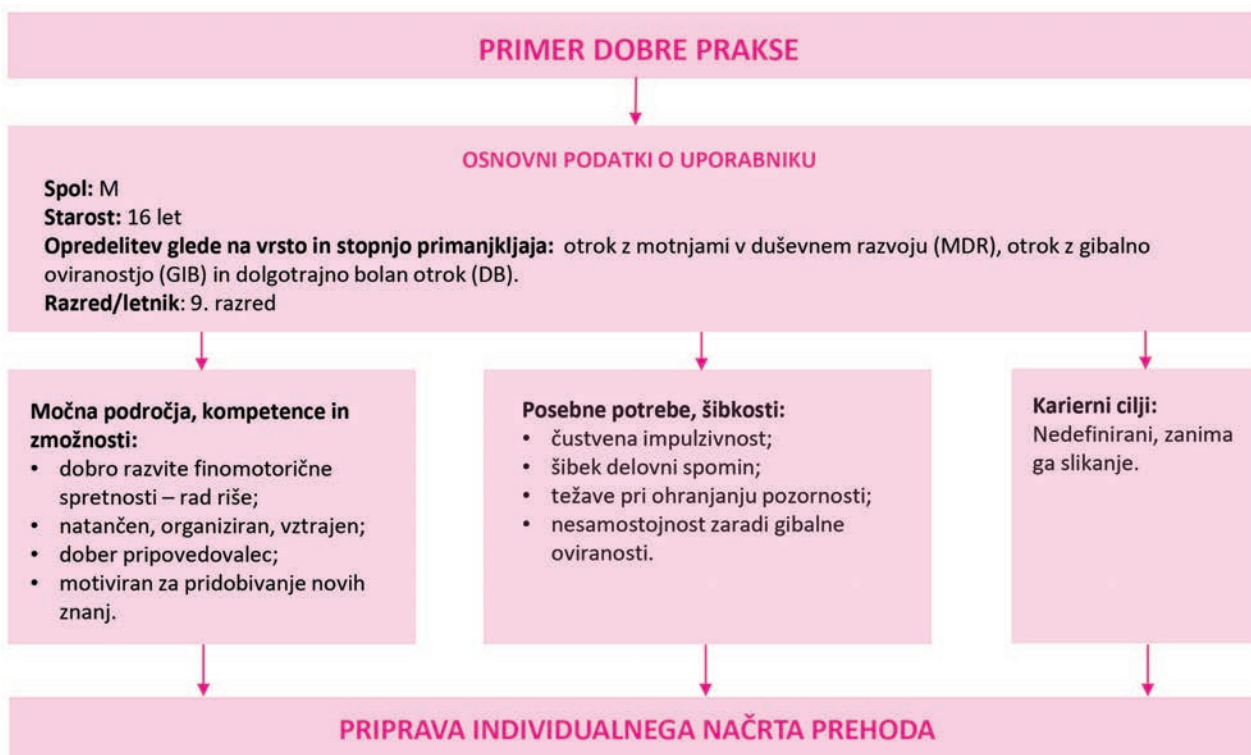
Svoje invalidnosti se je zavedal in jo večinoma sprejemal. Vendar se je tu in tam pojavljala čustvena impulzivnost, ki je zmanjšala samoregulacijo čustev, in je potreboval pozitivno podkrepitev, ki je nanj delovala spodbudno. Zaradi gibalne oviranosti se je večkrat počutil v breme staršem, sošolcem in učiteljem.

Poklicnih ciljev še ni imel izoblikovanih. Zanimalo ga je slikanje.

Na podlagi stanja, želja in po razgovorih z mladostnikom in starši smo si v individualnem načrtu prehoda zastavili dva glavna dolgoročna cilja:

- oblikovanje izobrazbenih ciljev in
- opolnomočenje mladostnika in staršev.

Kratkoročni cilji so na eni strani težili k temu, da se mu čim bolj predstavi različne programe nižjega poklicnega izobraževanja in se mu pomaga pri odločitvi, ali bi nadaljnje izobraževanje glede na gibalno oviranost in zdravstvene težave zmozel nadaljevati tudi izven domačega okolja ter ali bi njegovo močno področje (slikanje) lahko postalo njegov poklic, na drugi strani pa krepitev samopodobe ter informiranje in pomoč pri urejanju različnih statusov.

Že kmalu po vključitvi v projekt se je izkazalo, da je težnja po varnosti in bližini domačega okolja močnejša od vseh drugih želja in interesov, zato se je, še preden smo lahko diferencirali poklicne interese in mu na tej podlagi predstavili različne možnosti programov NPI, odločil za nadaljevanje šolanja na biotehniški šoli v bližini kraja, kjer bi imel tudi podporo sošolcev, ki so se odločili za enak program. Starši so ga pri tej odločitvi podpirali in niso bili pripravljeni razmišljati o alternativni odločitvi izobraževanja v zavodu izven domačega okolja, ki pa bi lahko bolj upoštevala njegove omejitve. Ko pa je zaradi teh od izbrane šole dobil zavrnitev vpisa z obrazložitvijo, da zaradi upoštevanja in ponujanja ustreznih prilagoditev pri izvajanju programa ob morebitnem zaključku šolanja ne bi zmožl usvojiti vseh strokovnih in tehničnih kompetenc, ki jih program daje bodočim dijakom, smo staršem in mladostniku lahko svetovali glede možnih programov NPI glede na njegovo oviranost. S pomočjo pretresanja prednosti in pomanjkljivosti šolanja izven domačega kraja in opolnomočenja mladostnika za ta korak smo jim pomagali pri sprejetju odločitve, da se mladostnik vpiše v Cirius Kamnik v podoben program – pomočnik v tehnoloških procesih. Organizirali smo predstavitevno/spoznavno srečanje učenca in razširjenega strokovnega tima na šoli v Kamniku in staršem pomagali pri urejanju administrativnih zadev pri vpisu, bivanju v dijaškem domu in prevozih ter jih seznanili tudi z drugimi možnostmi in pravicami po Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov. Dijak je bil nad možnostjo dodatnih vsebin (npr. fizioterapija, plavanje ...), ki jih lahko izkoristi v okviru zavoda, precej navdušen in je optimistično pričakoval začetek novega šolskega leta.

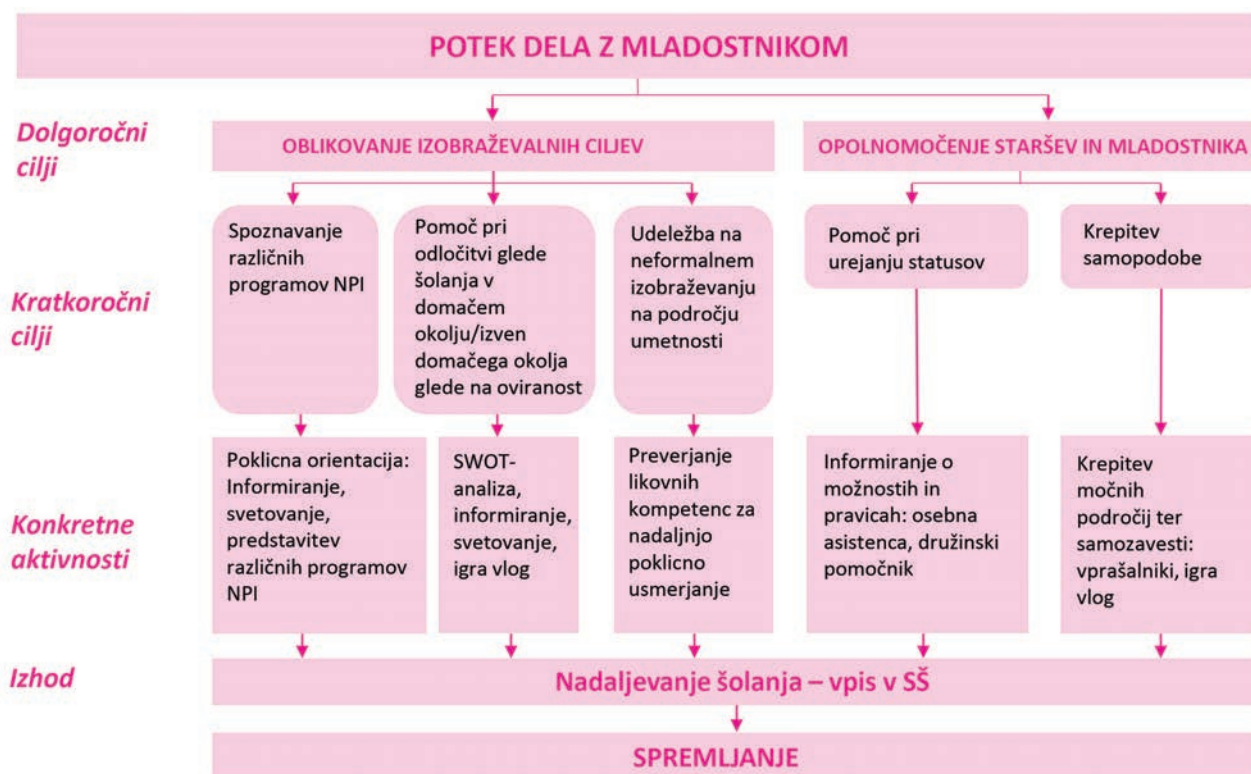
V okviru opolnomočenja in iskanja močnih področij smo preverjali potencial na likovnem področju. Ugotavljali smo, da kompetence likovnega izražanja niso tako visoke, da bi mu omogočale vnašanje tega v karierni razvoj, predstavljajo pa pomemben, sproščujoč in zabaven način sporočanja ter udejstvovanja v prostem času.

Spremljanje je pokazalo, da se je dobro vključil v izbrano izobraževanje. Zaradi razmer, ki jih je narekovala epidemija covid-19, se je skoraj celo drugo polovico 1. letnika šolal od doma, kar mu je ustrezalo in je lepo napredoval.

S starši in mladostnikom smo še vedno v stiku. V 2. letniku so se obrnili na nas s prošnjo po pomoči pri delovni praksi, ki smo jo skozi našo mrežo delodajalcev uspeli zagotoviti. Delodajalca

smo seznanili s posebnimi potrebami mladostnika in zagotovili, da je imel možnost ogleda podjetja, kamor vstopa, se seznaniti z mentorjem, direktorjem, delom, sodelavci in prostori. Z mamo se je delodajalec dogovoril glede prevoza in prihajanja na delo, drugih posebnosti glede podpore pri oblačenju, malice, toalete ipd.

Opravljanje prakse je potekalo brez ovir, dijak je bil zadovoljen, poleg tega pa je dejansko prispeval k delovnemu procesu, saj je opravljal sicer občasno delo, ki ga vmesno pokrivajo različni delavci. Odprte so možnosti za sodelovanje dijak – delodajalec tudi v prihodnje (nadaljnja šolska praksa, morebiti tudi poletno delo in poznejša zaposlitev).

Kot vidimo, lahko mladostnik, ki ga strokovni delavci opremijo z vsemi relevantnimi informacijami glede možnosti šolanja in zaposlovanja s posebnimi potrebami, sprejme smiselno odločitev glede nadaljnjega izobraževanja, v katerem tudi uspeva in si ob povezovanju z delodajalci preko delovne prakse ustvarja možnosti za poznejšo zaposlitev s prilagoditvami.

Primer 2

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt star 15 let in je obiskoval 8. razred osnovne šole s prilagojenim programom, program z enakovrednim izobrazbenim standardom. Opredeljen je bil kot otrok z zmernimi govorno-jezikovnimi motnjami, dolgotrajno bolan otrok in otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja.

Na njegovo funkcioniranje so poleg govorno-jezikovne motnje (predvsem težave s priklicem besed in izražanjem pod časovnim pritiskom ter motnja branja in pisanja) vplivale tudi težave s koncentracijo in pozornostjo, šibka sposobnost obvladovanja čustev, anksioznost in posamezne avtistične poteze v vedenju. Psihodiagnostika je pokazala izrazito diskrepantne in neharmonično izražene intelektualne sposobnosti. Verbalne sposobnosti so bile na nižjem nivoju. V novih in kompleksnejših socialnih situacijah se je težje znašel, zato se jim je raje umikal. Med sošolci se

ni počutil najbolje, saj so ga pogosto zbadali, kar mu je povzročalo čustveno nelagodje. Imel je nizko samopodobo. Pri šolskem delu je bil natančen. Zaradi pretiranega perfekcionizma (težko zanemari podrobnosti) je bil pri delu pogosto počasen. Postavljal si je visoke standarde, ki so mu ob nedoseganju povzročali še večje stiske.

Zadolžitve je sprejemal odgovorno, zato je bil ob prilagoditvah ter ustreznem vodenju in usmerjanju v šoli zelo uspešen. Njegovo najmočnejše področje je bila likovna umetnost. Uspešen je bil tudi pri matematiki, ki je bila prav tako njegovo močno področje.

Poklicnih ciljev še ni imel izoblikovanih. Nagibal se je k poklicem v gradbeništvu.

Na podlagi zaznanega stanja in želja mladostnika in staršev smo v individualnem načrtu opredelili dva glavna dolgoročna cilja:

- pomoč pri izboru poklicnih ciljev, ki so usklajeni z mladostnikovimi sposobnostmi in omejitvami, in temu primernega izobraževalnega programa ter
- pomoč pri uspešni vključitvi v novo šolsko (socialno) okolje.

Aktivnosti so bile tako vsebinsko razdeljene na tri dele.

Prvi del aktivnosti je bil namenjen raziskovanju poklicnih interesov ter predstavitvi različnih poklicev in izobraževalnih programov. Ves ta čas pa smo z mladostnikom gradili tudi zaupen odnos, ga krepili na področju premagovanja stisk, spodbujali njegovo aktivnost pri načrtovanju poklicne poti in mu pomagali pri uvidu njegovih šibkosti v povezavi z določenimi poklici. Po izraženem interesu smo ga podrobneje seznanjali z gradbenimi poklici ter poklici na področju lesarstva in elektrotehnike. Predstavili smo mu konkretna delovna mesta, naravo dela in delovne razmere ter podrobneje tudi posamezne izobraževalne programe s poudarkom na strokovnih modulih. V procesu karijerne orientacije smo sodelovali tudi s šolsko psihologinjo, ki je opravila psihodiagnostiko in podprla njegovo izbiro (program pečar – polagalec keramičnih oblog).

Drugi del aktivnosti je bil namenjen pripravi na vstop v novo šolsko okolje. Seznanjali smo ga z organizacijo dela na šoli, urnikom, potekom praktičnega pouka, ureditvijo malice in šolskih potrebščin ter pravicami in dolžnostmi. Pred začetkom novega šolskega leta smo organizirali tudi obisk izbrane srednje šole, ki se ga je udeležil skupaj s teto. Spoznal je profesorja matematike, ki je izvedel voden ogled vseh prostorov šole in predstavil organizacijo dela ter vsebino nekaterih predmetov. Ob ogledu šolskih delavnic je potekal tudi razgovor z vodjo praktičnega pouka. Zaradi posebnosti v funkcioniranju mladostnika smo imeli posebej tudi sestanek z razrednikom. Predstavili smo mu njegova močna področja in možne prilagoditve učnega procesa (primeri dobrih praks iz osnovne šole) in uspešne pristope (glede na njegove ovire) za čim uspešnejšo vključitev in funkcioniranje v razredu. Posebno pozornost smo namenili tudi pripravi na samostojno pot do šole, saj je bil v prilagojenem programu upravičen do direktnega prevoza. V ta del smo aktivno vključili tudi dve njegovi sorodnici.

V tretjem delu pa smo predvsem zaradi visoke stopnje anksioznosti, hitrejšega vznemirjenja, težje kontrole čustev, perfekcionizma in težav pri vzpostavitvi komunikacije in socialnih interakcij aktivno spremljali njegovo umestitev v novo okolje. To je pomenilo redno sodelovanje z razrednikom (občasno tudi s posameznimi profesorji), svetovalno službo in njegovo družino ter dodatno krepitev mladostnika na področju premagovanja stisk in učenja učinkovitih strategij spoprijemanja z ovirami v novem okolju, ki so mladostniku pomagale, da se je ob prehodu v novo socialno okolje ujel in zmozel napredovati.

Tudi ta primer kaže na to, kako lahko mladostnik, ki je opremljen z vsemi relevantnimi informacijami, ob upoštevanju svojih šibkosti sprejme smiselno odločitev glede nadaljnega izobraževanja, ki vodi v poklic, v katerem bo lahko uveljavil svoje potenciale in smiselno prispeval k družbi. Prav tako kaže na to, kako pomembna je priprava mladostnika na prehod v novo okolje in kako lahko sodelovanje vseh deležnikov prispeva, da mladostnik zmore opraviti ta prehod, ki je ključ do nadaljnje samostojnosti in zaposljivosti.

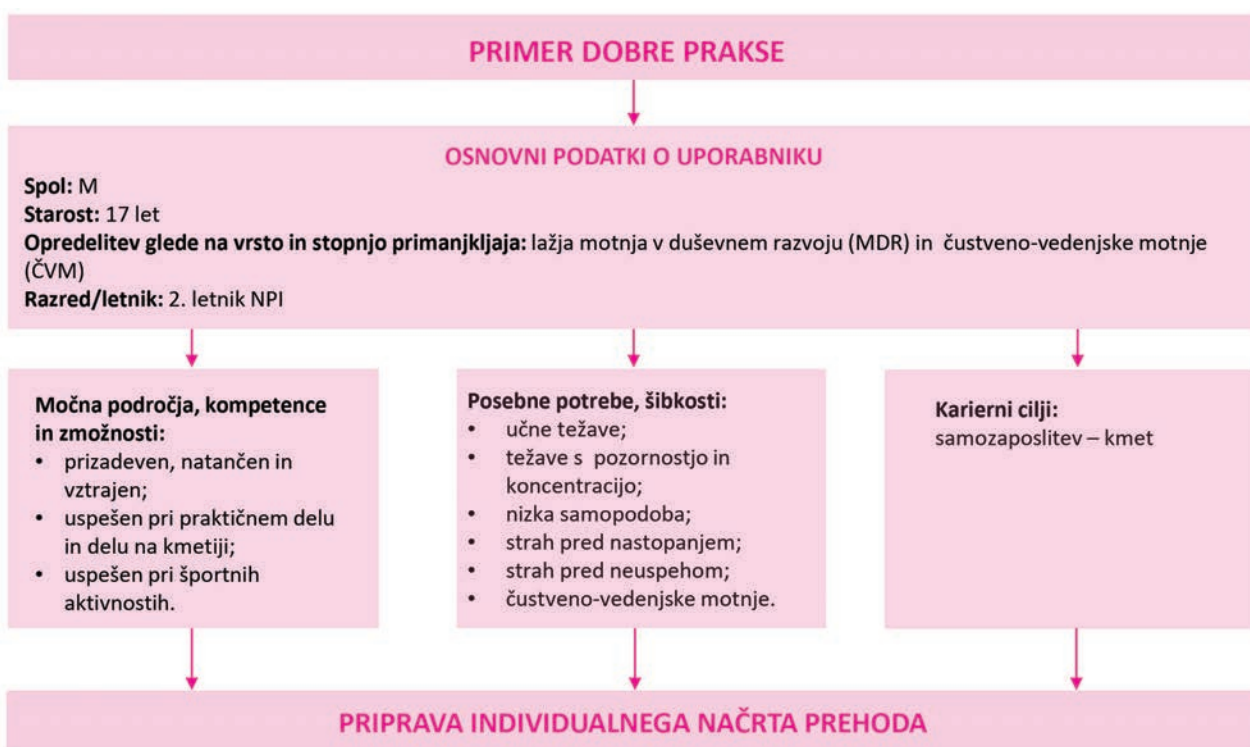
8.1.3 Prehod iz nižjega poklicnega izobraževanja v srednje poklicno izobraževanje in zaposlitev

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt star 17 let in je obiskoval 2. letnik NPI – pomočnik v biotehnik in oskrbi. Opredeljen je bil kot otrok z lažjo motnjo v duševnem razvoju in otrok s čustveno-vedenjskimi motnjami. Obravnavan je bil v ambulantni za otroško in mladostniško psihiatrijo in po njihovih napotkih prejemal medikamentozno terapijo, po kateri se je bolje počutil. Namenjena je bila boljši zbranosti in lažjemu obvladovanju ekstremnih čustvenih stanj v stanju po depresivni epizodi. Očeta ni več imel. Družino je obravnaval pristojni CSD.

V šoli je bil prizadeven, redno je izpolnjeval obveznosti po svojih zmožnostih. Uspešnejši je bil pri praktičnem delu in zlasti pri delu z lesom. Pri tehniki in gospodinjstvu je bil natančen in vztrajen. Uspešen je bil tudi pri športnih aktivnostih. Novih nalog se je loteval le v varnih okoljih in ob spodbudi.

Ob spoznavanju mladostnika in sodelovanju s šolskimi svetovalnimi delavci ter strokovnimi delavci iz ambulante za otroško in mladostniško psihiatrijo smo ugotavljali, da ima mladostnik težave s koncentracijo in posledično z razumevanjem snovi. Nizka samopodoba je poleg drugih težav narekovala tudi strah pred nastopanjem v razredu. V šoli je bil zadržan. Zaradi težav na področju vedenja in čustvovanja je težje navezoval stike in se na splošno težje znašel v skupini. Izrazite so bile učne težave na več področjih, zlasti pri matematiki, slovenščini in angleščini. Šibek je bil pri praktični uporabi teoretično pridobljenih vsebin. V procesu pridobivanja in utrjevanja učne snovi je potreboval več časa, dodatna in konkretna ponazorila ter spodbude. Opazen je bil velik strah pred neuspehom.

Mladostnikovi poklicni cilji še niso bili čisto izoblikovani. Razmišljal je o samozaposlitvi kot kmet in zato načrtoval nadaljevanje izobraževanja na srednjem poklicnem izobraževanju, smer gospodar na podeželju. Zanimalo bi ga tudi delo z lesom.

Na podlagi stanja, želja in po razgovorih z mamo in njim smo si v individualnem načrtu prehoda zastavili dva glavna dolgoročna cilja:

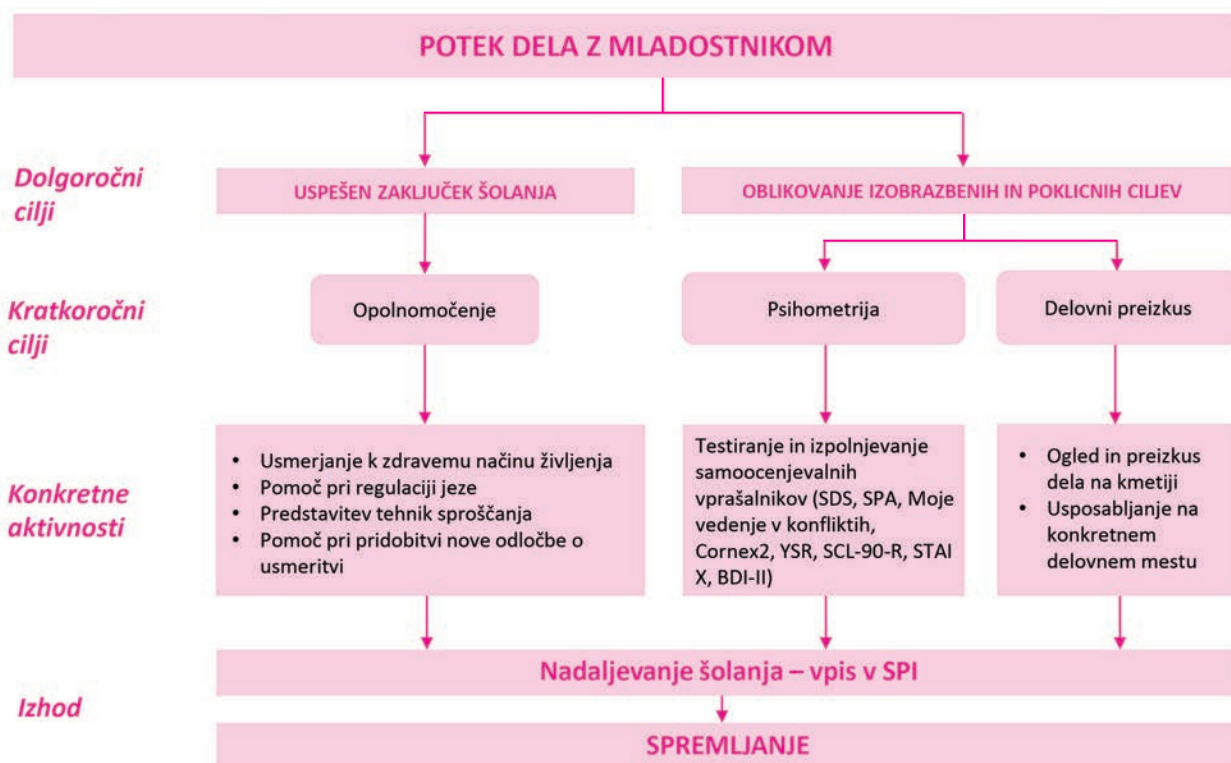
- uspešen zaključek šolanja na nižjem poklicnem izobraževanju in
- oblikovanje izobrazbenih in poklicnih ciljev.

Kratkoročni cilji so glede na težave z nizko samopodobo in čustveno-vedenjsko problematiko težili k opolnomočenju in glede na negotovost glede izobrazbenega in poklicnega cilja k spoznavanju samega sebe in svojih zmožnosti na konkretnem področju, vključno z delovnim preizkusom.

V projektu smo ga predvsem motivirali za uspešen zaključek šole in spodbujali k zdravemu načinu življenja. Veliko smo sodelovali z mamo, ki je izražala veliko stisko in skrbi v zvezi s sinom, predvsem na področju soočanja s stresom in regulacijo jeze. Obravnave je redno obiskoval. Bil je motiviran za obiskovanje pouka, najraje pa je imel praktični pouk, predvsem na kmetiji. Med prakso je tudi na srečanja prihajal bolj sproščen. Zavedal se je, da bodo ob nadaljevanju šolanja prisotne dodatne šolske obremenitve, a se je bil z našo pomočjo pripravljen spoprijeti z njimi. Najbolj se je veselil opravljanja izpita za traktor in strokovnih predmetov. Glede na obstoječe težave smo mu pomagali pridobiti novo odločbo KUOPP, po kateri je imel dve uri dodatne strokovne pomoči, tudi v programu SPI.

Med počitnicami smo mu organizirali usposabljanje na konkretnem delovnem mestu na kmetiji. Delodajalec je povedal, da je ponavljajoča se dela usvojil, pri novih pa je potreboval večkratne ponovitve in podrobnejša navodila, včasih tudi demonstracijo. Na delo je prihajal vsak dan in točno, povedal je za izostanke. Najbolj suveren je bil pri opravilih v hlevu in pakiranju repe. Naučil se je povprašati za dodatna navodila. Škode ni delal. Težave je imel pri delu na vročini, takrat mu je padla motivacija in se je tempo dela upočasnil. Potreboval je več spodbude. Ni pokazal samoiniciative, le pri stvareh, ki jih je res obvladal. Tako mladostnik kot delodajalec sta bila z usposabljanjem zadovoljna, zato smo načrtovali, da po vpisu v srednje poklicno izobraževanje med spremljanjem nadaljujemo usposabljanje tudi med šolskim letom, če bo mladostnik uspel delo uravnovežiti s šolskim delom.

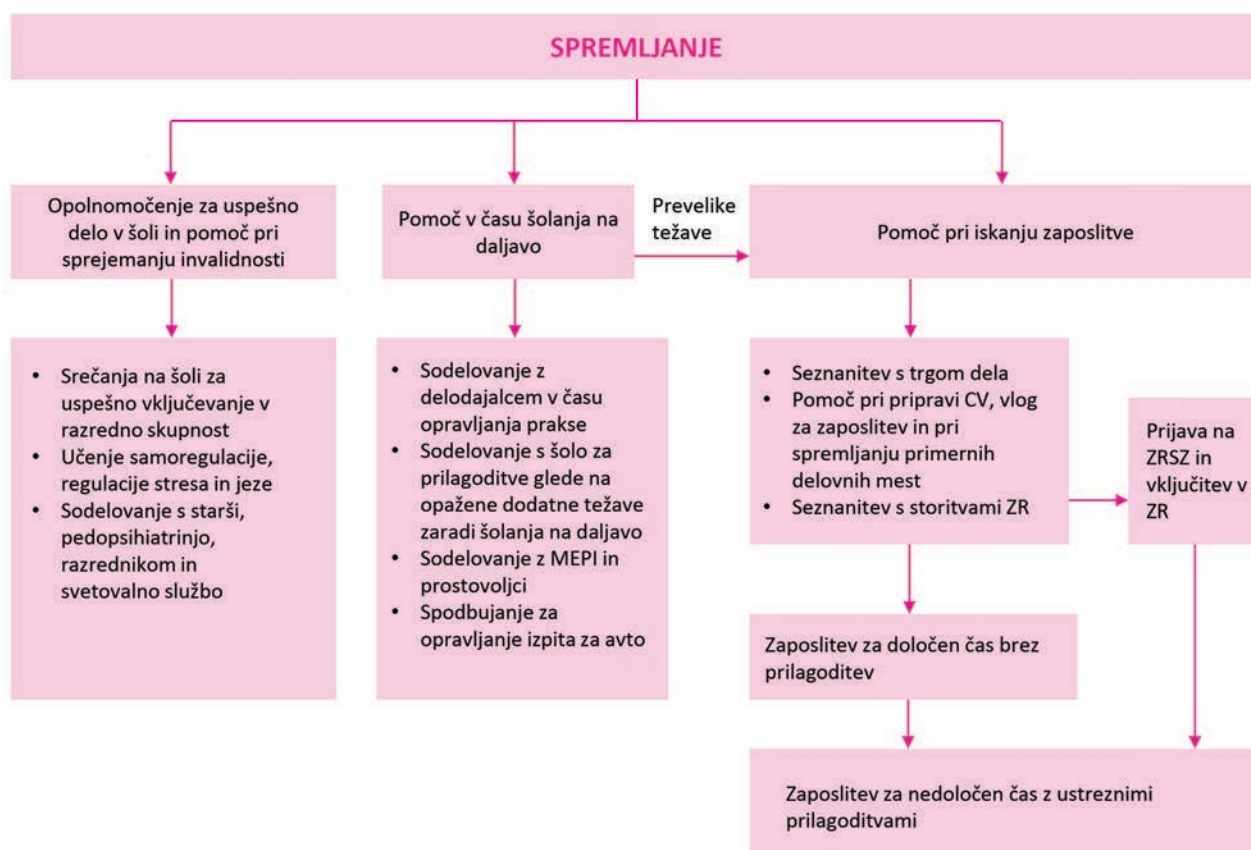
Med obravnavo smo opravili tudi specialno psihološko oceno, ki je potrdila težave s koncentracijo ob znižanih sposobnostih, vendar ohranjeno sposobnost učenja ob ustreznih učnih strategijah. Ob lažji motnji ni bilo zaznati dodatnega kognitivnega upada. Omenjena ocena in izkušnje na konkretnem delovnem mestu so mu olajšale odločitve, da se je samozavestno lotil izzivov na višji stopnji izobraževanja. V prvi fazi smo ocenjevali, da je prehod ustrezno izpeljal, saj so bile prve ocene v jeseni pozitivne, v razredno skupnost se je dobro vključil. Veselje je bilo opazovati opravljanje razvojnih nalog med vrstniki na šoli, ne le v pisarni.

Z uporabnikom in njegovo mamo ter pedopsihiatrinjo smo tudi po izhodu in zagotovljenem šestmesečnem spremljanju (vpis na nadaljnjo stopnjo šolanja) še naprej sodelovali v sklopu storitev Prehod mladih in spremljanje. Kot bo vidno v nadaljevanju, je trajalo bistveno več kot šest mesecev. Poudarek je bil predvsem na ciljih učenja samoregulacije, regulaciji stresa in jeze ter realne povratne informacije o njegovih sposobnostih in zmožnostih, tudi preko usposabljanja v realnem delovnem okolju. Zaznali smo napredek na področjih samozavedanja in postopnega oblikovanja bolj pozitivne samopodobe, ki je bila ob vključitvi v projekt v primerjavi s sovrstniki znižana na vseh področjih.

Ukrepi zaradi epidemije covid-19 so stvari postavili na glavo. Mladostnik je kljub začetnemu uspešnemu prehodu na srednjo šolo imel velike težave pri šolanju na daljavo, zato ga je prekinil. Povezovali smo se z različnimi deležniki, ki so mu ponudili podporo (prostovoljec programa MEPI, pedopsihiatrinja, mama), istočasno pa smo ga spodbudili k prijavi na ZRSZ in mu pomagali pri prijavi na primerna delovna mesta. Mladostnik je tako uspel dobiti zaposlitev za določen čas, in sicer brez uveljavljanja invalidnosti, saj te ni želel izpostavljati. Ker ni želel, da delodajalec izve za njegove posebnosti, nismo stopili v stik z njimi. Podpirali pa smo ga pri prilagajanju na novo delovno okolje in sodelovali s pedopsihiatrinjo, ki je spremljala fantovo razpoloženje, da je ostajalo stabilno.

Ob izteku pogodbe za določen čas delodajalec zaradi sezonečnosti in narave dela sprva ni bil pripravljen podaljšati pogodbe, mladostnik pa je izražal željo po nadaljevanju dela pri njem, zato smo se ob njegovem soglasju povezali z delodajalcem ter naredili evalvacijo dela in njihovega sodelovanja v zadnjega pol leta. Poleg tega smo delodajalcu predstavili možnosti zaposlovanja invalidov in ob mladostnikovem soglasju pretresali možnosti za prilagoditev delovnega mesta, ki bi njihovo sodelovanje še izboljšala. Oborožen z vsemi informacijami se je delodajalec odločil, da mladostnika zaposli na podlagi statusa invalida. Omenjeni delodajalec do takrat ni poznal spodbud s področja zaposlovanja invalidov, sedaj pa se je vključil v našo mrežo delodajalcev in je zainteresiran za dodatne zaposlitve invalidov. Mladostnik pa je na delovnem mestu zadovoljen in rad hodi v službo. Ne dolgo tega je opravil tudi izpit za avto in se ponosno, a previdno, vozi na delovišče.

Primer kaže, kako pomembno je spremljanje mladostnika po izhodu, ki se je, kot v danem primeru, velikokrat podaljšalo čez v projektu zastavljeni časovni okvir šestih mesecev, če smo želeli mladostniku pomagati pri reševanju nepredvidenih izzivov in v sodelovanju z drugimi deležniki najti dolgoročno rešitev. Mladostnik bi brez našega dodatnega posredovanja, ki ga je bil deležen med spremljanjem, verjetno prekinil šolanje in mogoče tako kot nekateri drugi mladostniki s podobnimi izzivi resignirano ostal doma. Težje bi našel poti do ZRSZ in potencialnega delodajalca in bi po vsej verjetnosti sčasoma izgubil potencial, ki ga je pridobil med šolanjem, ter tako postal težje zaposljiv ali celo nezaposljiv. Ni se zaposloval na neustreznih delovnih mestih in bil deležen nespodbudnih povratnih informacij o delovni samopodobi, ki bi lahko sooblikovale njegovo duševno zdravje ob ranljivih osebnostnih in socialnih predispozicijah. Izognil se je tudi morebitnim poškodbam, ki bi bile lahko posledica neustrezno prilagojenega delovišča (npr. uporaba orodja, ki presega njegov kognitivni okvir).

Primer torej kaže, kako se mladostniki s posebnimi potrebami težko sprijaznijo z oznako invalid in se po vsej sili želijo zaposliti v običajnem delovnem okolju brez statusa invalida, vendar se na koncu izkaže, da zaposlitev lahko zadržijo le v obliki podporne zaposlitve s smiselnimi prilagoditvami.

8.2 Prehodi na višje stopnje izobraževanja

V tem poglavju prikazujemo dva primera mladih, ki so z našo pomočjo uspešno naredili prehod iz srednje šole na fakulteto (8.2.1). Sledi še primer mlade osebe, ki je bila v trenutku vključitve v projekt izključena iz vseh sistemov in smo ji pomagali pri ponovni aktivaciji in vpisu na fakulteto (8.2.2).

8.2.1 Prehodi iz srednje šole na fakulteto

Primer 1

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt star 18 let in je obiskoval 3. letnik srednje šole (SSI – računalniški tehnik). Opremljen je bil kot otrok z avtističnimi motnjami. Starši so se na strokovne delavce projekta Prehod mladih najprej obrnili s prošnjo po pomoči pri iskanju primerne šolske prakse, ko pa so spoznali, da lahko skozi projekt dobijo celovitejšo pomoč pri odločitvi, ali naj mladostnik nadaljuje izobraževanje na terciarni stopnji ali naj se zaposli, so motivirali mladostnika, da se je vključil v projekt.

Med seznanjanjem z mladostnikom smo ugotovili, da skladno s svojo diagnozo težko vzpostavlja stike, ne znajde se v kompleksnejših socialnih situacijah in ima težave pri izražanju in obvladovanju čustev in sporočanju informacij. Imel je občasne izbruhe jeze. V šoli se ni počutil dobro, motil ga je hrup in če stvari niso potekale po dogovorjenih pravilih. Največ težav je imel pri matematiki. Težje se je posvetil predmetom, ki ga niso zanimali. Njegovo močno področje je bilo znanje tujih jezikov, posebej angleščine in nemščine. Dobro je obvladal komunikacijo s prijatelji (iz Rusije, Nizozemske, Nemčije, Kanade, Avstrije ...) preko interneta, posebej v angleščini. Spreten je bil na področju zlaganja, sestavljanja in sortiranja. Imel je dobro razvito fino motoriko – drobnejši ko so bili sestavni delci, uspešnejši je bil pri sestavljanju. Bil je dobro digitalno pismen.

Poklicnih ciljev še ni imel definiranih. Glede na težave v šoli ni bil prepričan, ali bi šolanje nadaljeval ali bi se po končani srednji šoli raje zaposlil. Izpostavljal je, da trga dela ne pozna, da ne ve, kje se zaposlujejo tehniki računalništva, kaj konkretno delajo ...

Skladno s tem smo oblikovali en dolgoročni cilj prehoda, in sicer:

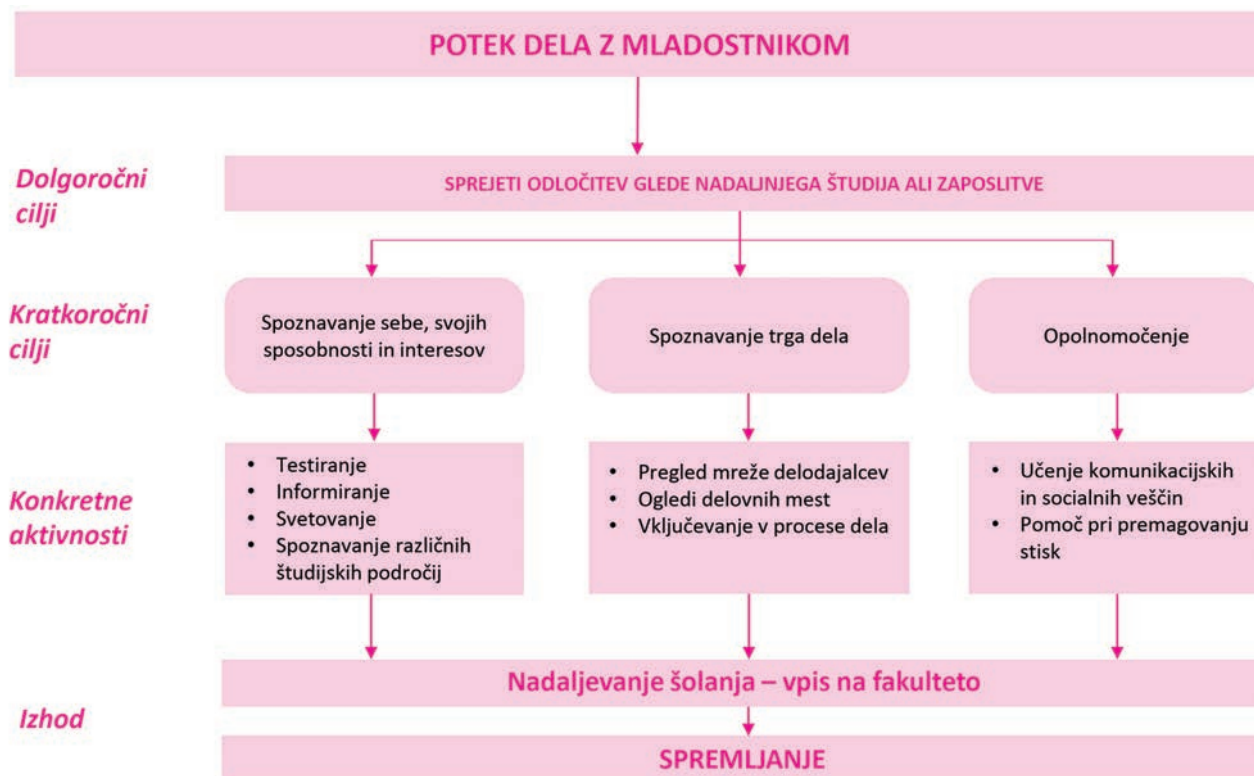
- sprejeti odločitev glede nadaljnjega šolanja ali zaposlitve in skladno s tem tri kratkoročne cilje: spoznati samega sebe, svoje sposobnosti in interese; spoznati trg dela in opolnomočenje za nadaljevanje šolanja ali zaposlitev.

V sodelovanju z našim timom ZR smo mladostniku na podlagi testiranja, samoocenjevalnih vprašalnikov in z vključevanjem v procese dela tehnika računalništva najprej omogočili vpogled v njegove sposobnosti, spretnosti, veščine in interesna področja.

Opolnomočenje je potekalo med celotno vključitvijo v projekt s poudarkom na krepitvi močnih platí in pomoči pri premagovanju težav na področju izražanja čustev, v komunikaciji, odnosu s sošolci in v družini. Med poukom na daljavo se je, razbremenjen direktnih socialnih interakcij, občutno bolje počutil in bil posledično bolj umirjen. Kljub temu ni bil pripravljen razmišljati o dilemi nadaljevanje študija ali zaposlitev, saj je matura zahtevala ves njegov čas. V tem času smo mu bolj pomagali premagovati stiske in tempirali aktivnosti za nadaljnje spoznavanje samega sebe, svojih interesov in trga dela za čas po maturi. Uspešno opravljena matura mu je vlila več samozavesti in bil se je pripravljen pogovarjati tudi o možnosti nadaljnega študija. Večkrat je poudaril, da se za službo še ne počuti dovolj usposobljenega, da nima dovolj znanja, da ne zna programirati. Bal se je, da bi delodajalca razočaral. Tudi naša ocena je bila, da bi bil takojšen prehod v zaposlitev preuranjen, kljub možnosti, da se zaposli v družinskem podjetju, kar pa je mladostnik od vsega začetka zavračal. V nadaljevanju smo mu zato predstavili različne programe študija. Mladostnik je izpostavljal, da bi bilo bivanje izven domačega okolja zanj prevelik stres, zato smo se pri predstavitvah osredotočali na programe v bližini kraja bivanja. Skladno s svojimi sposobnostmi in interesi, ki smo jih izluščili v poglobljeni poklicni orientaciji v sodelovanju s strokovnimi delavci našega tima ZR, se je odločil za višješolski študij mehatronike, kamor je z našo pomočjo v drugem prijavnem roku oddal prijavo in se uspešno vpisal.

Med spremljanjem smo mu ponudili kontinuirano podporo in pomoč pri premagovanju stisk tako na čustvenem področju kakor tudi na področju komunikacije z okoljem in mu pomagali pri pridobitvi statusa študenta s posebnimi potrebami.

Spremljanje kaže, da se mladostnik uspešno vključuje v študijski proces. K slednjemu je pripomoglo tudi spodbudno študijsko okolje, način dela in razumevanje profesorjev/predavateljev.

Pri opisanem primeru lahko vidimo, da pravočasna strokovna pomoč in opolnomočenje lahko bistveno prispevata k pravilni odločitvi glede nadaljnje poklicne poti, ki je lahko uspešna le, če posameznik opravlja delo, ki mu je kos in mu prinaša notranje veselje.

Primer 2

Mladostnica je bila ob vključitvi v projekt stara 18 let in je bila dijakinja 5. letnika gimnazije – priprava na maturo. Opredeljena je bila kot otrok z avtistično motnjo in primanjkljaji na posameznih področjih učenja, a uradne diagnoze avtizma v njeni kartoteki ni bilo. Prisotna je bila tudi obsesivno-kompulzivna simptomatika. V projekt Prehod mladih se je vključila po usmeritvi nevladne organizacije, ki jo je prepoznala kot primerno kandidatko. Po pregledu zdravstvene dokumentacije in oceni potreb smo ugotovili naslednja močna področja: odgovornost, sposobnost pisnega izražanja, želja po izobraževanju, izrazito izražena želja po delu, želja po samostojnosti, močno razviti hobiji, visoka motivacija, želja po sodelovanju in vodljivost ob vzpostavljenem zaupanju. Med šibkimi področji se je pokazal zelo disharmonični profil intelektualnih sposobnosti, ob pojavu čustvenih stisk obsesivno-kompulzivna simptomatika, znižana sposobnost razumevanja socialnih situacij, težave pri prenosu naučenega in nizka samopodoba. Njen karierni cilj še ni bil podrobno opredeljen, a si je želela študija na fakulteti in izražala željo po pomoči pri iskanju študentskega dela.

Skladno s tem si je v individualnem načrtu prehoda za dolgoročni cilj zastavila vpis na fakulteto, kar je pomenilo:

- izbira fakultete in pomoč pri vpisu,
- informiranje o pravicah študentov s posebnimi potrebami in
- spremljanje zdravstvenega stanja ter krepitev socialnih veščin.

V okviru **cilja vpis na fakulteto** smo uredili, da je bila njena spektroavtistična motnja uradno diagnosticirana, kar je pripomoglo k večjemu razumevanju njenih težav, tudi staršem. Na podlagi mnenja ambulate za avtizem smo šoli in dekletu svetovali pri prilagoditvah na maturitetnem izpitu.

Nova odločba Zavoda RS za šolstvo je bila temelj za pridobitev statusa študenta s posebnimi potrebami in potrebnih prilagoditev na fakulteti.

V okviru projekta Prehod mladih je bila opravljena poklicna orientacija, vključno s predstavitvami različnih študijskih programov, zahtevanih vpisnih točk in prednosti uveljavljanja statusa študenta v predpisnem postopku.

Dijakinja in njeni starši so bili obveščeni o načinu urejanja statusa študenta s posebnimi potrebami, vključno z vsemi pravicami in načinom njihovega uveljavljanja, kot npr. dostop do vrstniškega tutorja, do koordinatorskega študenta s posebnimi potrebami, načinom uveljavljanja pravice do prilagojenega študijskega procesa ter opravljanja izpita pod posebnimi pogoji, urejanja brezplačne vozovnice za študente s posebnimi potrebami itd. Preko nevladne organizacije je pridobila tudi osebnega asistenta, ki ji je pomagal pri urejanju zadev na fakulteti.

Sledil je **drugi del prehoda**, in sicer **spremljanje 1. del**, ki je bil v pilotnem projektu časovno opredeljen na šest mesecev. V okviru te storitve smo se dogovorili, da ji bomo:

- pomagali do ustrezne prilagoditve na novo učno okolje,
- pomagali pri pridobivanju delovnih izkušenj v okviru študentskih del in
- spremljali njeno zdravstveno stanje, saj je bila nagnjena k obsesivno-kompulzivnemu vedenju ob pojavu stresnih situacij. Predvideli smo, da bo novo učno okolje zanje velik izziv, saj je že pred tem pri vsakem prehodu oziroma prilagajanju na nove situacije potrebovala podporo.

V okviru **cilja prilagoditev na novo učno okolje** smo urejali sestanke z osebnim asistentom, opravili razgovore z referatom, pomagali pri uveljavljanju pravic v praksi – pridobili informacije profesorjev, kako priti do pravice opravljanja izpita pod posebnimi pogoji itd. Med epidemijo covid-19 je sledil dodaten stres za študentko, predvsem z vidika študija na daljavo in vseh izzivov, ki jih je čas epidemije prinesel študentom (spremljanje predavanj na daljavo, tehnične težave pri delu na daljavo, pridobivanje zapiskov od profesorjev itd.). Ker dijakinja ni opravila vseh obveznosti, je sledila komunikacija z referatom glede ponavljanja letnika in pridobivanja zdravstvene dokumentacije itd. Po dveh letih je študij opustila zaradi prevelikih izzivov, ki jih je študijski proces prinesel, čeravno je bila intelektualno odlično opremljena za pridobivanje znanja.

V okviru **cilja spremljanje zdravstvenega stanja** smo zaradi prehudih izzivov, ki so vplivali na njeno zdravstveno stanje, uredili psihiatrični pregled pri strokovni sodelavki zaposlitvenega rehabilitacijskega tima, ki ga ima na voljo vsak izvajalec Prehoda mladih s posebnimi potrebami. Družini in mladostnici je bila svetovana zdravstvena terapija, način urejanja osebnega psihiatra itd. Ob izbranem psihiatru se je uredil prenos informacij med obema psihiatrinjama. Ob nepričakanem zdravstvenem zapletu je sledila komunikacija z nevrološko kliniko, kjer je bilo dekle hospitalizirano.

V okviru **pridobivanje delovnih izkušenj** smo uredili tri različna študentska dela oziroma delovne preizkuse v mreži delodajalcev zaposlitvene rehabilitacije. V praksi to pomeni, da je izbrani delodajalec strokovno opremljen za delovno vključevanje oseb s posebnimi potrebami. Dekle je pridobilo pozitivne delovne izkušnje pri treh različnih delodajalcih, ki so ji omogočili delo po njeni izbiri. Delovne zahteve so bile prilagojene njenim sposobnostim, predvsem z vidika razumevanja delovnih navodil, obvladovanja socialnega vključevanja in razlaganja podrobnosti, ki jih ni zmogla prepoznati oziroma obvladovati brez čustvenih posledic, tako kot običajni zaposleni (priprava na uvodni razgovor, kaj storiti, ko njen mentor ni prisoten, kaj početi med odmori, kje jesti malico, spodbuda k postavljanju vprašanj ob nejasnosti itd.). Ob vsem tem smo ji omogočili tudi trening obvladovanja stresa, ki ji je pomagal pri premagovanju čustvenih stisk, ki so se pojavljale ob vključevanju v socialno sredino. Področje pridobivanja delovnih izkušenj je bilo najpomembnejši vir, iz katerega je dekle črpalo energijo za razreševanje vseh izzivov. Občutek delovnega vključevanja ji je dal občutek »normalnosti«, občutek prispevanja, samostojnosti in predvsem perspektivo za prihodnost. Ves čas vključevanja jo je namreč skrbelo, da bo pristala kot, po njenih besedah, brezdomec. S pridobivanjem pozitivnih izkušenj in spoznavanjem postopkov za urejanje zaposlovanja pod posebnimi pogoji so se ji te skrbi med vključevanjem v projekt Prehod mladih zmanjševale. Vstopila je tudi v mrežo prostovoljcev, v okviru katere se je vključevala ves čas, do vstopa v zaposlitveno rehabilitacijo.

Po izstopu iz izobraževalnega sistema v sistem zaposlovanja je sledil **drugi del spremljanja**. V njem smo:

- informirali o zaposlitveni rehabilitaciji,
- zagotovili pomoč pri prijavi na Zavod RS za zaposlovanje in
- zagotovili pomoč pri urejanju statusa invalidnosti.

V okviru **informiranja o zaposlitveni rehabilitaciji** smo ji podali vse informacije o programu, uredili delovno prakso v okviru zaščitene delovnega mesta, kjer je spoznala manj zahtevna dela, kar si je izredno želela, in jo pripravili na postopek ocene znotraj zaposlitvene rehabilitacije. V okviru **pomoči pri prijavi na ZRSZ** smo ji pomagali pri izpolnjevanju obrazcev, tako za ZRSZ kot tudi za CSD, kjer si je uredila denarno pomoč, osnovno in dodatno zavarovanje. Pripravili smo jo na razgovor pri svetovalki na ZRSZ, pripravili predhodno mnenje za rehabilitacijsko svetovalko in prenesli vse informacije. Vzporedno smo ji pomagali pri **pridobivanju statusa invalidne osebe** po ZRZZI in ZSVI ter pripravili predhodno mnenje za komisijo CSD. Iz delovnega preizkusa se je predvidevalo, da se dekle zaradi zdravstvenih razlogov ne bo moglo zaposlovati s polnim delovnim časom, vprašljiv je bil tudi krajši delovni čas. Hkrati je iz vključevanja v projekt Prehod mladih bilo očitno, da potrebuje osebnega spremljevalca, ki ji pomaga urejati državljanske obveznosti in vse administrativne postopke, čez katere morajo iti državljani Republike Slovenije, če želijo uveljavljati različne pravice in tudi poskrbeti za svoje zdravje. To vlogo so sedaj igrali njeni starši. Oba statusa si je tudi uredila.

Ves čas smo intenzivno delali z družino in skupnostjo. Dekle smo mrežili z različnimi podpornimi službami in jo spodbujali pri razvoju in ohranjanju prostočasnih dejavnosti.

Predstavljeni primer, tako kot primer 8.1.3., opozarja na to, da se glavnina storitev lahko odvije prav med spremljanjem osebe po prehodu in da je šestmesečni časovni okvir nezadosten. Z mladostnico smo za doseg končnega cilja delali štiri leta in ob tem spoznali, da časovna opredelitev ni dobra za tiste osebe, pri katerih se vnaprej predvideva, da bodo podpora potrebovale ob vsaki spremembi. To velja še zlasti za osebe s spektroavtistično motnjo, tudi za osebe z drugimi duševnimi težavami in tiste, pri katerih se poslabšuje oziroma spreminja zdravstveno stanje. Ta primer tudi izpostavlja, da je prehod lahko večkraten: v tem primeru je bil prvi prehod na fakulteto, drugi prehod na Zavod RS zaposlovanje in tretji v program zaposlitvene rehabilitacije. Prijava na ZRSZ, ki je pomenila uradni izhod iz projekta, ne pomeni končnega dela z osebo. Na to, da se je oseba odločila za zaposlitveno rehabilitacijo, smo jo svetovalci pripravili z vsemi informacijami in tudi delovnim preizkusom, kjer je v živo pridobila občutek, kaj pomeni zaščiten delovno mesto. Sama je namreč menila, da ne more opravljati nobenega dela. Hkrati smo tim zaposlitvene rehabilitacije in rehabilitacijsko svetovalko že opozorili na vse izzive, ki se kažejo v okviru delovnega mesta. Tako je program ZR lahko intenzivnejši že takoj na začetku, saj je bila mladostnica po našem spremljanju ves čas delovno aktivna v okviru prostovoljnega dela. Strokovni delavci v projektu so, podobno kot v tem primeru, velikokrat odigrali vlogo »case managerja«, ki je v rokah držal vse niti in se povezoval z različnimi strokovnimi službami za uspešno umestitev mladostnika v delo in družbo, kar se je za osebe s posebnimi potrebami izkazalo za učinkovit pristop.

8.2.2 Prehod izven sistema na fakulteto

Mladostnik je bil ob vstopu v projekt star 25 let in ni bil vključen v vzgojno-izobraževalni sistem. Iz dokumentacije je razvidno, da je bil med šolanjem večkrat hospitaliziran zaradi težav na področju duševnega zdravja. Opredeljen je bil kot otrok z več motnjami (avtistične motnje, dolgotrajna bolezen, primanjkljaji na posameznih področjih učenja). Uspešno je zaključil štiriletni srednješolski program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, a je ob vstopu v projekt od zaključka šolanja preteklo že sedem let. Po končanem šolanju je resignirano ostal doma in se ni niti prijavil kot iskalec zaposlitve na ZRSZ.

V fazi priprave individualnega načrta prehoda smo ugotovili, da so mladostnikova močna področja predvsem likovna nadarjenost, poznavanje robotskega programiranja in programiranja animiranih filmov. Na tem področju je bil zelo uspešen in je bil v času šolanja večkrat nagrajen. Posebne potrebe pa so izhajale predvsem iz motnje avtističnega spektra. Mladostnik je diagnozi primerno imel zelo svojstveno odzivanje, izogibal se je očesnemu kontaktu in bil čustveno umaknjen. Prisotne so bile tudi motnje koncentracije in pozornosti. Poleg tega smo opažali okorno grafomotoriko in upočasnjeno reagiranje na vseh področjih delovanja: čustvenem, spoznavnem, intelektualnem in fizičnem, ki je bilo v veliki meri posledica močne medikamentozne terapije zaradi težav v duševnem zdravju. Mladostnik se je želel vpisati na višjo šolo za računalništvo ali informatiko ter si pridobiti temeljna in praktična znanja, ki so potrebna za delo v želeni stroki, a ni bil prepričan, da bo temu kos. V nasprotnem primeru je želel svoje znanje na področju računalništva in robotike toliko izpopolniti, da bi se na tem področju lahko zaposlil. Želel je obvladati inovativne robotske tehnologije, njihovo načrtovanje in projektiranje ter uporabo različnih programskih orodij v te namene.

Glede na opaženo smo opredelili njegove poklicne interese, cilje in želje ter definirali dva glavna cilja:

- nadaljevanje šolanja na višješolskem nivoju na področju informatike, če bi se izkazalo, da to glede na ovire in omejitve zmore, sicer pa
- pridobitev certifikata za IT-eksperta, na podlagi katerega bi se lahko zaposlil na področju računalništva oziroma robotike.

Ker je bil mladostnik že sedem let izključen iz šolskega sistema, smo predvidevali, da je njegovo v šoli pridobljeno znanje, ki je nujno potrebno za sledenje pouku na višji šoli, okrnjeno. Zato smo se povezali z višjo šolo za informatiko ter uredili tutorsko pomoč študenta 2. letnika, ki je med drugim preveril njegove sposobnosti programiranja oziroma s pomočjo strokovne delavke projekta pregledal, ali uporabnik zmore program višje šole za informatiko.

Ker smo ugotavljali, da so njegova šolska znanja precej okrnjena, smo predlagali vpis v različne obnovitvene tečaje, v katerih je obnovil in nadgradil znanja s področja informatike. Istočasno smo

mu bili ves čas v podporo in pomoč pri krepitvi socialnih in komunikacijskih veščin. Prav tako smo mu pomagali pri sprejemanju lastnih posebnosti, ga seznanjali z možnostmi vključevanja v usposabljanje in delo in ga opolnomočali pri čim bolj aktivnem prehodu nazaj v sistem šolanja.

Po letu in pol vključevanja v projektne aktivnosti se je uspel vpisati na želeni program višje šole. Po vpisu smo ga spremljali in mu dajali potrebno podporo in pomoč, vse do stabilizacije v novem šolskem okolju. Še vedno ga spremljamo in vemo, da je uspešno zaključil višješolski program informatike, diplomiral je z najvišjo oceno 10. Trenutno je vključen v program zaposlitvene rehabilitacije in oktobra 2022 bo začel delovno usposabljanje v okviru zaposlitvene rehabilitacije v podjetju, kjer je opravljal delovne preizkuse v okviru projekta Prehod in v katerem ga nameravajo zaposliti.

Dani primer je dokaz, da lahko tudi mlade, ki so dlje časa izključeni iz vseh sistemov, z ustreznimi prijemi in ustrezno strokovno pomočjo ponovno aktiviramo, jim omogočimo nove priložnosti in s tem pomembno vplivamo na zaposljivost in kakovost njihovega življenja.

8.3 Prehodi na Zavod RS za zaposlovanje

Za določeno število mladih ugotavljamo, da zaradi svojih specifik potrebujejo kompleksnejšo obravnavo in tudi več pomoči pri zaposlovanju samem, predvsem pa ureditev statusa invalida, na podlagi katerega dobijo priložnost za usposabljanje na konkretnem delovnem mestu, ob zaposlitvi pa ustrezne prilagoditve na tem delovnem mestu. Poleg tega jih delodajalci ob zaposlitvi lahko uveljavljajo kot invalide, zaradi česar so za zaposlitev bolj motivirani. Zato je za te mlade najbolj smiselna prijava na ZRSZ s ciljem vključitve v program zaposlitvene rehabilitacije ali pa druge primerne programe. Večina mladih, ki smo jih usmerili na ZRSZ, se je ob dobrem sodelovanju z rehabilitacijskimi svetovalkami vključila v storitve zaposlitvene rehabilitacije in se nato tudi zaposlila. Strokovni delavci so velikokrat znotraj projekta že imeli napeljšano delovno mesto, ki ga je mladostnik po ustrezni obravnavi in ureditvi statusov lahko zasedel.

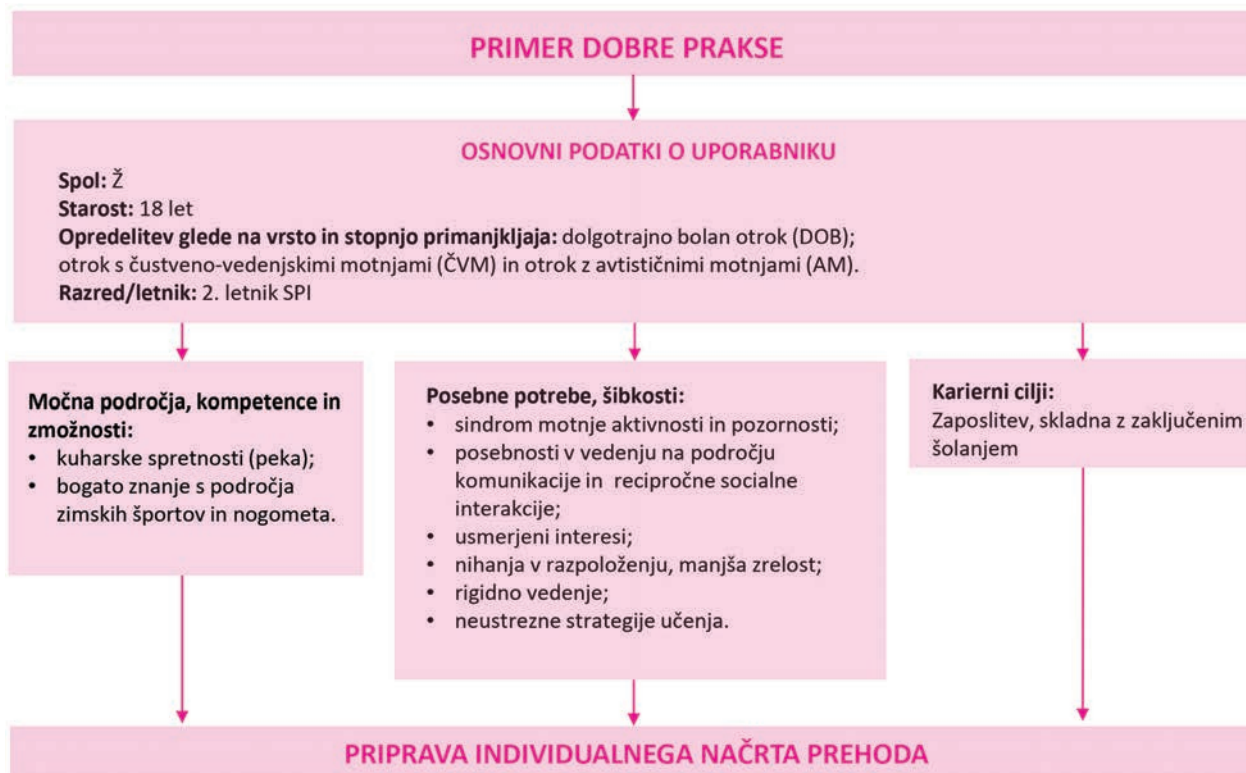
V nadaljevanju predstavljamo primer prehoda na ZRSZ po končani srednji šoli (8.3.1) ter dva primera prehoda mladih na ZRSZ, ki sta bila ob vključitvi v projekt izven sistemov (8.3.2). Izkazalo se je, da so storitve prehoda mladih za slednje še posebej pomembne, saj sicer ostajajo zunaj vseh sistemov in postajajo dolgoročno nezaposljivi.

8.3.1 Prehod iz srednje šole na ZRSZ

Dijakinja je bila ob vključitvi v projekt Prehod mladih stara 18 let. Vključila se je na pobudo šolske svetovalne službe v drugem letniku srednjega poklicnega izobraževanja. Razloga za vključitev sta bila predvsem potreba po podpori pri iskanju prakse pri zunanjem delodajalcu in dokončanju šolanja. Prav tako je potrebovala poglobljeno karierno orientacijo za lažjo odločitev o nadaljevanju šolanja ali prehodu na trg dela.

Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami jo je opredelila kot dolgotrajno bolnega otroka, otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami in kot otroka z avtističnimi motnjami.

Zaradi motnje pozornosti in čustvenih motenj je prejela medikamentozno terapijo. Vodena je bila pri pedopsihiatru. Potrjena ji je bila diagnoza avtizem, ki se kaže v usmerjenih interesih in posebnostih v komunikaciji in recipročni socialni interakciji. Na čustvenem področju razpoložensko niha, kaže se manjša zrelost in senzibilnost. Občutljiva je na spremembe. Kadar meni, da nečemu ne bo kos, se zapre vase, zamrzne in joka. Živi v urejenem družinskem okolju. V prostem času veliko uporablja mobilni telefon, igra računalniške igrice, brska po spletu in socialnih omrežjih. Starši ji uporabo mobilnega telefona omejujejo in blokirajo dostop do socialnih omrežij, saj ne zna postaviti meje in zavarovati svoje zasebnosti. Njena področja zanimanja so športi, ki jih spremlja po televiziji. Rada peče. Kariernih ciljev še ni imela izoblikovanih.

Po uvodnem anamnestičnem pogovoru in vzpostavitvi dobrega odnosa smo si zastavili dva glavna cilja, ki smo ju želeli doseči med vključenostjo mladostnice v projekt:

- uspešno zaključiti srednje poklicno izobraževanje, v okviru katerega je bil izziv uspešno opraviti zaključni izpit, redno in uspešno opraviti šolske obveznosti in predvsem, kje in kako uspešno opraviti šolsko prakso;
- poglobljena karierna orientacija, s katero bi preko spoznavanja same sebe in možnosti nadaljevanja karierne poti lažje sprejela odločitev glede nadaljnjega šolanja ali zaposlitve.

Kakor se je izpostavljalo že v uvodnih srečanjih, je bila prva naloga poiskati ustreznega delodajalca za opravljanje šolske prakse. Sama se pri iskanju ni znašla. Z dijakinjo smo opravili poglobljen pogovor o preteklih delovnih izkušnjah, njenih željah in sposobnostih na tem področju. Spodbudili smo jo k pisanju prošnje, ki smo jo nato skupaj pregledali in izpopolnili. Dijakinja je dobila nalogo, da na spletu poišče tri obrate, v katerih bi želela opravljati prakso. Ker je bilo zanj zelo pomembno, kakšno je okolje, v katerem bo opravljala prakso, smo organizirali obiske več obratov v lokalnem okolju. Ob tem procesu se je pokazalo, da ima mladostnica težave s pravočasno izvedbo zadolžitev. Večina prostih mest za opravljanje prakse je bila tako že zasedena. Posledično smo ji sami poiskali prosto mesto za prakso v večjem proizvodnem obratu. Na njeno željo pred pričetkom prakse delodajalcu nismo podrobneje razlagali njenih posebnih potreb, vendar so se že kmalu začele pojavljati težave na delovnem mestu, saj se je dijakinja ob stiskah umikala iz delovnega okolja in jokala, na kar nas je opozoril vodja prakse, s katerim smo ves čas zelo dobro sodelovali. V dogovoru z mamo in mladostnico smo delodajalcu podrobneje predstavili njene posebne potrebe in predlagali smiselne prilagoditve delovnega procesa, kot so določitev prostora za umik ob stiskah in osebe, ki jo bo o tem obvestila, dodatni premori v delovnem procesu, možnost nadomeščanja manjkajočih ur ob predčasnem odhodu z dela in podobno. Že po dveh tednih so bila očitna izboljšanja.

Ves čas smo z mladostnico delali tudi pri krepitvi moči in socialnih veščin (navezava stika s sošolko, ki je opravljala prakso v istem obratu). Po dveh mesecih je ob stalni podpori uspešno končala prakso pri zunanjem delodajalcu. Delodajalec je podal mnenje o delovnem vedenju, iz katerega je bilo razvidno, da je mladostnica pri delu pomanjkljivo samostojna, da je učinek njenega dela konstantno nizek, kvaliteta dela pa je sprejemljiva. Po mnenju delodajalca so jo posebne potrebe zelo ovirale pri večini delovnih aktivnosti.

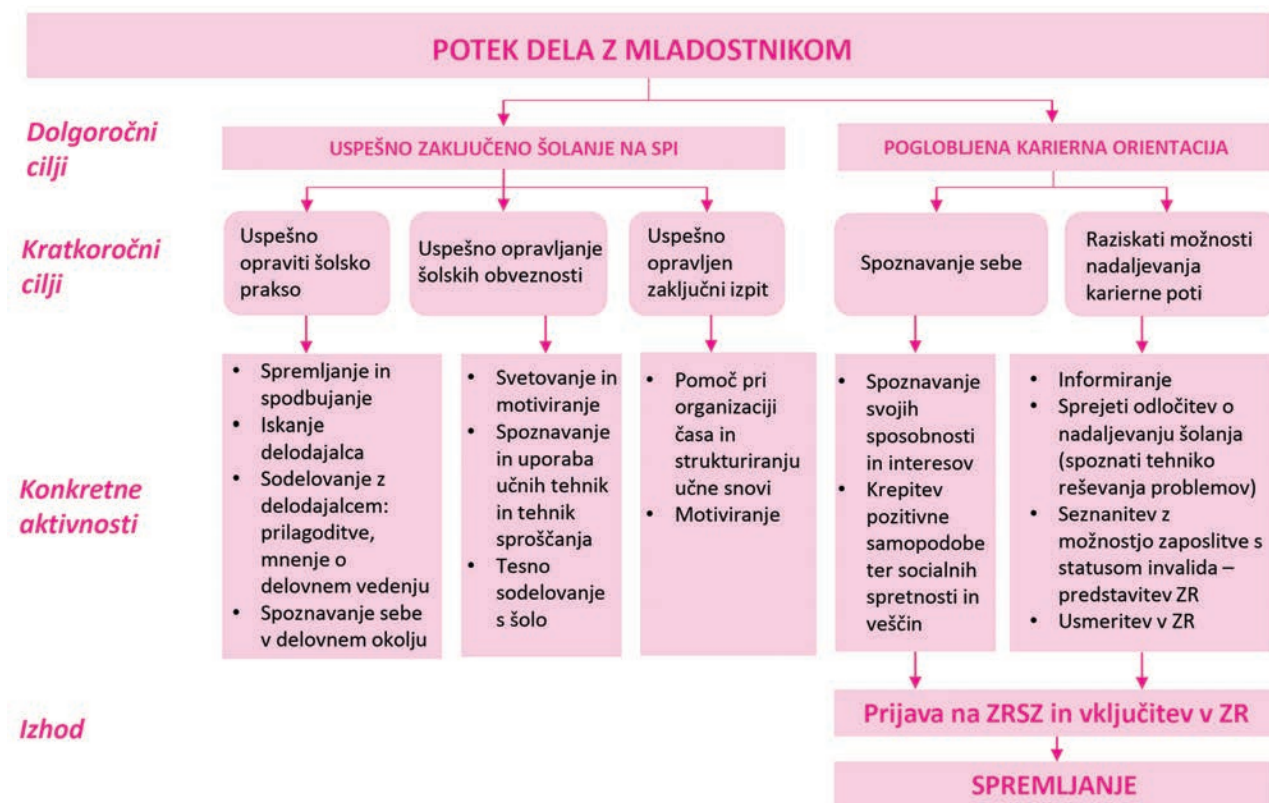
Mnenje delodajalca je kazalo na to, da bo dijakinja ob vstopu na trg dela potrebovala zaposlitev pod posebnimi pogoji, za pridobitev katere je potreben proces zaposlitvene rehabilitacije, zato smo mladostnici in njeni mami podrobno predstavili postopek ureditve statusa invalida prek zaposlitvene rehabilitacije. Pogovorili smo se tudi o možnostih nadaljevanja šolanja. Na podlagi izraženih interesov smo z mladostnico raziskali različne poklicno-tehniške programe in poklice, ki izhajajo iz teh programov.

Ko se je dijakinja začela pripravljati na zaključni izpit, se je začelo pojavljati vedno več težav tudi v šolskem okolju, zato smo ji predstavili tehnike sproščanja (trebušno dihanje, uporaba žogice za stiskanje, poslušanje glasbe), ki jih je lahko uporabila tudi v šolskem okolju. Na timskem sestanku s svetovalno službo šole, profesorico za prakso, dijakinjo in njeno materjo smo se dogovorili, kako se lahko ob pojavu stiske primerno umakne. Glede na izpostavljene stiske smo določili nekatere prilagoditve (poslušanje glasbe med delom, zaupna oseba, miren prostor za umik ...).

Intenzivno oporo je dobila tudi med šolanjem na daljavo, kjer so bile njene težave z organizacijo šolskega dela še posebej izrazite. Ker je pri šolanju na daljavo slabše sodelovala, smo bili nekaj časa tudi vezni člen med njo in šolo. Vzpostavili smo strukturo posameznega dne, naredili tabele za organizacijo nalog, se učili spletne komunikacije s profesorji in se redno tedensko srečevali. Poleg tega smo bili v rednem stiku z razredničarko, ki je spremljala izpolnjevanje šolskih obveznosti mladostnice.

Mladostnica je tako z veliko dodatne podpore, individualno učno pomočjo med počitnicami in enim uspešno narejenim popravnim izpitom končala šolanje v drugem roku, na kar je bila zelo ponosna. Glede na težave, ki jih je imela glede dokončanja šolanja, je sprejela odločitev, da šolanja ne nadaljuje. Prijavila se je na ZRSZ s ciljem vključitve v storitve zaposlitvene rehabilitacije, kamor je bila usmerjena. Še prej smo njo in mamo opremili tudi z informacijami o drugih organizacijah, ki pomagajo odraslim z motnjami avtističnega spektra in drugimi stiskami.

Z mladostnico smo delali tudi po izhodu iz projekta, ki je bil ob prijavi na ZRSZ, vse do trenutka, ko se je vključila v storitve zaposlitvene rehabilitacije. Strokovna delavka je pri vključitvi v storitve zaposlitvene rehabilitacije strokovnim delavcem, ki so prevzeli njen primer, vse podrobno predstavila. Zaradi dobrega odnosa, ki je bil vzpostavljen, se občasno še vedno obrne na strokovno delavko za razbremenilni pogovor.

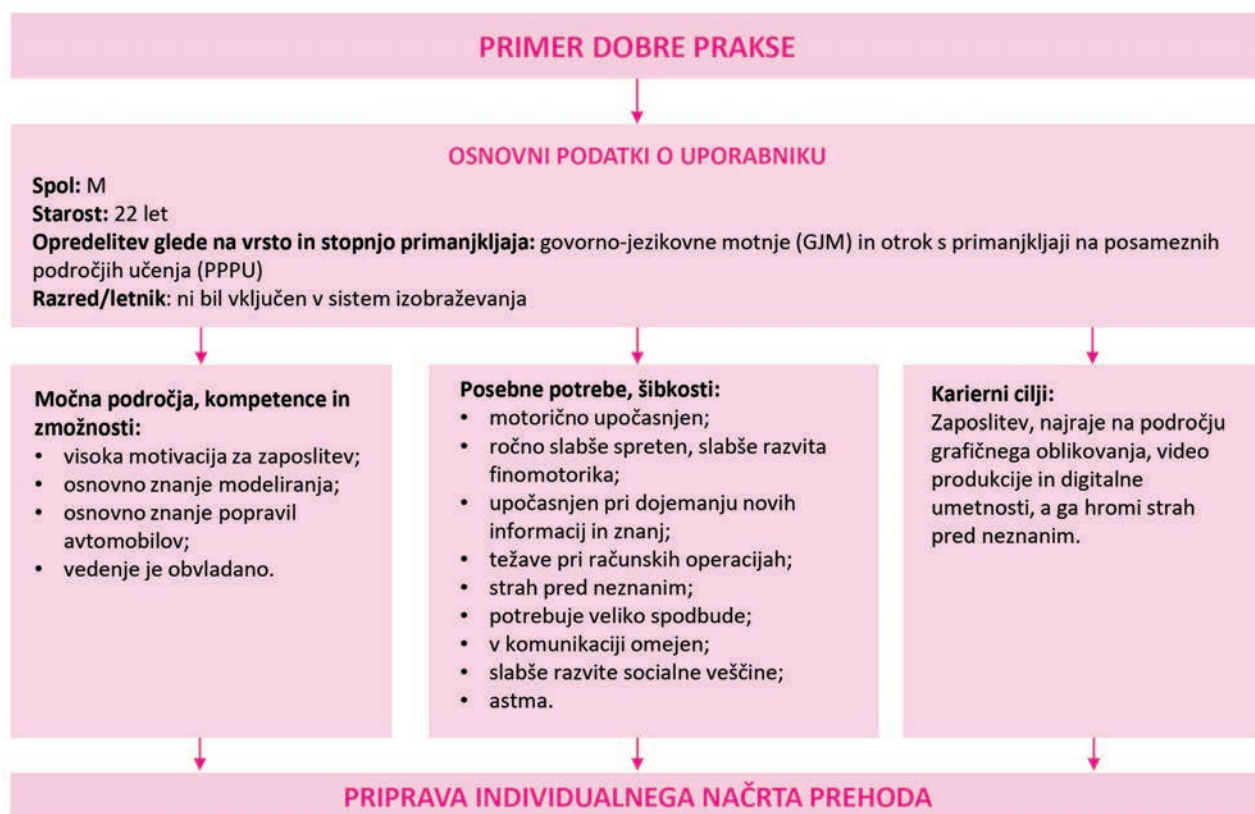
Vključitev mladostnice v projekt Prehod mladih in dober odnos, ki ga je vzpostavila s strokovno delavko, sta odločilno vplivala na uspešen konec njenega šolanja. Pridobitev informacije o delovnem vedenju pri delodajalcu na praksi pa je bil pomemben vir informacij za ustrezno nadaljnjo usmeritev in obravnavo v ZR.

8.3.2 Prehod izven sistema na ZRSZ

Primer 1

Mladostnik je bil ob vključitvi v projekt Prehod mladih star 22 let. V odločbi o usmeritvi je bil opredeljen kot otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in kot otrok z govorno-jezikovnimi motnjami. V projekt se je vključil, potem ko se je mama seznanila s storitvami projekta na enem od predstavitev v lokalnem okolju. Bila je obupana, saj je imela sina s posebnimi potrebami, ki je bil že dve leti po končanem šolanju doma in je vidno propadal. Ob spoznavanju mladostnika

smo ugotovili, da ga je strah iskanja službe in novega okolja, v katerega se bo moral vključiti, če dobi službo. Ta strah ga je toliko oviral, da se po končanem šolanju ni prijavil na zavod za zaposlovanje, saj se je bal, da ga bodo poslali na delovno mesto, za katerega ni pripravljen. Tako se je že dve leti vrtel v krogu naučene nemoči, izločen iz vseh sistemov pomoči. Ob nadaljnjem spoznavanju mladostnika smo ugotavljali, da se izrazito boji neznanega, zato pri vključevanju v nove aktivnosti potrebuje veliko spodbude in podpore. Bil je upočasnjjen pri dojemanju novih informacij in znanj, imel je težave pri računskih operacijah, opazna so bila nihanja na področju kognitivnih funkcij. Imel je omejeno gibljivost telesa, bolečine v hrbtenici, slabše razvite ročne spretnosti in težave pri finomotoriki. Na podlagi vseh omenjenih težav je delal z upočasnjjenim psihomotoričnim tempom. Poleg tega je trpel za hudo obliko astme. Zaradi govorno-jezikovne motnje je imel slabše razvite socialne veščine in nerazvito socialno mrežo v domačem okolju. Njegova močna področja so bila vezana predvsem na motivacijo za zaposlitev, znanje modeliranja in popraviljanje avtomobilov. Delovnih izkušenj ob vključitvi v projekt ni imel, razen del v okviru praktičnega pouka na strojni šoli. Izražal je željo po zaposlitvi na področju grafičnega oblikovanja, video produkcije in digitalne umetnosti, vendar so bile vprašljive sposobnosti za delo na tem področju.

Na podlagi spoznanj in želja mladostnika smo pri pripravi individualnega načrta kot glavi cilj prehoda opredelili:

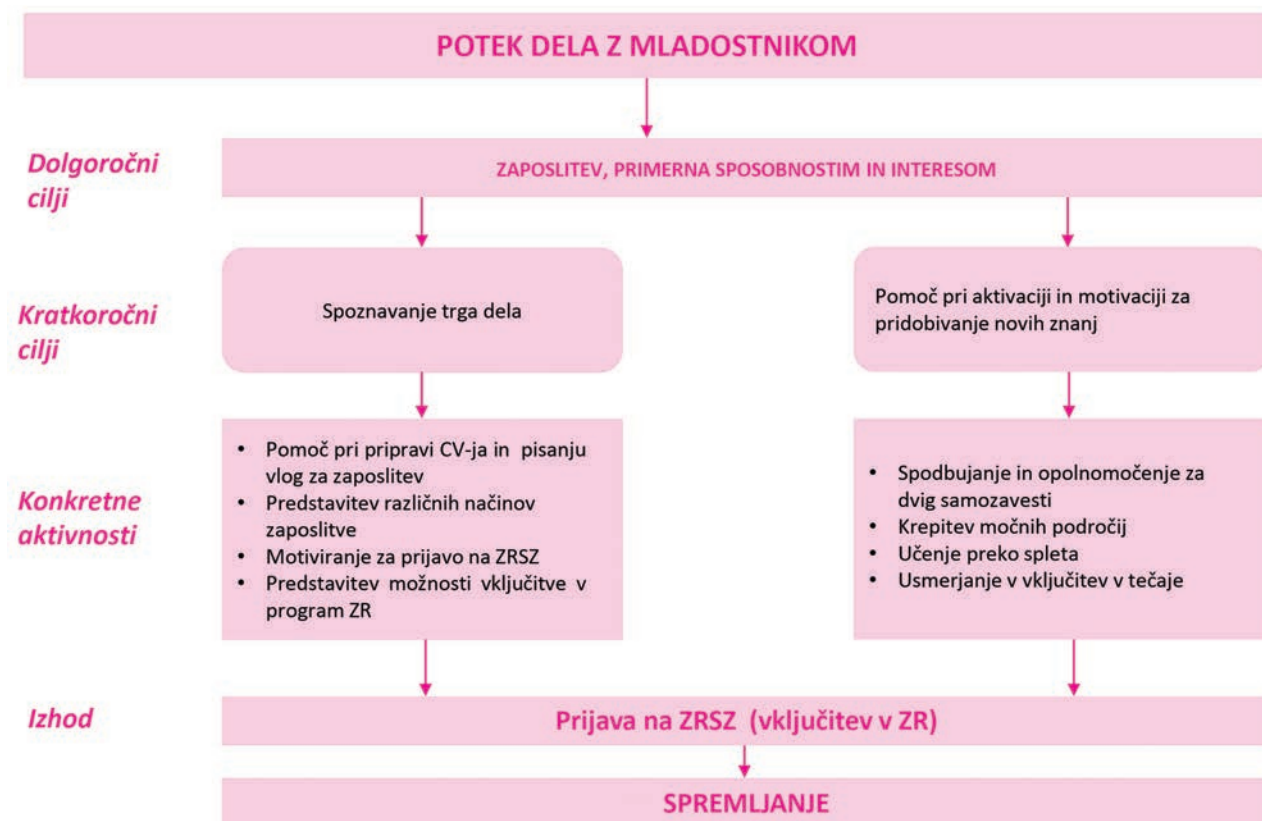
- zaposlitev in za uresničitev tega cilja kratkoročne cilje – spoznavanja trga dela in pomoči pri ponovni aktivaciji in dvigu motivacije za pridobivanje novih znanj.

Mladostnik je med vključenostjo v projekt potreboval veliko podpore, dviga motivacije in opolno-močenja. Med obravnavami smo tesno sodelovali z mamo, saj večkrat niti pogovora po telefonu ni zmozel. Glede na izraženo veliko motivacijo po zaposlitvi smo mu želeli pomagati k čimprejšnji aktivaciji na trgu dela. Seznanili smo ga z zakonitostmi trga dela, mu svetovali pri pripravi življenjepisa, ob aktivaciji naše mreže delodajalcev smo mu pomagali pri sestavi vlog in ponudb in mu

predstavili različne oblike zaposlitev. Ker je postajalo jasno, da bo glede na svoje ovire potreboval podporno zaposlitev, smo mu predstavili tudi program zaposlitvene rehabilitacije in ga motivirali za prijavo na ZRSZ, na podlagi katere naj bi dobil status invalida in pravico do zaposlitvene rehabilitacije. Vmes smo ga opolnomočali in usmerjali na različne tečaje in učenje preko spleta na področju grafičnega oblikovanja, za katerega je kazal zanimanje, da bi preveril svoje kompetence in jih nadgradil oziroma dobil smiselni vpogled v svoje sposobnosti na tem področju, hkrati pa gradil svojo omajano samozavest.

Tako opolnomočen mladostnik je našel pogum za prijavo na ZRSZ, na podlagi katere se je lahko vključil v zaposlitveno rehabilitacijo, ki je vodila do primerne zaposlitve. Ob prijavi na ZRSZ smo se takoj povezali z rehabilitacijsko svetovalko in ji predali vse informacije in izsledke naših dognanj.

Med spremljanjem je pridobil status invalida po Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov. Preko programa zaposlitvene rehabilitacije se je vključil v storitev J (usposabljanje na delovnem mestu) v računalniško podjetje, kjer je bil pri delu z ustreznimi prilagoditvami uspešen in je nato tudi dobil možnost zaposlitve. Z mladostnikom in starši smo občasno še v stiku in imamo informacijo, da je ohranil zaposlitev.

Tudi ta primer, kot primer iz poglavja 8.2.2, dokazuje, da je mogoče tudi mlade, ki so bili dlje časa izključeni iz vseh sistemov, ponovno aktivirati z ustrežno strokovno pomočjo in ob sodelovanju različnih deležnikov. Potrebujejo pa veliko vodenja, spodbude, podpore in spremljanja. Predstavljeni mladostnik bi se brez vključitve v projekt in strokovne pomoči strokovnih delavcev le stežka toliko aktiviral sam, da bi si uredil status invalida, ki mu omogoča prilagojeno delovno aktivnost, ki je ključ do ohranjanja zaposlitve.

Primer 2

Mladostnica je bila ob vstopu v projekt stara 21 let. Obiskovala je redno osnovno šolo, ki pa je zaradi učnih težav in čustveno-vedenjskih motenj ni uspela dokončati. Po dokončanem 7. razredu in opravljeni osnovnošolski obveznosti se je vpisala v nižje poklicno izobraževanje (v nadaljevanju NPI). Zaradi izrazitih učnih težav je šele takrat na pobudo šole pridobila odločbo in status otroka s posebnimi potrebami. Glede na vrsto in stopnjo primanjkljajev, ovir oziroma motenj je bila opredeljena kot dolgotrajno bolan otrok, otrok z lažjo motnjo v duševnem razvoju in otrok s čustvenimi motnjami in lažjimi oblikami vedenjskih motenj. Ob dodatni strokovni pomoči in ustreznih prilagoditvah je končala program za pomočnika v biotehnikii in oskrbi.

Šolanje je nadaljevala na poklicno-tehniškem izobraževanju v programu trgovec, ki pa ga je po treh mesecih zaradi prezahtevnosti učnega programa opustila. Pozneje se je vpisala v NPI – program pomočnik v tekstilijah, ki pa ga je prav tako po letu dni opustila. Potem ko je šolanje opustila, je ostala doma in se v šolski sistem ni več vključevala.

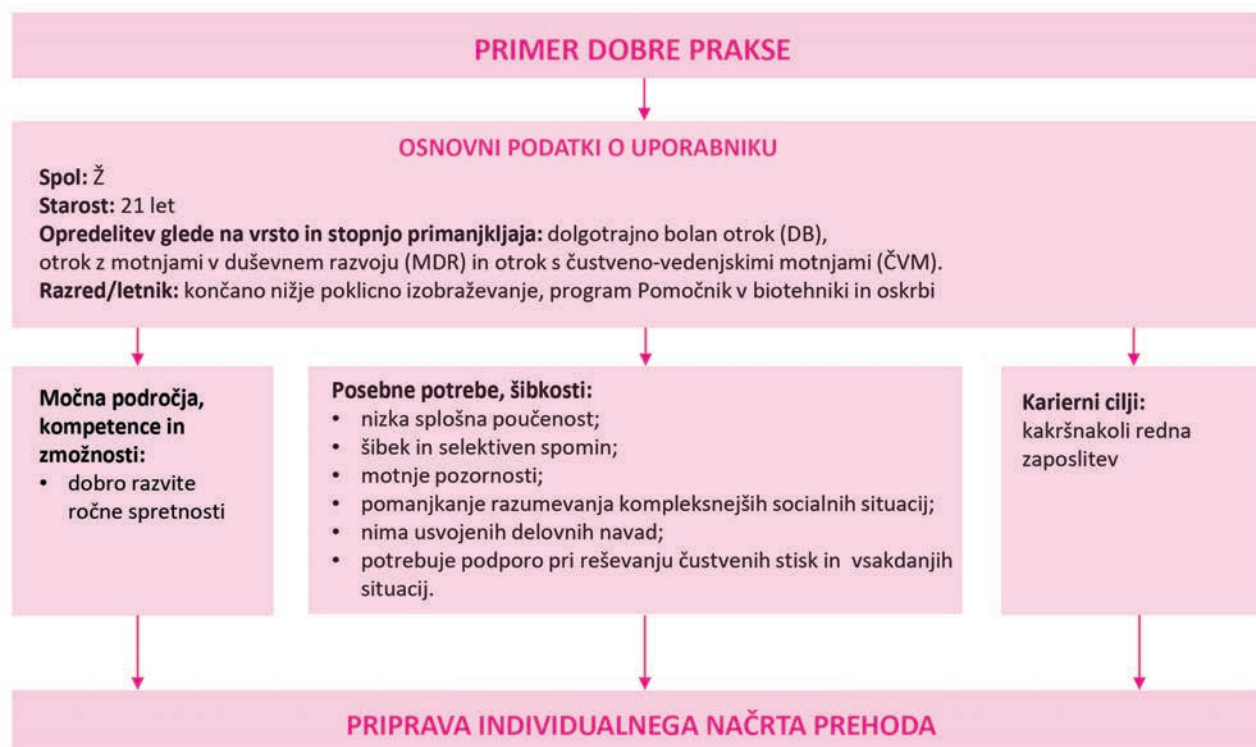
Mladostnica je imela zaradi neurejenih družinskih razmer ves čas šolanja težave pri namestitvi. Že v osnovni šoli je bila nameščena v rejniško družino. Med poklicnim izobraževanjem je med tednom bivala v domu. Po opustitvi šolanja je navezala stik z mamo, se k njej za kratek čas tudi preselila, a ni vzdržala. Center za socialno delo ji je pomagal tudi pri urejanju bivanja v varni hiši, vendar zaradi strogih pravil, ki jih je bilo treba spoštovati, tudi tam ni vzdržala in se je spet vrnila k mami in njeni družini ter se potem selila od enega partnerja do drugega.

Pri pogostih selitvah iz kraja v kraj je iskala zaposlitve. Preizkusila se je pri delu v kuhinji in proizvodnji, zamenjala nekaj delovnih okolij, a nikjer ni vzdržala več kot pet dni. Predvsem ji je bilo težko opravljati delo brez pogostih odmorov in zaradi težav s kolenom v statičnem telesnem položaju stoje. Tudi delo v skupini ji ni ustrezalo, saj ne mara pogostih stikov z ljudmi, raje opravi delo sama in samostojno.

Socialna delavka, ki je mladostnico obravnavala znotraj centra za socialno delo, se je obrnila na strokovno delavko iz projekta Prehod mladih, z željo, da bi ji pomagali pri zaposlitvi in urejanju drugih področij življenja (bivanje, zdravstveno stanje), ki prav tako vplivajo na njeno zaposljivost.

V fazi izdelave individualnega načrta prehoda smo najprej preverili funkcioniranje mladostnice. Pri tem smo po potrebi vključevali tudi druge člane tima zaposlitvene rehabilitacije, da bi pridobili čim kompleksnejšo sliko o mladostnici. Ugotavljali smo, da ima dobro razvite ročne spretnosti. To se je izkazalo tudi pri opravljanju različnih priložnostnih del na področju pakiranja izdelkov, ročnega sestavljanja izdelkov in pomoči v kuhinji. Težave smo ugotavljali predvsem na področju znižanih intelektualnih sposobnosti, pozornosti in spomina. Zaznana je bila šibka splošna poučenost in razumevanje kompleksnejših socialnih situacij. Prav tako smo ugotavljali, da ima mladostnica težave na področju čustvovanja in vedenja, zaradi katerih potrebuje podporo pri reševanju čustvenih stisk, reševanju konfliktov, razumevanju socialnih odnosov in vodenje pri načrtovanju prihodnosti. Poleg tega je bilo opaženo, da ji primanjkuje vztrajnosti in vzdržljivosti in ima zelo šibke delovne navade.

Mladostnica je kazala željo po zaposlitvi v proizvodnji, in sicer pri opravljanju enostavnih ročnih del, pri katerih se je že preizkusila v preteklosti. Pomisleke je imela glede delovnega časa, saj je iz izkušenj povedala, da ne zmore vzdržati v delovnem procesu polnih osem ur. Navajala je, da potrebuje pogoste vmesne odmore in tempo dela, ki ga lahko diktira sama. Menila je, da je pri delu upočasnjena. Raje kot v skupini bi delo opravljala sama, neodvisno od drugih, saj se je zavedala, da ima težave z vzpostavljanjem socialnih stikov in prilagajanjem v medosebnih odnosih.

Glede na opaženo smo opredelili njene poklicne interese, cilje in želje ter definirali dva glavna cilja:

- vključitev v delovno okolje in
- uspešno spopadanje z življenjskimi izzivi, v sklopu katerega je bila načrtovana krepitev socialnih spretnosti in veščin.

Znotraj vključitve v delovno okolje smo načrtovali pridobitev delovnih izkušenj, razvijanje delovnih navad, spretnosti in veščin ter delovne kondicije. Načrtovali smo vključitev v delovni preizkus, znotraj katerega bi ocenili sposobnost opravljanja delovnih nalog ter funkcioniranje in delovno učinkovitost mladostnice. Prav tako smo želeli preveriti njene morebitne omejitve in težave pri delu. Glede na nižje intelektualne sposobnosti in druge težave, ki jih je imela, smo predvidevali, da bo pri delu potrebovala več podpore in verjetno tudi vključitev v prilagojene oblike dela.

Delo pri projektu je z mladostnico potekalo tako individualno kot tudi skupinsko. Sledili smo izpolnjevanju ciljev po vključitvi v delovno okolje, pridobivanju delovnih izkušenj, razvijanju delovnih navad, spretnosti in veščin z namenom, da se usposobi za delo oziroma zaposlitev. Vzporedno smo pri mladostnici krepili šibke socialne spretnosti in veščine ter jo učili socialno sprejemljivega odzivanja v različnih situacijah.

Glede na pretekle negativne izkušnje pri različnih delodajalcih smo mladostnico vključili v tri-mesečni delovni preizkus v prilagojeno delovno okolje oziroma invalidsko podjetje. To je bilo do težav in posebnosti mladostnice bolj razumevajoče. Opravljala je enostavna montažna dela sestavljanja, sortiranja in pakiranja izdelkov. Pred vključitvijo smo opravili analizo delovnega mesta in glede na to pripravili ustrezne prilagoditve, ki jih je delodajalec upošteval. Predlagali smo skrajšan delovni čas 6 ur dnevno, saj se je v preteklih zaposlitvah izkazalo, da mladostnica ne zmore osemurnega vključevanja v delo. Ker je imela težave s pravočasnim prihajanjem na delo, smo ji v začetku omogočili prilagojen čas prihoda. Prav tako ji je delodajalec omogočil fizično lažje delo. Za uspešno delo je bilo zelo pomembno, da ima mladostnica jasna in strukturirana delovna navodila, ki jih razume, ter usmerjeno vodenje in podporo pri izvajanju delovnih nalog mentorice, ki je skrbela za nemoten potek v delovnem procesu.

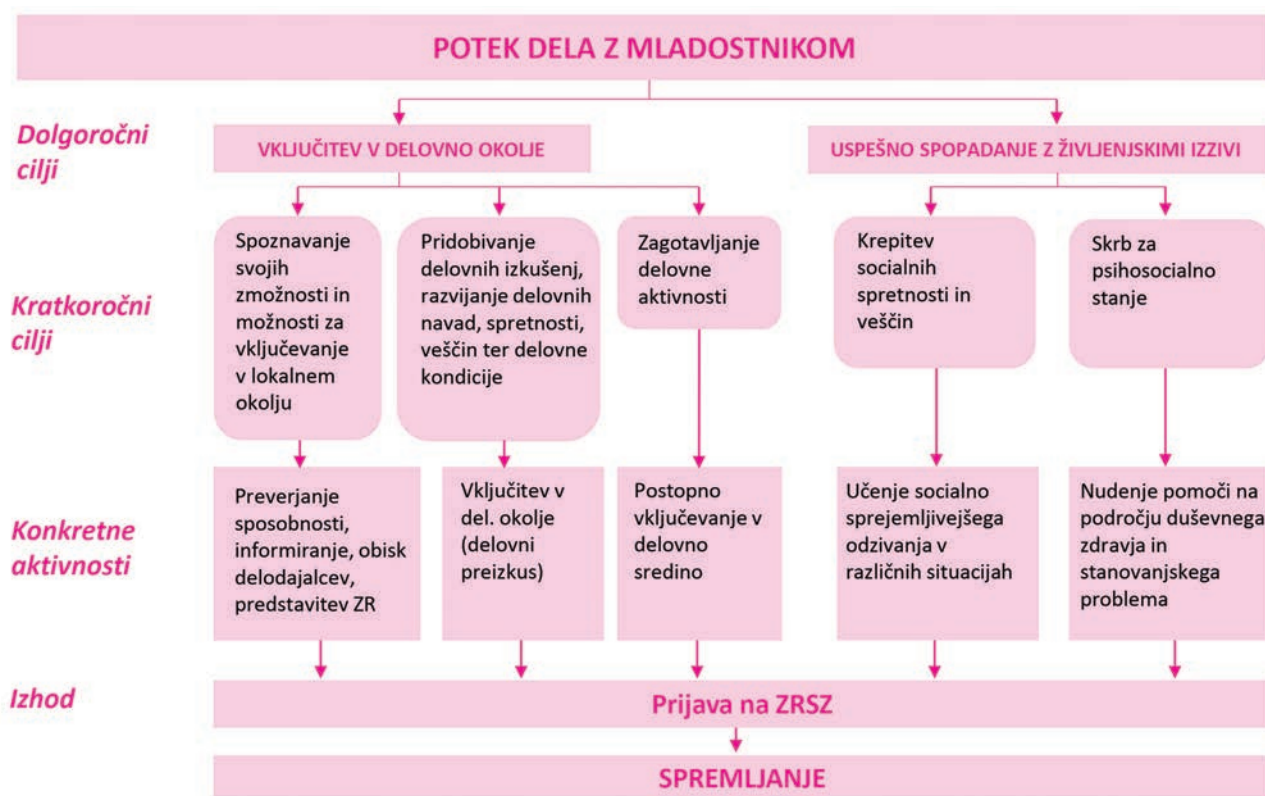
Deležna je bila postopnega vključevanja v delovno skupino, saj se je izkazalo, da je potrebovala več časa za prilagajanje v medosebnih odnosih.

Mladostnici sta bili pri vključevanju v delovno okolje in delovno sredino v oporo tako mentorica v podjetju kot tudi strokovna delavka izvajalca Prehoda, ki jo je ves čas usmerjala in podpirala pri uspešnem spopadanju z vsakdanjimi življenjskimi izzivi. Pri izvedbi delovnih nalog se je izkazalo, da ima dobro razvite ročne spretnosti, ki jih lahko uspešno in učinkovito uporabi pri delu. Ob dobro strukturiranih nalogah je hitro usvojila in dosegla ustrezno natančnost ter napredovala v učinkovitosti.

Kljub prilagoditvam v delovnem okolju, usmerjenem vodenju in spodbudam mentorice ter intenzivnem spremljanju strokovne delavke pri Prehodu mladostnica ni zmoгла kontinuitete sodelovanja v delovnem procesu. Na delovnem mestu je bila kontinuirano prisotna le tri dni skupaj. Začele so se vrstiti vse pogostejše odsotnosti z dela, delno zaradi zdravstvenih težav, ki jih je izpostavljala, veliko pa so k temu pripomogle slabša vzdržljivost, vztrajnost pri delu in šibka zmožnost prilagajanja v medosebnih odnosih.

Zaradi pogostih odsotnosti in težav, ki smo jih opažali na področju duševnega zdravja, smo mladostnico napotili k izbranemu zdravniku, da bi jo napotil k psihiatru. Ta ji je odredil daljšo bolniško odsotnost. V tem času smo z mladostnico individualno delali, jo spodbujali in iskali zanjo ustrezno rešitev. Ves čas vključevanja v projekt smo intenzivno sodelovali tudi s strokovno delavko iz centra za socialno delo in ji pomagali pri urejanju bivanja oziroma ustrezni nastanitvi.

Strokovna delavka Prehoda in delodajalec sta ugotavljala, da potrebuje mladostnica visoko stopnjo strokovne pomoči v obliki svetovanja, informiranja, usposabljanja, psihosocialne podpore in spremljanja pri delu. Njena delovna učinkovitost je bila bistveno znižana. Posledično sta ocenjevala, da običajno delovno okolje zanjo ni primerno in da je primernejša vključitev v eno od prilagojenih oblik zaposlovanja. Delodajalec je bil kljub temu pripravljen na zaposlitev mladostnice, saj je kot invalidsko podjetje imel možnosti različnih oblik zaposlovanja. Pred tem je mladostnica potrebovala ureditev statusa invalida, zato smo jo pospremili na ZRSZ, kjer je pridobila ustrezen

status invalida in pravico do vključitve v storitve zaposlitvene rehabilitacije, kamor se je tudi dejansko vključila.

Spremljanje je pokazalo da se mladostnica uspešno usposablja na zanjo prilagojenem delovnem mestu pri delodajalcu, s katerim smo sodelovali že znotraj projekta Prehod mladih.

Področje prehoda mladih na trg dela je multidisciplinarno, je stičišče različnih sistemov, ki se morajo medsebojno dobro poznati in tudi sodelovati. Sociala, zdravstveno varstvo, zaposlovanje, gospodarstvo itd. Opisani primer je zgled dobrega sodelovanja med njimi in je le kot tak lahko uspešen.

8.4 Prehodi v zaposlitev

Delež mladih, ki smo jim s pomočjo projekta pomagali neposredno v zaposlitev, je najmanjši, kar je razvidno tudi iz predstavljenih podatkov v prvem delu zbornika. Glavni razlog za to je v tem, da je največji delež mladih ob vključitvi v projekt obiskoval osnovno šolo oziroma osnovno šolo s prilagojenim programom in je zato pričakovano, da bodo šolanje nadaljevali. Med mladimi, ki so ob vključitvi v projekt obiskovali zadnje letnike srednjih šol oziroma fakultet in so si zadali za cilj zaposlitev, pa je bilo glede na ovire in omejitve v večini primerov nujno najprej urediti status invalida in pridobiti pravico do zaposlitvene rehabilitacije, na podlagi katere so se lahko zaposlili z ustreznimi prilagoditvami. Brez teh zaposlitve ne bi mogli zadržati, zato je bil izhod iz projekta prijava na ZRSZ in ne zaposlitev, čeprav so naši strokovni delavci na podlagi delovnih preizkusov, študentskega dela ipd. pri delodajalcih že imeli napeljšano zaposlitev, ki se je nato po ureditvi statusa invalida realizirala. Imeli pa smo nekaj izjem, ko smo mladega s posebnimi potrebami lahko neposredno pospremili v zaposlitev, bodisi ker se je ob preizkušanju na delovnem mestu (študentsko delo, delovni preizkus itd.) pokazalo, da kljub svoji oviri lahko dosega pričakovano normo dela, bodisi njegova omejitev med zaposlitvijo ni bila pretirano obremenjujoča (npr. dolgotrajna bolezen v remisiji). Vendar se je nato ob spremljanju velikokrat pokazalo, da dolgoročno potrebujejo podporno zaposlitev, ki so jo nato izvajalci ZR izpeljali v sodelovanju z delodajalci in/ali z ZRSZ, kakor je razvidno iz predstavljenega prvega primera, ko se je po takojšnji zaposlitvi brez predhodno pridobljenega statusa invalida pokazalo, da mlada oseba ne bo zmogla zadržati zaposlitve brez ustrezne podpore.

Primer 1

Mladostnik je bil ob vključitvi star 16 let in je obiskoval 9. razred osnovnošolskega programa z nižjim izobrazbenim standardom. Opredeljen je bil kot otrok z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Že v začetni fazi našega sodelovanja se je ugotavljalo, da mladostnik v stiku slabše sodeluje, da je njegov besedni zaklad skromen in da težje izraža svoje misli. Velike težave so se kazale tudi na področju vzdrževanja pozornosti in koncentracije. Ob že naštetih težavah pa ga je zaznamovala še skromna splošna poučenost, težje je sledil učnemu procesu in nasploh izkazoval nezainteresiranost za šolsko delo. Težave na učnem področju so se odražale tudi pri njegovem vedenju. Kot njegovi močnejši področji sta izstopala šport, užival je v igranju nogometa, in tuji jeziki. Ob madžarščini, ki je njegov materni jezik, je govoril slovensko, brez težav pa se je sporazumeval tudi v nemškem jeziku.

V začetku našega sodelovanja je mladostnik izpostavljajo željo po čimprejšnji zaposlitvi v proizvodnji, na kmetiji oziroma nekje, kjer bi opravljal preprosta dela. Interesa za nadaljevanje šolanja ni izkazoval, zato smo si kot dolgoročni cilj zastavili:

- iskanje primerne zaposlitve.

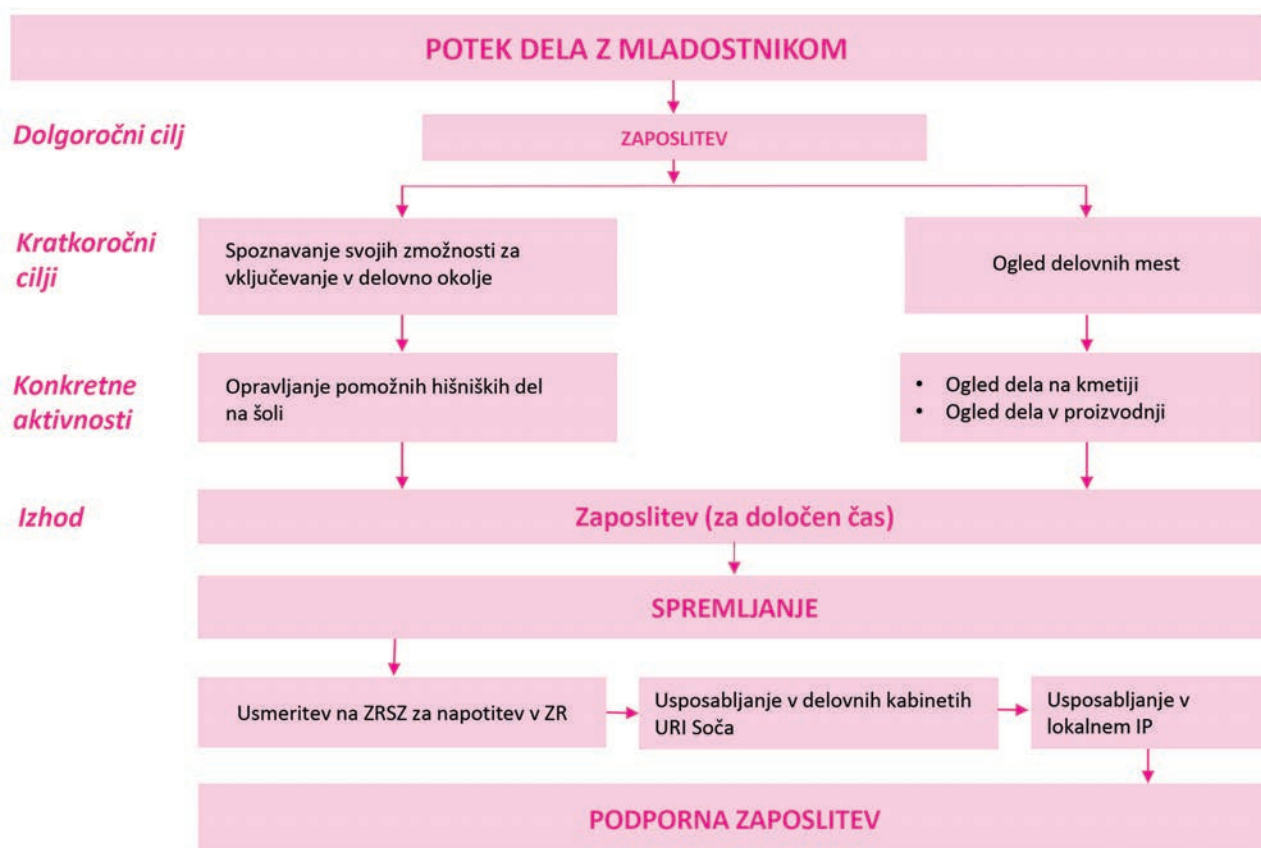
V zasledovanju tega cilja smo želeli mladostniku pomagati pri spoznavanju lastnih zmožnosti za vključevanje v delovno okolje, z ogledom delovnih mest pa mu tudi olajšati odločitev glede izbire področja dela.

Kljub temu da mladostnik želje po nadaljevanju šolanja ni kazal, smo ga med šolskim letom k temu spodbujali. Potem ko je odklonil nadaljevanje šolanja v programu nižjega poklicnega izobraževanja, smo ga brez uspeha skušali motivirati vsaj za krajše oblike izobraževanja oziroma tečaje. V sodelovanju s starši in svetovalno službo smo ga prepričali, da se je ponovno vpisal v 9. razred, v skladu z individualnim načrtom pa se je lahko večino šolskih ur vključeval v pomožna hišniška dela in tako preizkušal svoje zmožnosti za vključevanje v delovno okolje. Tedensko so se izvajale evalvacije rezultatov njegovega dela, pri čemer se je ugotavljalo, da pri izvajanju delovnih nalog ni vztrajen in da se ponavljajočega se dela hitro naveliča. Bil je utrudljiv, odkrenljive pozornosti, večkrat je prekinjal delovni proces ter potreboval stalni nadzor in usmerjanje nadrejene osebe.

V individualnem načrtu prehoda je bilo tudi predvideno, da se v vmesnem času opravljajo ogledi delovnih mest v skladu z njegovimi zaposlitvenimi cilji. Najprej smo mu omogočili ogled kmetije, pri čemer se je imel tudi možnost preizkusiti pri katerem izmed del, ki jih zaposleni tam opravljajo. Z vpogledom v delo na kmetiji je mladostniku interes po tovrstni zaposlitvi splahnel. Na pobudo staršev so nato potekali pogovori o zaposlitvi v enem izmed lokalnih podjetij, v katerem je bil zaposlen tudi mladostnikov oče. Pripravili smo ga na razgovor, ki ga je uspešno opravil in se zaposlil na delovnem mestu pomožni delavec. Glede na sistematizacijo delovnega mesta naj bi njegova dela in naloge obsegali raznovrstna pomožna dela: spremljanje kvalitete izdelave in obveščanje o odstopanjih, odpravljanje zastojev na delovnem mestu, priprava materiala za varjenje, transport blaga do in od delovnega mesta, pometanje in čiščenje delovnega prostora. Ker smo že takrat

ugotavljali, da so naloge glede na mladostnikovo funkcioniranje prezahtevne, smo se dogovorili za izvajanje le omejenega obsega del – pripravljaj material za varjenje, pometal in čistil delovne prostore. Delovno razmerje je bilo sklenjeno za določen čas šestih mesecev, vsa dela pa je opravljal ob stalni prisotnosti očeta. Delodajalec mu je takrat ponudil tudi možnost opravljanja tečaja za varilca, vendar se mladostnik za to ni odločil.

Zaposlitev je pomenila izhod iz projekta, pri čemer je bilo predvideno, da bo po izhodu spremljanje potekalo še vsaj šest mesecev. S tem smo mladostniku želeli zagotoviti podporo in usmerjanje, če se delodajalec pogodbe o zaposlitvi ne bi odločil podaljšati. Zaradi nedoseganja zastavljene norme je namreč kazalo, da mladostniku tega delovnega mesta ne bo uspelo zadržati in da bo potreboval podporno zaposlitev s smiselnimi prilagoditvami. Po izteku pogodbe za določen čas smo ga usmerili na Zavod RS za zaposlovanje, oni pa so ga napotili v rehabilitacijsko obravnavo za oceno delovnih sposobnosti, znanj, delovnih navad in poklicnih interesov. Glede na izkazano funkcioniranje med obravnavo, značilnosti njegovega kognitivnega in osebnostnega funkcioniranja ter pomanjkljive delovne izkušnje je bila predlagana pridobitev statusa invalida v skladu z ZZRZI in vključitev v storitve zaposlitvene rehabilitacije. V okviru slednje se je najprej usposabljal v delovnih kabinetih URI Soča, nato pa v lokalnem invalidskem podjetju, kjer je ob koncu devetmesečnega usposabljanja dosegal 75-odstotno učinkovitost. Ker je ob tem izkazal tudi dobršno mero odgovornost do dela in se uspešno vključeval v delovni kolektiv, ga je bil delodajalec po koncu zaposlitvene rehabilitacije pripravljen zaposliti v podporni obliki zaposlitve.

Predstavljeni primer nazorno pokaže, kakšne težave pri iskanju ustrezne zaposlitve in njeni ohranitvi ima lahko mlada oseba zaradi svojih ovir in omejitev. Lahko pa ob pravočasni strokovni pomoči poišče in tudi obdrži podporno zaposlitev, ki s smiselnimi prilagoditvami upošteva njene ovire in omejitve.

Primer 2

Mladostnica je bila ob vključitvi v projekt stara 20 let in je pravkar opravila zaključni izpit 3. letnika poklicnega izobraževanja za odrasle v programu trgovec. Pred tem je v rednem šolanju končala nižje poklicno izobraževanje za pomočnika v biotehnikih in oskrbi.

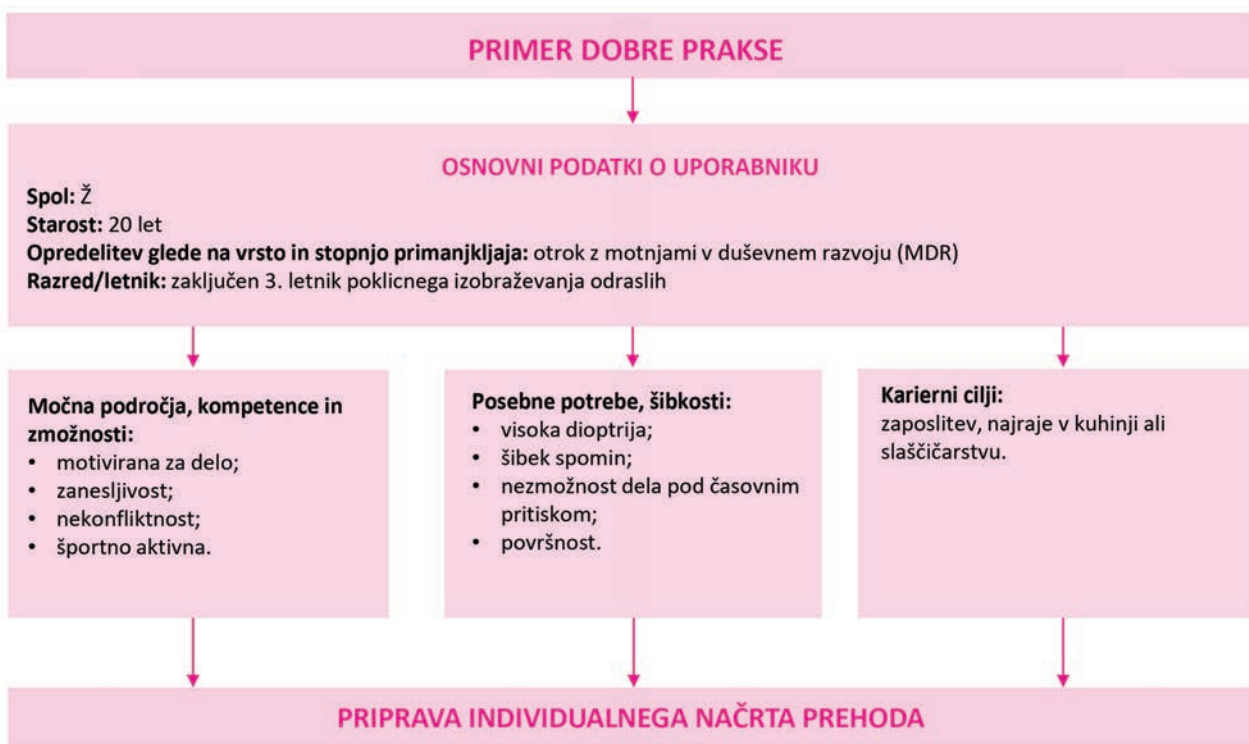
Opređeljena je bila kot otrok z motnjami v duševnem razvoju in je med rednim šolanjem bivala v Zavodu Janeza Levca. Med samoplačniškim izobraževanjem odraslih je bivala doma. Njena želja ob vključitvi v projekt je bila čimprejšnja zaposlitev.

Ob spoznavanju mladostnice smo ugotovili, da je njeno pridobljeno znanje kratkotrajno in podvrženo hitremu pozabljanju. Navajala je, da je v šoli imela največ težav s priklicem in pomnjenjem podatkov pri matematiki in zato postopki računskih operacij niso bili usvojeni mehansko. V obdobju ocenjevanj se je težko zbrala, slabo je funkcionirala pod časovnim pritiskom.

Pri praktičnem delu je bila počasnejša in nenatančna, čeprav se je trudila, da bi upoštevala navodila. Poleg tega jo je pri delu ovirala močna dioptrija.

Kot največji dosežek je izpostavljala zmago na šolskem tekmovanju v namiznem tenisu in da je uspela zaključiti šolanje. Tudi sicer je bila zlasti v času rednega šolanja precej športno aktivna (aerobika, ples, joga).

Za delo je bila ves čas zelo motivirana. Preko študentskega servisa je delala med celotnim izobraževanjem za odrasle, v katerega se je vključila, ko po končani nižji poklicni izobrazbi ni uspela poiskati zaposlitve. Pri delu je bila zanesljiva, odgovorno je pristopala k izpolnjevanju delovnih nalog, v odnosu do sodelavcev ni bila konfliktna.

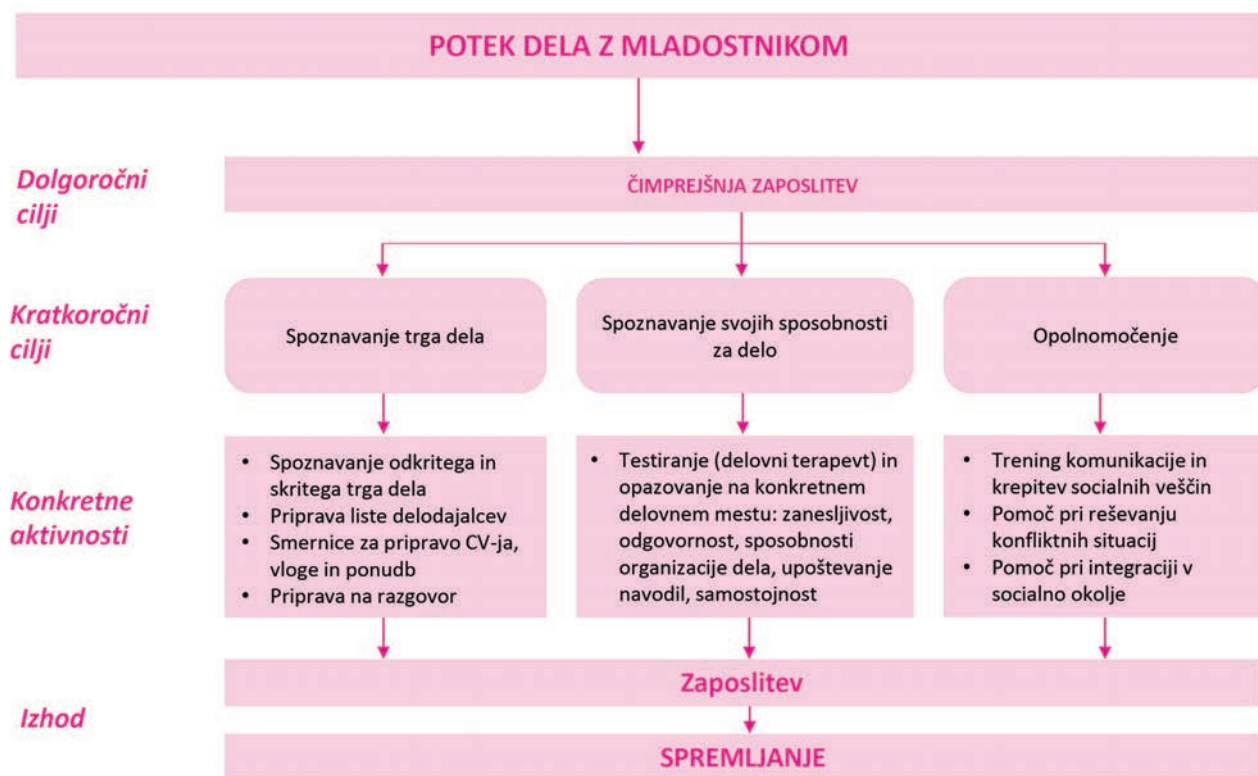

Glede na situacijo smo si v individualnem načrtu prehoda zastavili en cilj, in sicer:

- čimprejšnjo zaposlitev – v okviru tega cilja smo jo želeli seznaniti s trgom dela, ji ob konkretnem delu, ki ga je opravljala preko študentskega servisa, podati uvid v lastne sposobnosti za delo in jo opolnomočiti za učinkovito delo pri delodajalcu in reševanje konfliktov v domačem okolju.

Skladno s tem smo jo seznanili z zakonitostmi odkritega in skritega trga dela, jo spodbudili, da je spremljala razpise na različnih portalih, da je pripravila listo delodajalcev, pri katerih bi lahko uresničila svojo željo po delu v kuhinji, pekarni ali slaščičarni, kjer si je trenutno pridobivala izkušnje preko študentskega servisa. Seznanili smo jo s tem, kako pripraviti všečen življenjepis, kako napisati vlogo oziroma ponudbo za delodajalca in z elementi učinkovitega nastopa na razgovoru pri delodajalcu.

Povezali smo se s trenutnim delodajalcem in na podlagi povratne informacije, kje se pojavljajo njene šibkosti v delovnem procesu, dodatno preverjali njene sposobnosti s pomočjo sodelovanja s strokovnim timom programa zaposlitvene rehabilitacije – predvsem z delovnim terapevtom (učenje veščin učinkovitejšega delovnega vedenja, komunikacije, reševanja konfliktnih situacij). Vsa pridobljena znanja je lahko unovčila tudi v domačem okolju, v katerem sicer ni imela primerne spodbude za realizacijo svojega cilja. Ob sodelovanju z delodajalcem se je hitro ponudila možnost, da mladostnico redno zaposlijo. Začrtane delovne vsebine smo zato prilagodili. Po zaposlitvi smo med spremljanjem nadaljevali aktivnosti opolnomočenja in glede na dane podatke in občasen kontakt z mladostnico je zaposlitev zadržala.

Dani primer kaže, da se ob ustreznem opolnomočenju in v povezavi z delodajalcem, ki ima posluh za posebne potrebe, lahko zaposli tudi mladostnik, ki sicer tava in išče različne statute v sistemu, ker sam s svojimi ovirami ne najde ustrezne zaposlitve.

Primer 3

Opisani primer predstavlja študenta s popolno izgubo sluha, ki ima apliciran polžev vsadek, s katerim komunicira s poslušanjem, v zahtevni komunikaciji pa si pomaga tudi z odčitavanjem z ustnic. Zmore se sporazumevati tudi po telefonu, vendar le, če dobro pozna glas sogovornika. Znakovnega jezika v komunikaciji ne uporablja. Te pravice tudi nikoli ni urejal.

Med vključitvijo v projekt je bil študent, star 25 let, in je zaključeval magistrski študij na naravoslovnotehniški fakulteti. Študent je z nami vzpostavil stik, potem ko se je udeležil predstavitev

projekta na fakulteti in se je želel podrobneje seznaniti z možnostmi vključitve v projekt glede tega, kakšno podporo lahko pričakuje. Bil je namreč v dilemi, ali naj po zaključenem magistrskem študiju nadaljuje doktorski študij, predvsem zato ker ga je bilo strah srečanja s trgom dela in se je počutil varnejšega v sistemu izobraževanja, kjer je do magistrskega študija lepo napredoval. Bal se je, da ga bo pri iskanju zaposlitve omejitve sluha bolj ovirala. Trg dela je sicer poznal preko študentskega dela, kjer si je po navadi našel delo v administraciji, in mu je nekako uspelo, da se je lahko izognil delu, kjer bi bila pomembna komunikacija po telefonu. Poiskati pravo zaposlitev na svojem strokovnem področju pa se mu je zdelo težko in ni bil čisto prepričan, ali bi mu to lahko uspelo. Po predstavitvenem srečanju se je odločil, da vstopi v projekt predvsem zaradi pomoči pri odločitvi, ali naj študij nadaljuje ali ne, in če pri vpisu doktorskega študija ne bi bil uspešen, zaradi pomoči pri iskanju primerne zaposlitve.

Skladno z načinom dela v projektu so bila naša prva srečanja usmerjena najprej v seznanjanje z uporabnikom za pripravo podrobnejšega individualnega načrta. Ugotovili smo, da je študent vztrajen, natančen, odgovoren in iznajdljiv, ima dobre komunikativne sposobnosti, je dobro računalniško opismenjen, rad bere in raziskuje, dobro deluje v okoljih, v katerih se zahteva učinkovito razporejanje dela in časa pri več sočasnih projektih, in je visoko motiviran za doseganje postavljenih ciljev. Njegova zaznana šibka področja pa so bila povezana predvsem z oviro izgube sluha. Zaradi težav s sluhom je potreboval prilagoditve za nemoteno aktivno spremljanje študijskega procesa. Ni zmož delati v hrupnih okoljih in je posledično imel težave pri komunikaciji v večji skupini in glasnih prostorih. Glede na ugotovljeno mu nadaljevanje študija ne bi smelo predstavljati težav. Po temeljitih tehtanju smo mu pomagali do odločitve, da pristopi k čimprejšnjemu dokončanju magistrskega študija in kandidira za vpis doktorskega študija ter za mesto mladega raziskovalca, kar je bil pogoj, da študij nadaljuje. Če pa mu vpis na doktorski študij ne bi uspel, je želel pomoč pri iskanju zaposlitve, primerne svoji stopnji in smeri izobrazbe.

V projektu smo zasnovali dva dolgoročna cilja:

- nadaljevanje študija in pomoč, ki bi jo pri tem potreboval, ali
- zaposlitev, primerno njegovi izobrazbi.

Ob zaposlitvi bi potreboval tudi pomoč pri urejanju določenih statusov. Bilo je očitno, da bo veliko več pomoči potreboval, če mu vpis na doktorski študij ne bo uspel, saj se je do takrat dobro znašel v sistemu izobraževanja, vstop na trg dela pa mu je predstavljal večji izziv.

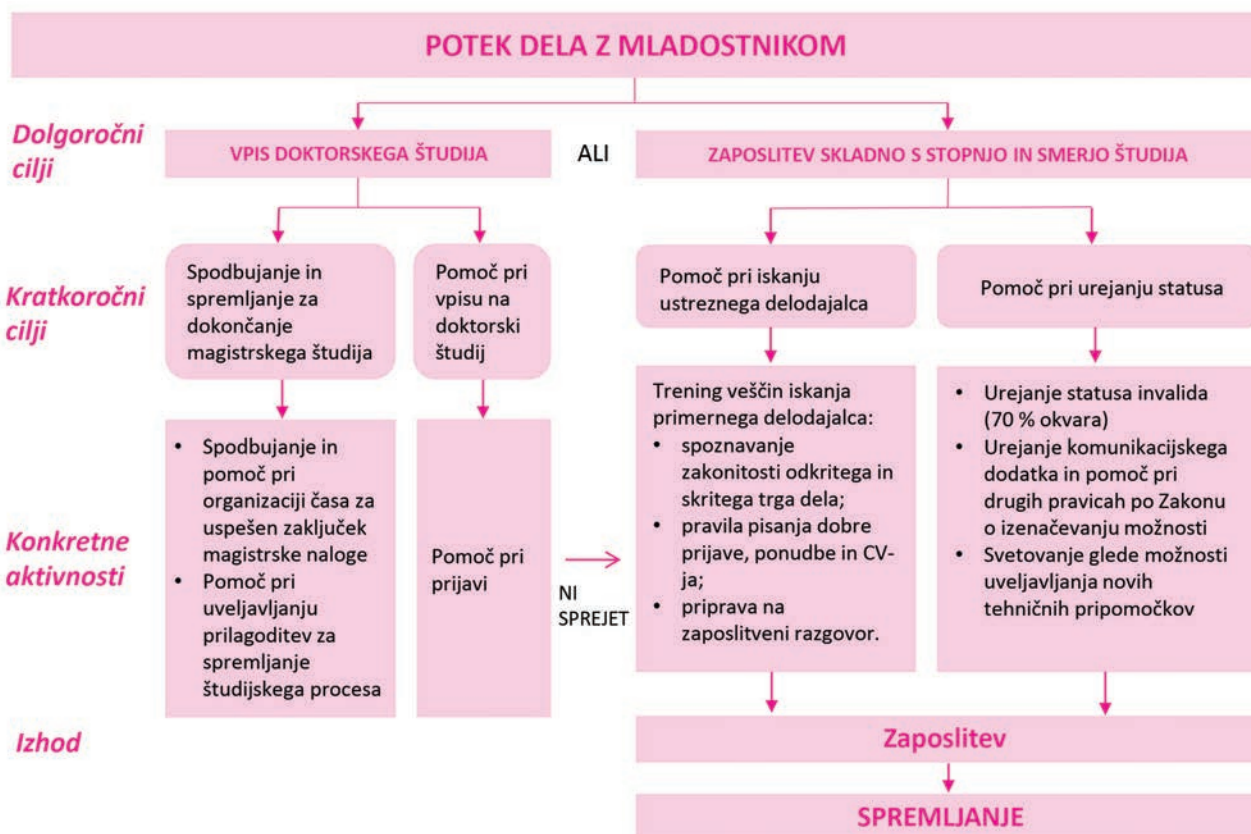
Med poletnimi počitnicami smo ga spodbujali, da se je aktivno posvečal pisanju magistrske naloge in sodeloval z mentorjem, da bi jeseni lahko nadaljeval študij na doktorskem programu. Pomagali smo mu pri prijavi na razpisano temo doktorske disertacije v javnem zavodu za delovno mesto mladega raziskovalca. Izpolnjeval je vse pogoje za zasedbo delovnega mesta, vendar kot kandidat ni bil izbran, zato smo ga, takoj ko je uspešno zagovarjal magistrsko nalogo, še v času študentskega statusa, začeli pripravljati za uspešno nastopanje na trgu dela. Hkrati smo mu pomagali in svetovali pri urejanju statusov.

Trening veščin za uspešen nastop na trgu dela je zajemal spoznavanje zakonitosti odkritega in skritega trga dela, spoznavanje pravil priprave dobrega življenjepisa, prijave in ponudbe za delovno mesto in pripravo na zaposlitveni razgovor. V obravnavah smo mu pomagali posodobiti življenjepis in ga usmerjali k spremljanju razpisov in pripravi prijav za razpisano delovno mesto, ki so prilagojene vsakemu delodajalcu posebej. Hitro se je izkazalo, da razpisov za zaposlitev na precej specifičnem področju ni veliko, zato smo ga ob spoznavanju delovanja skritega trga dela usmerili k pripravi liste delodajalcev, ki delujejo na želenem področju zaposlitve, in k pripravi individualiziranih ponudb zanje. Predstavili smo mu tudi možnosti zaposlovanja invalidov in prednosti uporabe spodbud invalidskega sklada.

Prav tako smo mu predstavili vse relevantne pravice, ki jih ima kot gluha oseba po Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov. V času obravnave je bil deležen svetovalnih ur in pomoči pri urejanju postopkov, povezanih z njegovo slušno oviranostjo. Usmerili smo ga, da je uredil pravico do komunikacijskega dodatka, napotili smo ga, da uredi 70-odstotno telesno okvaro pri ZPIZ, s katero je potem v zaposlitvi pridobil tudi možnost beneficirane delovne dobe. Usmerili smo ga tudi v postopek pridobitve zahtevnejših tehničnih pripomočkov. Pridobil je pravico do FM-sistema za uporabnike polževega vsadka, ki lahko bistveno izboljša slušno zaznavo, razumevanje glasov in govor sogovornikov tako v živo kot tudi na daljavo oziroma po telefonu, kar je zlasti pomembno v delovnih okoljih, kjer bi potreboval več komuniciranja na sestankih, občasno tudi po telefonu.

Ko je eden od delodajalcev, ki smo mu poslali ponudbo, izkazal potrebo po dodatnem sodelavcu pri administriranju projekta, smo ga ustrezno pripravili na zaposlitveni razgovor, ki ga je uspešno opravil in se še pred iztekom študentskega statusa zaposlil brez predhodne prijave v evidenco iskalcev zaposlitve na Zavodu RS za zaposlovanje.

Spremljanje je kazalo, da so en z drugim zadovoljni in ni bilo nobenih dodatnih težav. S študentom smo še vedno v stikih. Po izteku pogodbe za delo pri projektu za določen čas si je, opolnomočen z znanji o delovanju trga dela, uspel sam poiskati novo zaposlitev.

Podobno kot prejšnji primer je tudi ta bolj izjema kot pravilo glede tega, da se oseba s posebnimi potrebami uspe zaposliti pri običajnem delodajalcu brez podpore, kadar ima delodajalec posluh in lahko z razumevanjem posebnih potreb in manjšimi prilagoditvami v delovnem procesu osebi omogoči opravljati delo, pri katerem je omejitve ne ovirajo toliko, da bi bila učinkovitost pri delu zaradi tega pomembno znižana. Primer tudi pokaže, kako lahko mlada oseba ob pravočasni strokovni podpori združi pridobljene kompetence na drugih področjih (v tem primeru administracija) s strokovnim znanjem, pridobljenim med šolanjem, in je na trgu dela zanimiva ne glede na svoje omejitve.

9 LITERATURA IN VIRI

- Destovnik, K., Dolinšek Pernovšek, T., in Tabaj A. (2016). *Posnetek in analiza stanja problema prehoda mladih s posebnimi potrebami s šol na trg dela v Sloveniji in predstavitev dobrih praks*. Ljubljana: interno gradivo
- Eurostat (2018). *Disability statistic- access to education and training*. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Disability_statistics_-_access_to_education_and_training&oldid=399898#Main_statistical_findings
- Eurofound. (2012). *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg. Publications Office of the European Union.
- Eurofound. (2015). *Young people and 'NEETs*. Luxembourg. Publications Office of the European Union.
- Evropska komisija. (2017). Zaposlovanje mladih. Pridobljeno s: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_youth_employment_sl.pdf
- Kanjuro Mrčela, A. (2002). Sodobna rekonceptualizacija dela: delo med racionalnim in emocionalnim. *Teorija in praksa*, 39(1), 30–40.
- Naterer, A., Lavrič, M., Klanjšek, R., Flere, S., Rutar, T., Lahe, D., ... Kobše, Ž. (2019) *Slovenska mladina 2018/2019*, Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung. Pridobljeno s https://www.fes-croatia.org/fileadmin/user_upload/FES_JS_SLOVENIEN_slovenisch_WEB.pdf
- Navodilo za izpolnjevanje obrazca prijave v zavarovanje za invalide (2005). Uradni list RS, št. 10/05. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NAVO744>.
- Rapuš Pavel, J. (2005). *Delo je luksus. Mladi o izkušnjah brezposelnosti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Rapuš Pavel, J. (2010). Izkušnje socialne v/izključenosti mladih v položaju dolgotrajne brezposelnosti. *Socialna pedagogika*, 14(4), 417–438.
- Winn, S. in Hay, I. (2009). Transition from school for youths with a disability: issues and challenges, *Disability & Society*, 24:1, 103–115, DOI: 10.1080/09687590802535725
- Zorc-Maver, D. (2007). Socialna pedagogika in družba dela. V B. Dekleva, J. Rapuš Pavel, D. Zorc-Maver (ur), *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?* (str. 10–19). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011). Uradni list RS, št. 58/11, 40/12. Pridobljeno s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI**

